

Leckét kaptunk – mi magyarok – egy babócsai romától. Pedig mindössze annyit tett, hogy elmesélte az életét. Őszintén, nem kendőzve el belőle semmit. Saját fajtájának gyengeségeit éppúgy nem hallgatva el, mint a körülöttük élő magyarok hibáit.

Csak hogy amíg a cigányságot ezért kemény kritikával illeti, addig a magyaroknak a legnagyobb gazságokért és igazságtalanságokért is megbocsát. A csöpp cigánygyerek felnéz a körülötte lévő magyarokra, bízik bennük, s még negyven év múltán sem képes ítéletet mondani ezekre az emberekre. Mintha máig hinne abban: létezik elfogadható magyarázat a sok kegyetlenségre, csak gyermeki elméje nem volt képes felfogni azt.

Kalányos István úgy érezte: ki kell írnia mindazt a szörnyűséget és igazságtalanságot, amely gyermekkorában érte. S ha már nekilátott, ezt is – mint mindent az életében – olyan erővel és lelkesedéssel tette, mintha az élete függne tőle. Ajánlom e kötetet romának, magyarnak egyaránt. Az előbbi megtudhatja belőle: honnan jött és hova juthat. Ha pedig magyar veszi kézbe, fájdalmas gyorsan megérti: milyen cigánynak lenni. Útravaló ez mindannyiunknak, akiknek akarva-akaratlanul közös az utunk.

KALÁNYOS ISTVÁN: Cigánynak születtem

KALÁNYOS ISTVÁN

Cigánynak születtem

Nagy László

Kalányos István

Cigánynak születtem

*Estimada Bernadettával;
Tóthné! Kirakodtlinasz*

NK. 2006-03.02.

2081

Cigánymak születtem...

Lektorálta: Nagy László

*Én cigánymak születtem és embernek,
Pajkosan játszó gyermeknek,
Kézem is fekete s bár ruhám sincsen,
De lehetek én még ettől becsületes ember.*

*Én mindennek tudtam örülni, szívből,
Ha szóltak hozzám és játszottak velem.
De nem sírtam árkor sem, ha rám rontottak,
Te cigány vagy, nem játszunk veled!*

*Én cigánymak születtem, már felnőttem,
Csak szívem mélyén maradtam még gyermeknek.
Igaz, most már másképpen látom e földi világot,
De most sem bánom, hogy cigány vagyok, egy árkozott!*

*Csak sírni, azt tudnék már egyszer úgy igazán,
Egy drága asszony vállán, kit úgy hívok: **ÉDESSÁNYYÁM.**
Neki elsírnám, hogy mennyit bántottak,
Talan kérdőre vonnám tőle cigányságomat?*

*Vagy csak tilnék előtte szótlan - hangtalan,
Mint kiskoromban, mely tele volt daccal és haraggal,
Csak választ, azt sohasem kapok tőle már,
Mert meghalt a drága cigányasszony, az **ÉDESSÁNYYÁM!***

Babócsa, 2005. június 14.

ISBN 963 460 853 1

© Minden jog fenntartva

Nyomtatta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. - 250782
Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató

ÉLET A CIGÁNYTELEPEN

Nala megye, Szécsissziget – Petrócpusztá. Egy jó meleg lóistálló. Itt születtem: akár Jézus Krisztus, hiszen Ő is egy istállóban látta meg a napvilágot.

Komoly története van annak, hogy miért istállóban szült meg az édesanyám. A szüleim éppen szökésben voltak. Tito láncos kutya politikájja miatt mentek a Murának, a sötétség leple alatt keltek át a folyón. Édesanyám mindenórás terhes volt, mégis mentek. Nem volt más választásuk, mert bizony nem bántak kesztyűs kézzel akkortájt a cigánnyal Jugoszláviában. A határon pedig felszólítás nélkül agyonlőtték bárkit, aki szökni próbált Magyarországra vagy bámerre. Mégis szöktek, annak ellenére, hogy a lendvai Korona Szálló előtt katonai ponnyára kiterítették egy egész családöt! Apa, anya és gyermekei – agyonlőtték mindet.

Melletük a tábla: így jár mindenki, aki szökni próbál. Szüleimnek sikerült, de halálukig emlegették azt a félelmetes éjszakát. Édesanyám Szlovéniából származott, az összes rokonát odahagyta, hogy édesapámmal Magyarországra szök-hessen, apám szüleihez. Ők itt laktak sokadmagukkal egy cigánytelepen, Pétrócon. Hej, Istennem, hány keserves évet töltöttem ott gyerekként!

Mennyi mocskot, szennyet, örökös veszekedést, verekedést kellett végignézniem? Hányszor láttam, hogy a rendőrök miként verik szét a vizes vödöröket a felsorakoztatott cigány férfiak fején. Mert ezt tették, ha valamit igen meg akartak tudni, ha valaki valami rosszat tett, és nem volt meg a tettes. Hányszor kellett látnom, ahogy havonta egyszer kora reggel rendőrök veszik körül a cigánytelepet, hogy senki se tudjon megszökni a később autókkal kivonuló fertőlentők elől. Ez a tortúra maga volt az erkölcstelenség és az emberi jogok megtiprása. Nekünk, fiatal gyerekeknek végig kellett néznünk, ahogy a nagy sátorba betessékelik a meztelen nőket, majd a férfiakat fürdeni, miközben a család összes ruháját egy kazánkocsiba tették fertőtleníteni. 1956-ot írtunk. Én ekkor még csupán 5 éves voltam, de addigra már többet láttam és tapasztaltam, mint a mai fiatalok 20 évesen. Az emberek valamilyen forradalomról beszéltek. Akkor még nem értettem, hogy mi az, de emlékszem: soha még anyyi férfit és nőt nem láttam sírni, mint akkor. Az oda érkező katonák – katonai kocsiikkal, tankokkal jöttek – összeszedték a férfiakat, egy harckocsi elé vezényelték őket, majd egy katonatiszt hangosan kiabálva a következőket mondta:

- Emberek! Mindenkiire szükségünk van, magunknak dolgozni kell. Hogy mit, majd időben megtudják. Most mindenki búcsúzzon el a családjától, lehet, hogy hamarosan visszajöhetnek hozzájuk. És ekkor a sok cigányasszonyból olyan sírás tört ki, hogy azóta sem tudtam elfelejteni. Persze mi is sírtunk; a gyerekek egész hada (mert volt minden családban 7-8 is). Körbefog-

8

tuk apáink lábát, és úgy próbáltuk vissza húzni őket, hogy ne terejlék fel a ponyvás autókra. És akkor csoda történt. A pusztában lakó erdész érkezett oda amolyan hintófélén, és egyenesen a parancsnokkal akart beszélni. A szőke, magas bőrkabátos tisztet félrehívta, és valami nagyon nagy magyarázkodásba kezdett. Egyszeriben félelmetes csend lett.

Mindenki érezte, hogy Nagy Lajos erdész úr nem akarja, hogy a férjeket, apáinkat elvi-gyék. És ekkor bekövetkezett, amit anyyira szeretünk volna. A bőrkabátos felállt az egyik tank láncfalpára és hangosan kiabálni kezdett:

- No, emberek! Úgy látszik, ma szerencsésjűk van. Köszönjék az erdész úrnak, akinek nagy szüksége van magukra. Népgazdasági érdek az, amit maguk itt végeznek, szóval elmehetnek!

A néma fajvesztékelést óriási sírás majd nevetés váltotta fel. Apámat, anyámat soha nem láttam olyan boldognak, mint akkor. Tudni kell, hogy a cigány férfiak erdőirtást, -tisztítást végeztek az erdészetnek, és a pusztán lakó magyar családok dísznóit, marhát is ők őrizték. Az ott lakó hat gazdag magyar család szinte el sem tudta volna képzelni a gazdasági munkák elvégzését, a vélyemi erdészeti társaság pedig az erdőkezelést a cigányok nélkül. Szóval így élték túl a petróci cigányok az 1956-os forradalmat. Már ha életnek nevezhető a cigánytelepi.

A hétvégeken elszabadult a pokol. A férfiak - más szórakozás nem lévén - vödörökből itták a bort, amit hétvégeken azok a borosgazdák adtak nekik, akiknél a hegyen dolgoztak. Vödörökben hordták haza, és amíg tartott, addig itták.

9

S milyen az igazi cigány? Hát olyan, hogy akkor jut eszébe a familiáján esett sérelem – még ha az 10-15 évvel korábban is történt –, amikor teled a feje. Fejsze, balta, karó, és ami még a keze ügyébe akadt, s már támadásba is lendült a részeg koma. Nem nézte, hogy barát, sógor ellen támad. Előfordult, hogy a sérülteket teherkocsival vitték orvoshoz.

Meg kellett állítani az erdészeti teherkocsit, hogy vigye be az orvoshoz a 8-10 sérült, vérző embert. No persze ez nem maradt megtorlatlan a rendőrség részéről sem. Akiket kivétel nélkül a cigánytelepre, azok igazi nagy, paraszt tenyerekkel megáldott fickók voltak. Örömlőket találtak abban, hogy végigverhetők a cigány férfiakat. Gyermekfejjel olyan rendőri beavatkozásokat láttam, amiktől hetekig nem tudtam aludni. Már beszéltem róla: egy kunyhó mellé felsorakoztatták a 10-12 férfit, és mindenkinnek magával kellett hoznia a saját vödörét. Fejükre húzták, majd kérdeztek és üttöttek!

Kérdeztek és üttöttek a gumibottal! Gyakran addig üttötték, amíg szabályosan alakra nem formálták a vödört a behugyozó férfi fejére. Esténként sokat sírtam. Csak csendesen mertem, hiszen kicsi lakásunk volt, amolyan takaros kis kunyhó, és egy ágyon gyakran négyen-ötten aludtunk. Csendben kellett lennünk, hiszen a szülők nem szeretettük, ha lefekvés után zajongtunk. Nem szerettem az éjszakákat, egyenesen rettegetem tőlük, hiszen gyermek és szülő együtt feküdt 7-8 négyzetméteren, s a borgózős férfiak nemigen vették figyelembe, hogy rajtuk kívül gyerekek is vannak a szobában. Rendszerint

olyan hangosan hágták az asszonyt, úgy nyögtek, lihegtek, hogy azt hittem, reggelre mind a ketten halottak lesznek majd. Persze, hogy tudtam – tudtuk –, hogy mit tesznek. Hogy még egy kenyérpusztítót hoznak a nyakunkra. Persze, hogy a nedves nemi szervek hangos, csattogó, ritmikus hangjától én is tiszta víz lettem. S másnap úgy éreztem, nekem kell szégyellnem magam!

Minden egyes kunyhóban hasonlóan élték át a gyerekek; kicsik, nagyok. Hej, Istenem, hány-szor mondtam magamban, hogy ha én felnövök, és házat építek, és gyerekeim lesznek, mennyire más életük lesz majd. Soha nem fogják azt tapasztalni – látni és érezni –, ami csak két emberre tartozik. A putribeli élet arra jó volt, hogy egy életre megtanuljam a leckét, a sorsot. Ma már teljes biztonsággal mondhatom, hogy én abban a cigány közösségben más voltam, mint a többi gyerek. Másként éltem át az ott eltöltött időt. Nagyon szerettem a könyveket, és első osztályos lévén én voltam a legboldogabb talán, hogy iskolába mehettem. A többiek számára semmit sem jelentett, hogy meg fogunk tanulni olvasni, számolni, szépen írni, és ez sajnos rásütötte bélyegét egész életükre.

A mai napig nyomorban élnek. Legtöbbjük hamar kikerült az iskolapadból. Volt olyan, aki 13 évesen még a harmadik vagy a negyedik osztályt járta. Volt olyan lány, aki már 13 évesen férjhez ment, mások családfenntartók lettek, és ezért nem kellett nekik iskolába járni. Sokan a család szegénysége miatt maradtak ki; nem volt tisztességes cipője, ruhája a gyerekeknek, sem az egész családnak.

Korabeli kép. A bal szélen én vagyok, majd testvéreim, Gyuszi, Marika és Feri. A háttérben (fej nélkül) drága öreganyám látható.

Nálunk sem volt másként.

Csakhogy én a jó*meleg kályha mellett megvártam egy szál gatyában is, hogy a kimosott nadrágom megszáradjon. Volt, amikor félig vizes nadrágban futottam az iskoláig. Én nem akartam soha egy percet sem késni. Mindent tudni akartam a hazámról, a világról, a folyókról, a hegyekről és mindenről. Az iskola, ahova jártam, 3 km-re volt a pusztától. Iklódbördőce.

Mérföldkő az életemben, itt tanultam meg a betűket, itt csodálkoztam rá az első képes-könyvre, amely az egész világ boldogságát jelentette számomra. Még villany sem volt az épületben, csak Maxim-lámpánk volt, melynek olyan erős fénye szinte vakított. Négyen ültünk a hosszú padokban. A tanító bácsi úgy ültetett

Az első iskolám az iklódbördőczei iskola volt. Ma már mozi és könyvtár.

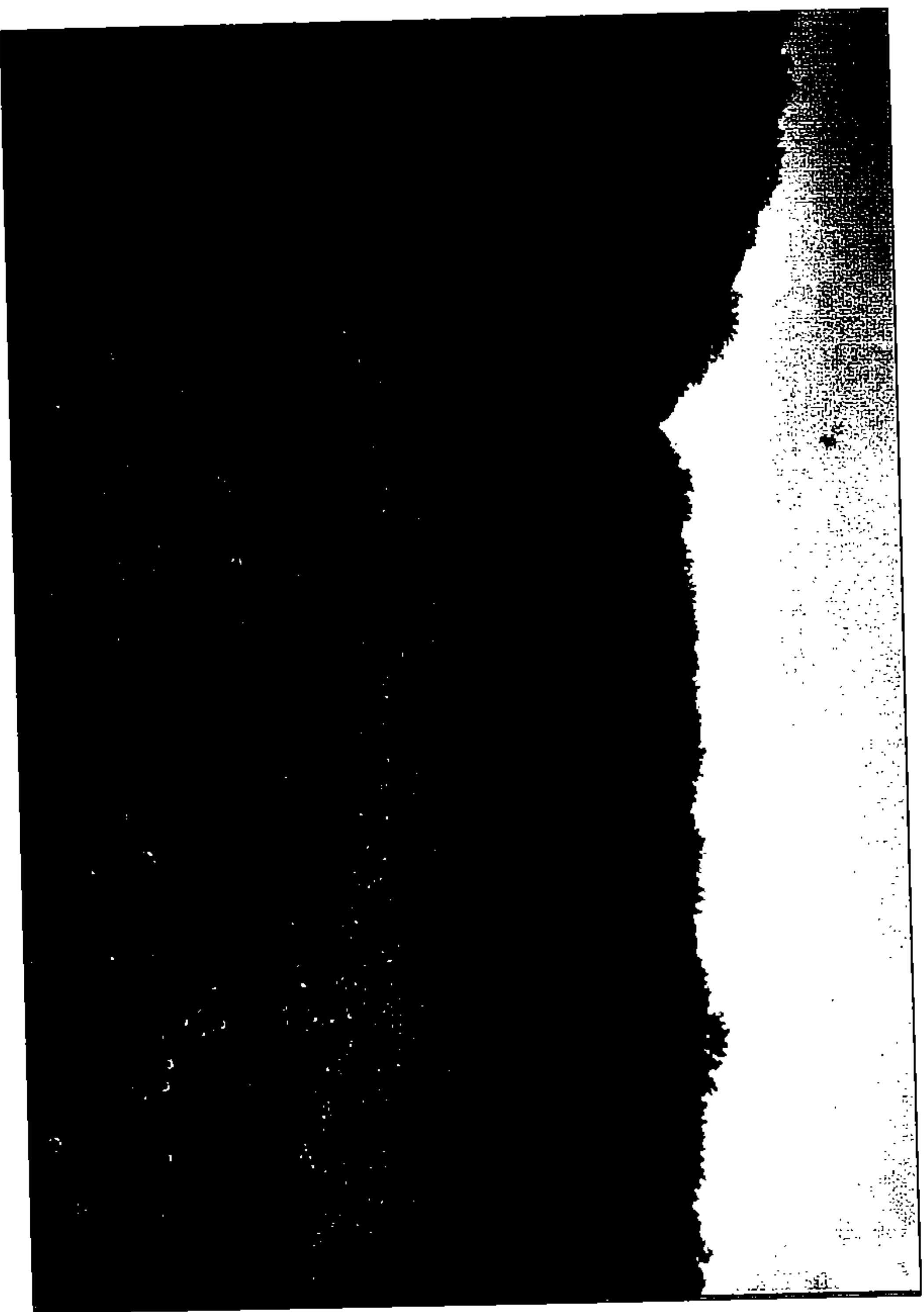
bennünket, hogy mi, pusztai cigánygyerekek egy padba kerülünk. Pedig de szerettem volna az első padba, valamelyik magyar lány mellé kerülni.

Mert volt ott egy lány, egy szőkeség, Lengyel Rozália nevezetű, akibe nagyon belehabarodtam. Mint egy istennőre, úgy néztem rá. Ő csak jóval később, már felnőtt korunkban tudta meg, hogy halálosan szerelmes voltam belé. Nem mertem soha megmondani neki, hogy mennyire szeretem, s egy perc nem múlik el úgy, hogy ne órá gondolkadjak. Megpróbáltam kitűnni, hogy észrevegye forró pillantásaimat, érdeklődéseimet. Az írássom olyan szép volt, hogy a tanítóm, Molnár Józsi bácsi fennhangon dicséerte. – Nézzétek –

mondta -, milyen gyönyörűen ír a Pisti! És én ilyenkor csak a Rozit néztem! Hogy hallja-e, érti-e amit a tanító bácsi rólam beszél. Úgy láttam, hogy értékelte, amit rólam hallott. A szünetben odalépett hozzám és hatalmas karéj vajjas kenyeret nyújtott át nekem:

- Kérlek, fogadd el tőlem, és máskor is kapsz, ha szólsz a barátodnak, hogy ne piszkálja a hajamat hátulról.

Nem vagyok éhes... - Akartam válaszolni, de már az ajtón kívül volt. Az hittem, hogy azon nyomban meghalok a szégyentől, a megaláztatástól. Úgy gondoltam: elhagyom az iskolát, és soha sem megyek vissza! Óriási volt a zűrzavar bennem, egy lány kenyeret adott nekem. Egy lány, aki a mindenséget jelentette. Csak álltam a kezembe nyomott vajjas kenyérrrel, és kijöttek a könnye-

Ma már akáccerdő borítja be a cigánytelep helyét.

im. Mindenre gondoltam, csak erre nem. Nagyon fájt.

Az iskolából hazafelé vezető út réten, legelőn, mezőn vezetett át. Erre vezetett az útja azoknak az embereknek, idősebb asszonyoknak is, akik a cigánytelepünk fölötti szőlőkől, a hegyről tartottak hazafelé. Fejükre rakott kosarakban vitték haza a szőlőt a családjuknak. A gyönyörű sárga, fekete fürtök vonzották a gyerekeket, akik ekkortájt már igencsak éhesek voltak, Először kérték próbálták, főleg az egyedül lévőktől, teljesen körbevéve: Néni, legyen szíves, adjon egy kis szőlőt! Mert éhesek vagyunk, néni álljon meg, adjon egy fej szőlőt!

- Nem kaptok, ez kell a családnak, és menjetek el, hagyjatok békén, mert megmondalak benneteket a tanító bácsinak!

- De néni, csak egy fejet adjon és csak nekem! - meg nekem is! -, kiáltott egy másik fiú is, aki a legerősebb, legférfiasabb volt a csoportban. Az asszony érezte, hogy baj lesz, de nem akarta letenni a kosarat a fejéről, hiszen akkor elszabadult volna a pokol.

Mint egy megriadt őzgidá, aki farkasok csapdájába esett, próbálkozott mindenféle fenyegetésekkel távol tartani a kéregetőket, miközben forgott - pörgött maga körül. Tudtam, hogy baj lesz, baj van, csak arra nem számítottam, milyen formában jutunk a szőlőhöz. Ekkor egy váratlan mozdulattal a nagydarab fiú, aki kicsit kelekótya is volt, szabályosan hanyatt lökte az asszonyt!

Bennem a szív is megállt! A következő másodpercekben már mást nem lehetett látni, mint azt, hogy 7-8 fiú és lány darazsakhoz hasonlóan

rátámadtak a kosárra, és szinte egymás kezéből is kivéve elhordják a szőlőt.

A néni a haját tépte dühében, csak sirt és ordított, ahogy a torkán kifért:

- Mocskos szemetek, piszkos cigányok, majd elintézek benneteket, majd megkeserültek ti ezt egy életre! - ordított az asszony jajveszékelve, ordítva, szinte esztét veszttve. A gyerekek szétszéledtek, és habzsolva tömték magukba a zsákmányolt szőlőt. Én még egy kicsit ott maradtam.

Ami maradt a fűben, szerettem volna beleszedni a kosárba, és mondani akartam, hogy én nem voltam köztük, hogy én nagyon sajnálom. Ehelyett a következő pillanatban egy csattanást éreztem az orrom környékén, majd nagy folyással eleredt a vérem. Nem fájt. Őszintén mondom, mintha ma történt volna. Nem fájt egy cseppet sem!

Ha csak legbelül az nem, hogy lám, ezt jól megkaptam mások miatt! Még ütött volna a néni, aki amúgy ereje teljében lévő asszony volt, de úgy láttam a legjobbnak a dolgot, ha az ő saját érdekében azonnal elfutok, nehogy az ottléteimmel fokozzam a már-már az ideg-összeroppanásig fajuló fájdalomát. Véresen, jól bevert orral értem haza, és első dolgom az volt, hogy anyámnak töviről hegyire mindent elmondjak.

Ő ismerte a nénit, az eset előtt még találkozott vele a cigánytelepen keresztül vezetű úton, hiszen erre járt mindenki, akinek szűlője, erdeje volt. - És ti ezt a jó asszonyt támadtátok meg! - kiabált anyám is -, azt a jó asszonyt, aki mindig olyan jó hozzám, borsót, krumplicit ad. És ti azt bántottátok?

- Nem, anyám! - hadakoztam én -, én nem voltam, hanem a Laci, a Jóska, a Pali, a Mari, a Margit - szóval mindenki. Én nem voltam, én segíteni akartam neki, de ő orra vágott! Anyám kirohant. Fájt neki az eset, mert nagyon jól tudta, kiről van szó. Szerette ezt az asszonyt. Anyám gyantás fát szokott hordani a faluba nagy, vállra akasztható ruhatarisznyában. Ezt az erdőben lehetett megszerezni olyan régről kivágott fenyőfatönkökből, ami szinte alig látogott ki a földből. Apám ezeket fejszével, kárpával ásta ki és darabolta, aprította. Mint a benzin, úgy égett, olyan jó gyújtós volt. Az emberek nagyon keresték. Ilyet szokott anyám a faluba hordani borsóért, krumplicért, szalonnáért cserébe. Anyám szabályosan dühöngött!

- Még hogy a Purdicsán feleségét, a Bözsét bántottátok! - ezt a jó asszonyt, akinek olyan jó keze van! (Arra az asszonyra mondták ezt, aki nem volt fukar.) Pár perc múlva már az egész cigánytelep tudta, hogy mi történt. Anyám harsány hangon tudatta minden szűlővel, ami az iskolából hazafelé úton történt. - Remélem, tudjátok, mi lesz ebből, mi lesz ennek a vége! - kiabált mind hangosabban. - A falusiak nem hagyják majd annyiban, a saját házukban támadnak majd meg bennünket - ordított anyám.

Akkor és ott még tisztán hallottam, hogy jó pár férfi nagy verést helyezett kilátásba a gyerekeknek, majd ahogy elkezdődött, úgy hirtelen vége is lett a nagy kiabálásnak. Egész éjjel forogtam az ágyban, nagy bánatukra a kisebb testvéreimnek, akikkel együtt kellett fekiudnom. Zavaros szemeim előtt láttam Szoldinger tanító bácsi dühöd arcát, kopasz fejét, amely

- ha nagyon mérges volt - olyan vörös lett, hogy maga volt a csoda. A feje bújja mindig fényes volt, ugyanis egy élre vasalt zsebkendővel sokszor 5-10 percen át dörzsölgette. Al-bérletben lakott a Bíró családnál, nőtlen ember volt és itt nagy becsben tartották.

No, szóval tőle félttem én igazán és gondolom mindenki más is, akit tanított. Rossz szokásai közé tartozott, hogy az öreg cserépkályha piszkavasával szinte egész órán át a tenyerét csapkodta. Bőven kijutott persze azoknak a hátnak is, amelyek tulajdonosai egy pillanatra nem figyeltek rá. Hogy mikor tudtam elaludni, azt nem tudom, de hamar reggel lett. Édesanyám már mondta is a magáét, és jókora verést jósolta aznapra. - Figyelj csak rámi - kezdte a mondkáját, miközben én egy szelet száraz kenyérral bajlódttam, hogy bele tudjam tördelni a jó forró cikóriakávéba. - Mondd meg szépen a tanító bácsinak, hogy te nem bűnöztél, és te nem voltál közöttük, de nevet ne mondjál! Megértetted?

- Igen! Felugrottam és húztam is kifelé, mert nem akartam hallgatni azt, ami még ezután jött volna. Volt nekem így is elég bajom és azon gondolkodtam, hogy a vékony kis nadrágom alá kellene még valamit felvennem, hogy a padrahúzásnál ne fájjon úgy a vaskos mogyorófa csapása. Mert bizony nem egy padrahúzást láttam én mári! Volt, amikor öten-hatan görnyedtek rá az első padra és a tanító bácsi mindenkiire olyat mért, hogy azt hittem mindenki ott hal meg.

Az igazság az, hogy engem még nem tisztelt meg a tanító bácsi ezzel a különleges bánásmóddal, de ilyenkor nekem is épp úgy fájt, mint

nekik. A csattanás pillanatában éppen úgy fel-szisszentem, mint akik az „áldást” kapták, sokszor jogosan! Az iskolába menet már nem volt olyan vidám a társaság, mint előtte nap. Egy-másra mutogattak, majd egy szuszra azt állították, hogy az a bűnös, aki a nénit fellökte! - Hát rám ezt nem mondhatjátok! - hadakozott a már férfinak is beillő túlkoros Laci, aki mel-lesleg a nagybátyám volt.

Szegényemet az Isten nem sok ésszel áldotta meg, 6 éves koráig szopotti! Öreganyámnak - ha tetszett, ha nem -, el kellett gyalogolnia az iskoláig és a hátsó kertajtónál megszoptatta. Csúfolták is a cigánytelepen, aki csak érte! A mai napig meg van a maga baja.

- Én nem is megyek iskolába, el fogok csavargogni - kiabálta, és elkezdte földhöz verni a ruhatarisznyáját, amiben 2 könyve és 2 füzete volt.

Akkor otthon is fogsz kapni - próbálkoztam visszafogni, de ahogy mondta, már fordult is vissza, a telep felé.

Bántott a dolog, mert csak bonyolódni látszott az egész esemény, az iskola kapujáig egy szót nem szóltam senkihez. Beigazolódott a félelmem! Már a kapuban állók azt kiabálták ránk, hogy nagyon nagy verést fogunk kapni, mert szegény nénit megvertük! Atyaúristen! - gondoltam mi lesz még ebből, talán még börtönbe is kell mennünk! Nagy káosz volt a szívémben, lelkemben, főleg, hogy megismertem a nénit is, akivel az eset történt. Igen, a néni már ott várt bennünket a két férfi tanítóval együtt. Az osztályban arra kérték, hogy mutassa meg, ki volt a tettes. Elénk állt és én már nem láttam, azt

a tüzet a szemében, ami tegnap még majdnem felperzselt. Nyugodtan megszemplélte a társaságot, majd így szólott:

- Ezek itt mind bűnösek! Megérdemlik a vért, de nagyon jó keményet!

Meghűlt bennem a vér! Most szólnom kellene, hogy nézzen meg jobban. Én nem voltam, én segíteni akartam neki és ő inkább orrba vágott, eleresztette a véreket -, de a nénit már kísérték is ki az ajtón, nagy biztogatások közepette, hogy ne féljen, megkapják majd a büntetésüket és így tovább. Megdermedten álltunk a pad előtt.

Az egész osztály állt, senki nem mert leülni, majd a tőlem bal oldalt álló Jociból kiltört a sírás és talán egy perc múlva négyen is sírtak már. Istenem, mi lesz még itti! - próbáltam rendezni gondolataimat. Egy felcsattanó hang billentett helyre.

- Mindenki leül, csak a jómadarak nem! - ordított Szoldinger tanító.

Ő, ha nagyon ideges volt, az orrát sűrűn rángatta és ez nagyon félelmetes volt számunkra.

- No bogárkám, ki fogja elmesélni, töviről-hegyire, hogy mi történt tegnap? Tüstént akarom hallani, mert ha nem, nagyon ideges leszek. Még jobban kiltört a sírás, fiúk-lányok egyaránt böögtek, ordítottak.

- No, kis Kalányos, hogy történt? Hadd halljam!

Drága jó Istenem, mi lesz most, kinek a nevért mondjam vagy ne mondjam, hiszen anyám megmondta, hogy senki nevét ne említssem. A szívem zakatolt, talán már nem is éltem. A félelem

teljesen úrrá lett rajtam, de valami azt súgta, hallgassak.

- Nem beszélpsz? Nem mondasz semmit? - ordított bele az arcomba -, hát majd beszélpsz mindjárt az anyád istenét! Hogy mi történt ezután, azt nem tudom.

Csak hallomásból, ahogy később mesélték. Egy biztos, hogy a tanítói asztalon feküdtem, nagyon vizes voltam és sok helyen vérfoltos. Sok gyereket láttam magam körül, akik sírtak, fagyodtak, törölgettek. A fejemből ömlött a vér! Később tudtam meg, hogy a feldühödött tanító mérgében hátba vagy nyakon akart vágni, és amikor én védekezve fejemet az ütéssel ellentétes irányba fordítottam, ő teljes erőből a fejemre csapott. - Ezt varrni kell - hallottam egy orvos hangját, mert már azt is hívtak hozzám -, no persze jegyzőkönyvet is kell majd készíteni, mert nagyon csúnya a seb!

- Be kell vinni a gyereket azonnal Lentibe, a rendelőbe, mert úgy látom, megint el fog ájulni. Hogy mikor ájultam el először, azt nem tudom, de ezt az utolsó beszélgetést tisztán és érthetően hallottam. Nem érdekelt már semmi. Feküdtem egy asztalon, körülöttem sok-sok mozgó alak. Mindenki magyarázott, míg jól és tisztán hallottam az odaérkező kedves tanítóm, Molnár Józsi bácsi hangját: no gyerekek! Mindenki ki felé az udvarra, senkit nem akarok meglátni az osztályban!

Még ilyenkor sem éreztem igazi haragot a hangjában, olyan áldott ember volt.

Jó alaposan szemügyre vettem, vaskos ujjaival beletűrt a vérrel átitatott hajamba, ami a sok

jódtól olyan büdös volt, hogy hányni tudtam volna.

-No, téged alaposan helyben hagytak fiam, de én úgy gondolom, hogy a tanító bácsi nem így akarta, ahogy hallottam.

-Én nem haragszom a tanító bácsira. Meg akartam mondani, hogy nem én voltam, de félttem, nagyon félttem - jött ki belőlem. - Nem akarom, hogy a tanító bácsinak baja essen, én nem akarom!

Amikor a mentő megjött, már tudtam, hogy rajtam kívül senki nem kapott ki, senkit nem ütött meg a Szoldinger tanító. Igazi boldogságfélét éreztem, erre meg merek esküdni a mai napig. Mert voltak nálam kisebbek, soványabbak, megtörtebbek és lehet, hogy ki sem bírtak volna egy nagyobb verést. Egy kicsit hősnék éreztem magam! Igazi hősnék! Hiszen már megint én vittem el a balhét mások miatt, már megint én szenvedtem meg másokért.

Hét öltést kaptam a fejemre, majd még ott a rendelőben kihallgatott egy rendőr. Kérdezett és írt, majd ő is feltette a kérdést, hogy én is köztük voltam-e, akik a nénit megtámadták?

Először csak bámultam a rendőrrre, közben meg arra gondoltam, honnan tudja már ő is?

-Ott voltam, de én nem bántottam - morogtam magamban, mert éreztem, hogy már megint kezdődik előlről.

-Azt tudod, hogy a néni feljelentést tett ellenetek, és ha beigazolódik, hogy te is ott voltál, akár javítóintézetbe is kerülhetsz. Tudod az a fiatalok börtöne - közölte velem egyhangúan a rendőr. Neked ott nagyon rossz lesz!

A mai eszemmel már tudom, hogy miben mesterkedett a rendőr, de akkor még nem fogtam fel, hogy ez most rossz-e vagy jó. Haza már rendőrségi kocsival vittek, az úton semmit sem szólt hozzám. Lúktetett a fejem, tiszta víz és vér voltam. Jókora helyen levágták a hajamat, a hófehér pólya már messziről virított. Amikor a kunyhó elé ért a kocsi, már sokan vártak ránk. A hírt a gyerekek jó időben hazavitték. Anyám örjögött, haját tépte.

-Ferkó, - így hívták apámat - agyonütöd azt az embert, mert ha nem, én megyek börtönbe! Azt a mocskos cigánygyűlölőt, azt a piszkos gazembert!

Anyám dühögött, tépte a haját, majd magához rángatott és így kiabált:

-Tessék, nézzétek! Tiszta vér! Agyonverte a gyerekeket, az a büdös állat!

Ordított voltam még tovább is anyám, de a rendőr is kiabálni kezdett: Asszonyom! Hagyja abba az óbégatást és a szidalmazást, mert más-
különben feljelentem vagy beviszem! Megértette? Oszoljanak azonnal széjjel! - emelte fel a hangját.

Egy-két pillanatig néma csend lett, majd a férfiak közül nyolcan-tizen elindultak feléje. Éreztem: nagyon nagy baj lesz még itti! Tagbaszakadt, erős férfiak voltak és olyan nagy elszántságot láttam a mozdulatukban, hogy a rendőr is hátrálni kezdett. Apám lépett hozzá a legmerészebben. Göndör haja sehogyan sem állt, s ettől még borzalmasabbnak nézett ki. A rendőr előtt megállva hangosan kiabált.

-Rendőr úr! Nyugodtan megmondhatja annak a piszkos fajgyűlölő tanítónak, hogy el fogok

vele számolni! Hogy lehet egy gyerekkel ezt tenni?

- Emberek, nyugodjanak meg! Ennek a dolognak meg van a hivatalos útja, a törvény majd ki vizsgálja, hogy ki mit tett! - Így a rendőr.

Látszott rajta, hogy komolyan megijedt. Nagyon rossz híre volt a petróci cigányoknak. Igen tudtak verekedni, ha beindultak, ilyenkor nem néztek se Istent, se Máriát! Ezt nagyon jól tudta a rendőr is, érezte, hogy a csitítésnél többet most nem tehet. Tudta, hogy ha elszabadul a pokol, miszlikbe vágják, ezért nagyon csendesen, halkán mondta, hogy sajnálja az esetet, de ennek lesz folytatása, hiszen ilyen nem tehet egy tanító sem. Látszott rajta, hogy apám feldúlt, támadó fellépése nagyon megijesztette. Remegő lábakkal ült be a ponyvás GAZ-típusú kocsijába és elhajtott a cigánytelepről. Nagyon megnyugodtam, hogy nem történt baj. Apám este felé több barátjával biciklire ültek, és Iklóbdördőcére kerekkeztek. Hallottam, amikor azt mondta a többieknek, hogy meg kell fogni valahogy azt a gazembert. Én őszintén mondom, hogy legszívesebben előrefutottam volna megmondani neki, hogy vigyázzon, mert sok dühös ember jön érte, és meg akarják verni. Apámék késő este jöttek vissza. Nagy volt az öröm a szívemben, amikor hallottam, ahogy anyámnak mondta, hogy nem tudták elkapni, majd máskor megpróbálják.

Egy hét múlva idézést kaptunk a rendőrségtől. Az egész család bevonatozott Lentibe, ahol már ott volt a néni és a tanítóm. Egy padon beszélgettek.

- Aki nem kapott idézést, az hagyja el a környéket! - kiáltott a mi csoportunk felé egy pici, alacsony rendőr. - Csak az jöjjön, akit szólítok - mondta, majd azonnal folytatta az én nevemmel és apáméval. Így a többi, hangoskodó kísérőnk kint maradt, - aminek örültem is - mi pedig apámmal beléptünk a kihallgató szobába. A nénit és a tanítót tőlünk messzebbre ültették és látszott rajtuk, hogy nem szívesen vannak itt. A tanítón nagyon is lehetett látni, hogy óriási zavarral küzd, a fejét leszegve ült és csak néha-néha egy pillantásra nézett felém. De csak felém.

Ő valójában engem máskor nem bántott. Valahogy úgy éreztem: kivételez velem, másnak tart, mint a többieket. Talán azért, mert mindig tisztább ruhában jelentem meg vagy mert szép volt az írásom és jól tudtam olvasni? Lehet, hogy ezért, de biztos, hogy a padra húzásokat meg a piszkavasat megszoktam úszni.

Hát nem tudom mi lesz a vége? A nyomozó kérdezett mindenkitől és mi válaszoltunk, szépen sorban. A néni már nem hadakozott, szinte ki volt cserélve. Hallotta hogyan jártam és nagyon sajnált. A tanítóm meg váltig mondogatta, hogy ő nem a fejemre akart csapni, egyáltalán nem, meg, hogy nagyon sajnálja.

Amikor a rendőr tőlem azt kérdezte, hogy most haragszom-e a tanító bácsira azok után amit velem tett, úgy éreztem itt a pillanat, amikor őszintén szólhatok és megvédehetem a tanítóm igazát.

- Én kérem, nem akarom, hogy megbüntessék a tanító bácsit, véletlenül volt az egész - vágtam ki egy szuszra a mondókámat a rendőr és

apám legnagyobb meglepetésére. Egyáltalán nem törődtem azzal, hogy apám mit gondol rólam. Ő igenis meg akarta büntettetni a tanítót, s talán meg is ölte volna. Legnagyobb meglepetésemre a néni senkit sem akart feljelenteni, és így a nyomozó a következőket ajánlotta:

- No ide figyeljenek! Én csak azt akarom, mondani, hogy jobb, ha mindhármán megegyeznek itt és most! Mert ha nem, abból hosszú bíróságra járás is lehet és hosszú ideig fog tartani az ügy. Ez nem lenne jó senkinek, és mivel a gyerekek jegyzőkönyvbe mondta, hogy a Szoldinger tanító úr nem bűnös, és az ő szava döntő, legjobb lenne, ha most lezárnánk ezt az ügyet, hogy mindenki békével hazamehessen. Higgyék el, ezt a megoldást találom a legjobbnak, semmi más nem oldaná meg a problémánkat. Várom a válaszukat - mondta és új papírt helyezett az írógépbe. Apám mélyeket hallgatott. Idegesen mozgott a pofacsontja, szinte remegett. A néni szólalt meg először, mondván, hogy ő aztán nem akar semmit, senki büntetését nem akarja. Apám egy hosszát sóhajtott mielőtt kinyögte, hogyha ez így van, akkor most ő is eláll mindenféle további pereskedéstől, de kéri a tanítót, hogy soha, de soha többé ne nyúljon a gyerekekhez. A nyomozó heves mozdulatokkal gépelt, úgy látszott örült, hogy így elintéződhetett, és neki sem kell többhelyre továbbítani. A papírok aláírása után kikísért bennünket a nyomozó. A folyosószerű helyiség közepé táján egy érintést éreztem a vállamon. Hátranéztem és a tanítóm volt, aki hálás szemekkel csak annyit mondott: Köszönöm és bocsánatot kérek!

Majd elájultam! Egy tanító bocsánatot kér egy kis cigánygyerektől? Egy Szoldinger! Hát ilyen nincs a valóságban! Ez egy álom! De megtörtént! Úristen, megtörtént! A kapuból a rendőrnnyomozó visszahívta a tanítót, hogy egy pár szóra még maradjon. Én és apám is tudtuk, hogy nem volt a nyomozónak már semmi megbeszélni valója velem, csupán azt nem akarta, hogy az állomásig vezető úton együtt menjem velünk. Mert a nyomozó nem bízott az apámban. Nagyon jól ismerte a petróci cigány férfiak világát. Nem tudom, hogy a tanító bácsit mikor engedte el a nyomozó, de az biztos, hogy a mi vonatunkkal nem jött haza. Hát így éltem át életem első rendőrségi eljárását, valamint gondolkodhattam azon is, hogy vajon, ha a tanító egy magyar gyerekeknek törni be így a fejét, akkor is így intéződött volna el az ügy. Netán az a magyar gyerek is így állt volna ki a tanítója mellé, mint ahogy én tettem? Nem hiszem, hogy ez lett volna a vége. Mi cigányok rossz helyen születtünk, rossz időben. Bennünk mindenki ellenséget, bajkeverőt látott. Sohasem az embert! Nem sok szava volt a látott embernek. Nekünk mindenki parancsolt, utasított, büntetett. Minket meg lehetett becsuteleníteni; sárba tiporni, berángatni a fertőtlenítősátorba, vizes bádogvödörrel a fejünkön állni a rendőrök mulatozását, kedvtelését. Mi kibírtuk, felálltunk, túrtunk.

TÁMADÁS A CIGÁNYOK ELLEN

Túl kellett élnünk azt a rendszert! A falusiak csoportba verődve törték a békés cigánycsaládok életére. A hegyről hazamenet részen a cigányverés volt a szórakozásuk. Egyik este valaki nagy erővel feltépte az ajtónkat. Már égett nálunk a petróleumlámpa, apám a deszkaágyon feküdt, anyám varrt, mi, gyerekek pedig egy sarokban ücsörögtünk. Egy nagydarab ember állt az ajtóban – a hangokból ítélve mögötte még nagyon sokan voltak –, és részeg hangon ordítani kezdett:

– No, Ferkó, hol a ráncos csizmád, mert táncolni fogsz nekünk, de most azonnal!

És megvillogtatta félelmetes szekercéjét. Azt hittem mindjárt meghalunk, a kisebbek azonnal ordítózó sírásba kezdtek anyámmal együtt. Apám nézését soha nem felejttem el. Mert ahogy rám nézett, azt nem lehetett félreértetni. Az ágy melletti ablakot sohasem lehetett becsukni és ez a helyzet most nagyon jól jött. Apám egy szempillantással jelezte nekem, nyissam ki, és cigány nyelven oda sügta:

– Szekure dem! /A fejszémét add! /

Talán nyugodt körülmények között nem tudtam volna olyan ügyesen kiugrani, mint akkor. De apám sem! Egy pillanat alatt kint voltunk és olyan gyorsan kapta ki kezemből a jó, nagyfokú

fejszójét, hogy azt sem tudtam, hogy fogtam-e vagy nem.

-Menj, kiabáld fel a telepet! - kiáltotta még oda nekem, majd az ajtó elé állt teljesen elszántan és már ő kiabált:

-No emberek, lehet kifelé jönni egyesével, mert kettessel úgy sem fértek el! Ott bent valami óriási zűrzavar támadt. Tudták, hogy a konyhának használt helyiségbe rekedtek, és kint egy fejszés ember - vagy ki tudja hány - várja őket. Én közben hangos, földönkívüli hangon a mamám házához rohantam, ahol esténként mindig 8-10 férfi vagy kártyázott, vagy seggreverőzött, no persze bor mellett. Azt a látványt nem lehet leírni, ahogy azok kitódultak, én meg csak kiabáltam, hogy ölik az apámat, anyámat, a gyerekeket! A sok férfi, nő pillanatok alatt anyáméknál volt, az alkonyatban úgy látszott, mintha a tenger hullámozott volna. Fejszékkel, lapátokkal, kapával állták el a kifelé vezető utat. És akkor kilépett egy ember, kiabálva, hogy ne bántsatok embereket! Csak egy puffanást hallottunk, azonnal lecsapták. Apám ordítva kiabált, hogy a fejsze élével ne üssön senki, csak a fokával, de azzal nagyon! Majdnem az eszemet vesztettem, hogy édesanyámmal mi lehet bent, talán már nem is él, hiszen a gyerekek mind kiugrottak az ablakon. Később tudtam meg, hogy a jó magas, akác lábakon álló ágy alá bújt el és ott volt végig, amíg be nem fejeződött a verekedés. Apámék mindenkit kivertek a konyhából. (Szinte őrjöngött, ha verekedésbe bocsátkozott - hegyi partizán volt a hadseregben, a keményebb fajtához tartozott -, olyan volt, mint az oroszlán. Ha támadásba lendült, az em-

30

berek nagyon féltek tőle.) Az országútig csé-
pelték a támadókat, aki felállni próbálkozott,
vesztére tette. Négy-öt oldalról kapták a fej-
sze lapjával az ütéseket. Nem tudom, ki mikor
ért haza, kit mikor és ki vitt haza, de egy
biztos: több mint fél évig beszéltek a faluban
és a környéken, hogy a Nemes Jóska által veze-
tett ácsapat hogyan járta meg a cigányokkal.
Mert ezek ácsok voltak, szekercés emberek. A
kiérkező rendőrök mindenkit meghallgattak, a
gyerektől a felnőttségig. Mindenkinek válaszolni
kellott a feltett kérdésekre, de most nem ütöt-
tek meg senkit és még csak verést sem ígértek.

Mindenki egyhangúlag mondta, hogy azon az
éjszakán minket agyonverni jöttek és nem tár-
salogni. A legnagyobb szerencsénk az volt, hogy
kitudódott az egyik szekercés ember vallomása,
miszertint ő még a hegyen azt mondta a többiek-
nek: ne bántsák a cigányokat. Bizony Isten,
hogy ennek a vallomásnak a hatására voltak olyan
szelídek, a máskor olyan vad rendőr urak. Hi-
szén apámék csak védekeztek, és ezt tették a
többiek is, mert tiszta volt a tét: vagy minket
vernek meg jó alaposan anyástól, apástól, gyere-
kektől, vagy ők kapnak ki becsületesen. Hát
az utóbbi történt, s - hála Istennek - egy
bírószági tárgyalással és egy csoportos figyel-
meztetéssel megúszta a társaság. Senki sem szá-
mított erre. Volt, aki börtönbüntetésről, pénz-
büntetésről beszélt, s mindenki félt. Öreg-
anyám és anyám madzagot vettek elő és arra több-
bogot, csomót kötöztetek, miközben hangosan mon-
dogatták:

- Drága Istenem! Kötöm ezt a csomót, kötöm az
urak szájára, hogy ne tudjanak rosszat monda-

31

ni! Drága Istenem, kösd be a szájukat az uraknak, hogy ne jöhessen ki azon semmi rossz! - közben csak kötötték a csomókat egymás után, jó keményen.

A cigánybabona szerint rossz baj esetén alkalmazták ezt az asszonyok és erre a férjek is meg szokták kérni őket. Mindenki hitt benne, s a világeért sem hagyták volna ki baj esetén. Főleg akkor kaptak ebben nagy megerősítést, ha valami folytán egy ügy simáiban lezárult, mint azt hitték. Akkor a csomókat kötő asszonyt is-tenként tisztelték. Szóval mindenki megelégedésére történtek a dolgok, és a telepen többé soha nem mertek

bántani bennünket a falubeliek. Sőt, a hegyre vezető út helyett egy másikat választottak, nehogy véletlenül is valamelyik férfival találkozzanak. Így éltünk mi, Kalányosok, Orsósok, Bogdánok ebben a gyönyörű, fákkal, erdővel körülvett világban, amely maga volt a paradicsom és a pokol is. Nyáron bármilyen összetörtten is keltem a kényelmetlen családi ágyból - no

Drága jó öreganyám és öregapám

meg a velem együtt lábtól-fejtől alvó testvéreim egész éjszakás mocorgásai után - a reggelek mégis csodálatosak voltak. Százféle madárhanggal, csicseregéssel volt tele a levegő, amely megtöltötte szinte az egész környéket. Mástól is szépek voltak a reggelek. Mert bármilyen korán kelünk, öregapám és öreganyám, már jókora tűznél melegedtek és pipáztak. Öreganyám ki szokta rázni a jó öreg csontpipájának tartalmát a tenyerébe, majd egy hátradobott fejmozdulattal bekapta az egészet. Csak jóval később - felnőtt koromban - tudtam meg, hogy az ő számára mit jelentett a bagórágás és tudtam meg azt is, hogy miért köpött ki időnként akkorát, mint egy római útlevel. Minden áldott reggel tüzet raktak, és annál a tűznél is maradtak szinte egész nap. Öreganyám itt szokott főzni is a háromlábú öntöttvas edényeiben, amelyben olyan finom volt az étel, hogy azt nem lehet elmondani. Varázsa volt ennek a fajta főzésnek. Ilyenkor mi gyerekek körbe szoktuk venni, hiszen tudtuk, hogy mindig jut nekünk egy-két falat a főztjéből. A paprikás krumplicja is volt olyan finom, mint ma bármilyen cifra nevű többfogatós. Pedig szegényes koszt volt ez. A zsírt sokszor egy darabka csupaszír szalonna- vagy bőrkedarab helyettesítette. Mellé mindig dagasztott egy kis punyát (cigánykenyér), amit gyakorlott mozdulatokkal tette be a hamu közé. Fenséges volt, ízét a mai napig nem tudom elfelejteni, és mi akkori cigánygyerekek ilyen jóízű ételken nevelődtünk fel. Engem öreganyám nagyon szeretett, talán a legjobban az összes többi unokájánál, ezért a legjobb és legtöbb falatot mindig én kaptam. Na meg persze akkor

is számíthattam rá, ha apám elagyabugyált. Természetesen a verést sosem nagyanyám előtt kaptam. Akármekkora darab is volt az apám, nagyanyám biztos neki ment volna. Előfordult, hogy két-három napig is nála maradtam, mert félttem haza menni. Ha már a verésnél tartok, el kell mondanom, hogy bármennyire is én voltam apám kedvence, legnagyobb fia a 8 testvérem mellett, mégis úgy megszokott verni derékszíjjal, hogy fűt-fát kellett kitalálnom az iskolában, miért nem akarok gatyára vetkőzni.

Hogy megérdemeltem kaptam-e? Igen is meg nem is! Igen azért, mert egyszer alacsonyan repülő fecskék közé akartam egy jókora husángot dobni és nem figyeltem a kertben hajladozó anyámat. Amikor éppen felállt volna, fején csattant a bot és betörte azt. Anyám ordítózó hangját hallva és látva az arcán végigcsorduló vérét, arra gondoltam, no itt az ideje, hogy világga menjek, mert agám meg fog nyúzni!

- Pepáni - (így szólítottak a telepen) - üvöltött anyám, - apád megöl, mit csináltál velem? - túrt a hajába és látva véres ujjait, ordítóza jött ki a kertből és keresett valamit, amit hozzám vághatna. De én akkor már túl voltam árkon-bokron, mert láttam öregapámat nagy léptekkel, fenyegetően elindulni felém! Mit elindult, egyenesen futásnak eredt, el akart kapni! Nekem sem kellett több, pár méter futás után elértem a közút túlsó oldalán lévő, érsben lévő kukoricást. - No - gondoltam - öreg, itt majd elkapatsz! Úgy is lett, ahogy terveztem. Öregapám egy darabig még tudott a sorban futni. Én - miután nagy előnyre tettem szert - egy pillanatra megálltam. Tisztán hallottam,

hogy merre csörtet a kis öreg, majd zuhanásfélét következett. Tudtam, öregapám telibe kapta a kukoricasort és elvágódott!

Már nem kellett arra gondolnom, hogy tovább meneküljek, mert nagy, mérges dohogás, szitkozódás következett:

- Apád úgy is megnyúzi! Várj, majd hazahúz a gyomrod! Azt hiszem, megemlegeted ezt a napot, te tróger! - mondta, s csak mondogatta a magáét miközben indult kifelé a kukoricásból. Foglalkoztam is én vele. Azt gondoltam, hogy majd öreganyám segít, hogy este észrevétlenül bebújhassak a kis kuckómba. Szerettem ezt a helyet, mert nem kellett megosztanom senkivel. Csak esős időben volt rossz, mert olyankor nem győztem forgolódni a rám hulló esőcseppektől.

Az eset után egész nap lógtam, cél nélkül. Gondoltam, haza kellene valahogy lopnom magam, hogy elhozzam a könnyveimet, de ez egyelőre csak terv maradt. Késő délután már nagyon éhes voltam, de félttem visszamenni. Egy merészet gondoltam, s bementem a pusztaán Lakó Juli nénihez, akinek a nyári iskolai szünetben egy hónapon keresztül őriztem a disznóit, segítettem a házkörüli munkákban, favágásban. Gondoltam: megmondom neki az őszintét. Bajban vagyok, segítsen. A világ két legaranyosabb embere volt számomra ő és a férje, a Sanyi bácsi. Az istállóban találtam az öregre, hiszen majdnem az egész napját itt, az állatok között töltötte. Nagyon gazdagok voltak: tehének, lovak, 40 disznó, az udvar teli baromfikkal és még mi tudja mivel.

- Csókolom Juliska néni! Van valami munka, szívesen segíték, ha akarja! - mondtam a magamét. - Mert baj van otthon is, anyámnak vélet-

lenül betörtem a fejét, az öregapámat jól megfutattam, úgy hogy most nagy bajban vagyok – soroltam egy szuszra az igazságot.

– Hát meg van a bajod gyereki! – csak ennyit szólt, nem többet – majd folytatta: húzz vizet a lovaknak és itasd meg őket, majd ha megleszel vele, mondom a többit is. Ezzel elment, otthagytott. Nem először voltam náluk, tudta, hogy mindent megtalállok ami kell. Nagyon örültem, hogy ez a dolog egyáltalán eszembe jutott, hiszen nem akartam a többiekkel bandában csavarogni. Volt is a szülőknek elég bajuk törvényrel, gazdákkal. Hiába kaptunk a szülőktől nagy veréseket. A lóitatás után kitrágyáztam, friss szénát adtam nekik és legnagyobb örömmelre Juliska néni készülődött a fejéhez. Sajtár, kisszék, tőgyek mosása, a megszokott mozdulatok után már hallani lehetett, ahogy a kimondhatatlan illatú friss tej spriccelt az edénybe.

Láttam szinte a nagy szelet házi sütésű kenyert is, amit a cserépkorsóba öntött tej mellé kapok. Édes pillanatok voltak ezek, és ez a drága jó asszony biztosan nem akarja, hogy éhesen térjek nyugovóra. Nagyon lassan ment a munka, négy tehenet kellett megfejni, a többi háromnál ezt a műveletet a borjúk végezték el, nagy cuppantós hangokat adva. Végre én is hozzájutottam ahhoz, amire már nagyon vágytam. Akkora volt a szelet kenyér, hogy istenemre mondom, azt hittem, egy napig sem tudom megenni. Egy frászt! A jó meleg tejjel olyan hamar beburkoltam, hogy a Juliska néni meg is jegyezte:

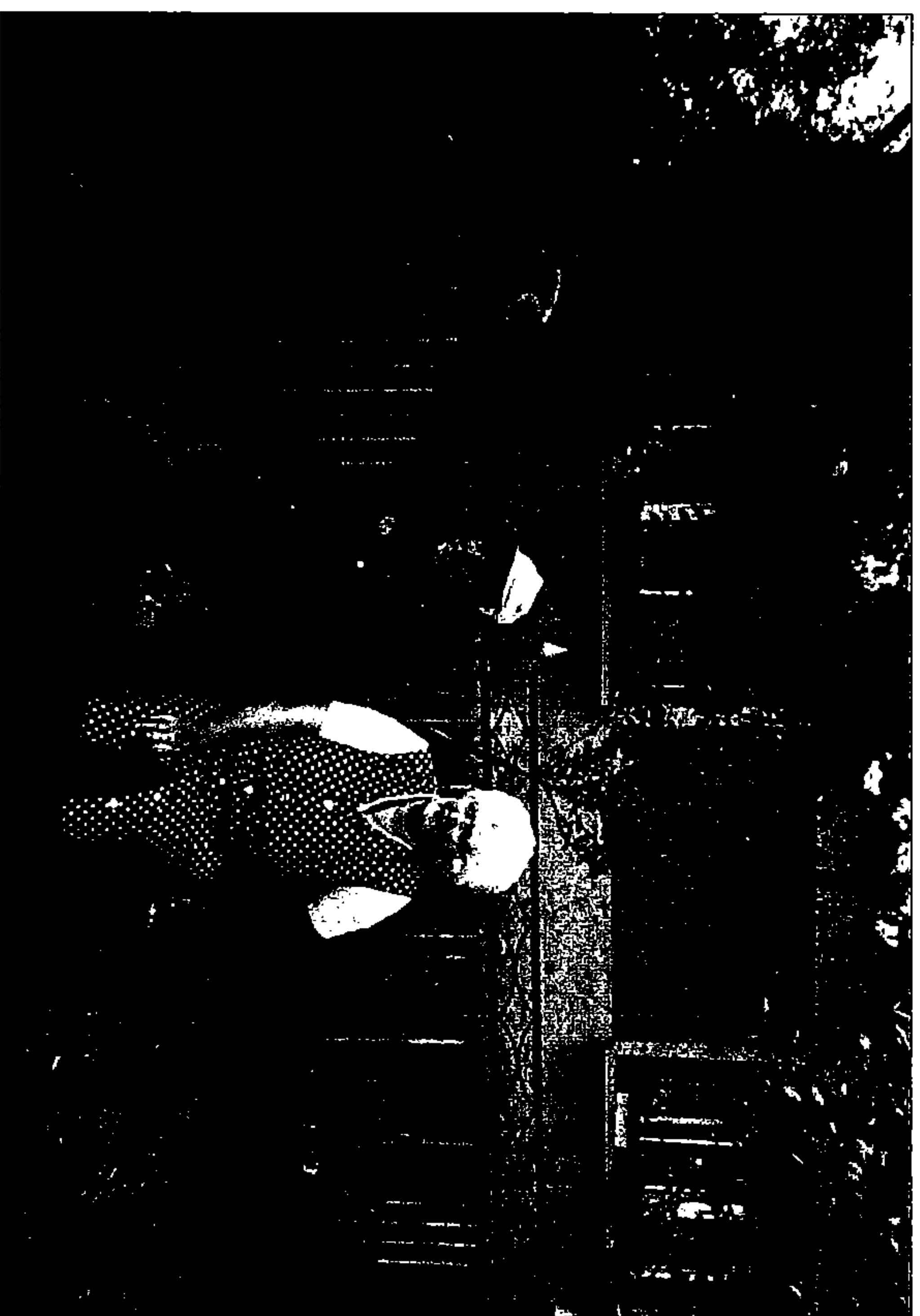
– No gyerekek, te aztán éhes voltál valahogy! Mikor ettél utoljára? – kérdezte és komoly válasszt várt tőlem.

– Étel még ma nem ettem, de az útszélien lévő fákról szedtem egy pár almát – mondtam egyenesen a szemébe, s vártam mit szól rá.

– Ez így nem lesz jó, majd beszéllek az anyáddal, a Mikával, (így nevezték anyámat) egy gyereknek enni is kell, mert máskülönben bélcsavarodást fogsz kapni és meghalsz.

Egy pillanatra sem gondoltam én arra, hogy éhségtől fogok meghalni egyszer, de a Juliska néni csak hagy beszéljen az anyámmal. Tudom én, mi lesz a válasz rá, nagyon isi!

Még előkészítettem a tejeskannákat – a tejet egy lovas kocsival összeszedték és vitték a

Fülöp József és felesége, Rózsi néni. Ők még mindig a puszttában laknak. A forradalom napján volt az esküvőjük.

csarnokba. Ikliód-bördőcére -, majd tétova léptekkel a telep felé vettem az utamat. Lesz, ami lesz, mindenesetre az apámékat messze ívben el fogom kerülni, de a mamával beszélnem kell. Csak nála alhatom biztonságban. Amikor a telepre értem, apámék házától nem messze az öregapámat láttam felém jönni, komótosan, gumicsizmában - mint mindig -, és amikor észrevettem magához intett. Menjek, ne menjek - nem tudtam eldönteni, hogy haragszik-e még. Mindenesetre inkább megálltam. Csóró öregember mekkorát tanyázott miattam.

-Most ne menj hazai - szólt csöndesen, de parancsolóan. - Öreganyád már vár, apád meg nagyon ideges, anyád fejét összevartták. Szóval szépen vagyunk!

-Mars öreganyádhoz, mert az meg olyan ideges, hogy már nem is tudom hányszor zavart engem egész délután utánad. Hol voltál különben? - kérdezte és levette fejéről a kalapját, hogy legyezgesse magát. Mindig izzadott, és ez egyfajta családi betegség volt, mert az apám is mindig vizes volt, ha dolgozott, ha nem.

Marika néni szintén sokat tudna mesélni az akkori életünkről.

-A pusztában voltam a Juliska néniéknél. Dolgoztam egy kicsit és ott vacsoráztam is már - mondtam csak úgy magamnak.

-No, ahogy mondtam, ma este még nálunk alszol, holnapra talán megnyugszik apád, anyád is. Mars hazai - ezt már csendesebben mondta és ez olyan megnyugtató volt. A kis, rövid akácson úton már együtt mentünk, amikor hirtelen valami eszembe jutott, amit mindjárt meg is kérdeztem.

-Mondd papa! Ha te elkaptál volna a kukoricásban, igazán megvertél volna, vagy csak anyám előtt nem akartál úgy tenni, mint aki nem láttott semmit?

-Hogy neked mi nem jár abban az okos fejedben - fogta át a vállamat. - Az biztos, hogy egy-két nyaklevest adtam volna! - bátorított nagyfújtatva. - De azt tudod, hogy akkor a mamától mit kaptál volna? - kérdeztem vissza. - Biztos lehetsz abban, hogy megkaptad volna a magadét - erősködtem. Mert igaz, ami igazi! Az én mamám előtt senki fia nem bántathatott engem, még az ő saját fia sem! Az apám! Bizony neki ment volna bárkinek, mint ahogy azt nem egyszer megtette már. Történt egyszer, hogy a nem is tudom hányadik csínytevés után apám úgy megvert, hogy elájultam. Öreganyám majd szétbontotta a házat, szabályosan betört hozzánk és úgy vitt magához, apámnak meg börtönt ígért! Szóval, ilyen mama mellett féltettem én? Hazaértünk a mamához, és amikor meglátott, szinte elragadt a papa mellől. Nem győztem mondani és válaszolni a kérdéseire, hogy hol voltam, mit csináltam, stb..

- Anyád most bejöttotta apádat, most nem szabad hazamenned.

- Tudod milyen anyád - sziszegte a fogai között.

Tudtam jól, hogy anyámat nem szereti, és sohasem szerettem. Őt nemi! Soha sem! Ha én apámtól kikaptam, azt biztos anyám szája után kaptam - szokta mondogatni.

- Egy pár napig most itt leszel, majd beszéllek én apáddal. Nem fog bántani, de most kikapnál - rendezte el néhány szóban sorsom. Megnyugodtam. Mit is tehettem volna mást? Sajnáltam persze anyámat, de hát Istenem, véletlen volt!

A többi gyerekek tyúkot lopott a faluból, mások a szőlőhegyen dézsmálták meg a falusiak szőlőjét, nem is beszélve a kertti vetemények, krumpoli lopásokról. Hát mi volt az én nagy bűnöm ezekéhez képest? A szülők nagy része állandóan a tanácsba járt, a rendőrségre ment, az iskolai igazgató meg nem győzte a leveleket írni, és a szülőket behívni.

Nekem nem voltak ilyen ügyeim nagyon sokáig. Mindaddig, amíg egyszer bele nem keveredtem a bádogosék bandájába. Ők rosszfajták voltak. Ma azt mondanák rájuk: balhésok. Ebbe a bandába bekerülve, bizony kellett tenni egyet és mást, hogy megmaradhasson az ember. Ezt a történetet majd később mondom el, hiszen mostanra már meg volt elég szépen a bajom. A mamámnál pontosan két napot tartózkodtam, innen mentem iskolába, ide érkeztem vissza, csak napközben, a délutáni órákban mertem hazamenni. Anyámtól nem féltem - vele kijöttem így, ahogy -, de apámtól igen tartottam. Ő csak 4 óra után jött haza, hiszen a MAORT-nál dolgozott - az olajiparban -

csőszerelő segédmunkásként, akárcsak az öregapám és a környékbeli emberek. Nem volt más munkahely, de az olajiparban rengetegen helyezkedtek el. Külön bányászjáratok, buszok szállították a népet Gáborjánházától Letenyéig, Gellénházától Zalaegerszegig. A lovászi olajipari vállalatnál a reggeli munkakezdet előtt pályaudvarnyi autóbusz állt be a részükre kiépített területre. Olyan nagy volt a nyüzsgés, hogy ilyen talán csak a budapesti üzemek környékén lehetett látni. Évekkel később én is ennek a nagy forgatagnak lettem a részese, de csak azután, hogy Petrócpusztát elhagytuk. Anyám figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mert apám nagy verést helyezett kilátásba.

- És véletlenül nem te mondtad, hogy jól verjen el? - kérdeztem, és egyszerre meg is bántam a kérdést.

Nem akartam semmiféle fájdalmat okozni neki, hiszen így is elég volt a baja. Anyám nem szólt, kezembe nyomott egy, a térdénél megvarrt nadrágot és egy fekete klottgatyát, és így szólt:

- Iskolába járjál azért, ne hiányozzál, és tudom, hogy az öregasszony telebeszéli a fejedet minden rosszal. Nem szeret az engem, de csak hadd mondja. Fő, hogy téged ellát, téged szeret, és amíg nála vagy, nekem sem kell idegeskednem érte - mondta egykedvűen. Sok szomorúságot láttam a szememben, és a tényből, hogy értem is idegeskedett, világosan láttam: nincs nagy baj, szeret engem anyám! A harmadik napon azután befutottam a csőbe! Délután volt, és én nem voltam elég óvatos. Mert bizony nem vettem észre, hogy apám megérkezett. A piciszoba ágyán ültam a testvéreimmel, amikor be-

lépett. Késő volt, bármit is tennem, túl messze voltam az ajtótól, a kijárattól. Én úgy tettem, mintha nem is vettem volna észre, hogy megjött. Szemem sarkából figyeltem mozgását, közben arra gondoltam, Istenem, talán már el is szállt a haragja, nem fog bántani... Amikor tisztán láttam, hogy a nadrágszíját veszi le a szegről, felálltam, mert nem akartam, hogy váratlanul - védekezés nélkül - kapjam az első ütést. De nem az történt azonnal, hanem egyelőre előkészített madzaggal szabályosan összekötötte a kezeimet, majd a megmaradt végét a két lábam köré csavarta, miután egy dobással az ágyra dobott. Egyszer kérdezett valamit, de nem tudnám megmondani, hogy mit, mert útni kezdett. Egyre erőteljesebben és erősebben, egyre vadabban. Anyám egyszer próbálta megfékezni, de apám azt mondta neki: ha nem megy ki a szobából, őt is megveri! Anyám tudta, hogy mit jelent, ha egy cigányember esküszik valamire. Az maga volt parancs! Azonnal kiment, és nekem minden reményem elszállt. Apám már nem is kérdezett, csak üttött. Úgy hiszem, elájultam és bepisiltem. Nem tudom meddig üttött még, de foszlányokban halottam, ahogy öreganyám ordít és kiabál apámmal, meg valami börtönfélét emlegetett neki. Őlbe vitt hozzájuk és ápolt sokáig. Azt hiszem, nekem nem testi fájdalom volt, hanem lelkiileg szenvedtem, kegyetlenségül. Később tudtam meg, hogy a kicsi, kistermetű mamám szinte rátörte apámra az ajtót, miután anyám mondta neki a bajt.

Életük végéig tiszteltem mindkét öregemet, sajnos már régen meghaltak, Isten nyugosztalja őket! Isten látja a lelket azért, amit most mondok, de a szüleimről nem tudom ugyanezt el-

mondani. Fájdalom ez nekem, mert nem tudom, hogy mit kellett volna másképpen tennem, élnem, hogy rájuk olyan szeretettel gondoljak, mint az öregszüleimre. Sokat gondolkodom ezen a mai napig, de csak fájdalom, az emlékek rossz pillanatai szállnak meg. A nagy verés után nagyon sokáig a mamámmal maradtam. Nem hiányoztam a szüleimnek, hiszen szinte a szomszédban voltam.

Nekem sem hiányzott nagy családi lábos, amiből hol jutott, hol nem ennivaló. Mert nem tányérból ettünk ám, mi, gyerekek. Körbeültük a 10 literest, és mindenki a maga alumínium kanalával szedett - vett a szájába, ha rákerült a sor. Sorban kanalazhattuk az ételt. Én ilyen étkezésnél mindig éhes maradtam. Testvéreim egy darabig még tudtak csendben enni, majd ahogy fogyott a lábasból az étel, úgy hangoskodtak a kanalakkal és egymással. Egy idő után felálltam, mert tudtam mindig, hogy mi a vége ezeknek az étkezéseknek. Veszekedés, fejbevágás a kanalakkal és minden egyéb, amit a szüleim még elbírtak. A mamámmal nem volt ilyen probléma, nagyon szépen meg voltam én ott, hiszen a koldulásból hazaérkező mamám vászontarisznyájából a legjobb falatokat nekem adta. Mert bizony öreganyám nap mint nap fogta a tarisznyáját, és meztláb elindult a közeli falukba, hátha talál valami neki való munkát, amiért cserébe sosem pénzt kapott, hanem a vasárnapi ebédről megmaradt süteményt, rántotthús-darabokat, kegyeret. Volt, amikor semmit nem kellett érte tenni, a falusi háznál még örültek is sokszor, hogy nem kellett kidobni a maradékokat, így azt szívesen adták oda. De nem mindenkiné! De nem

ám! Messze környéken anyámat és öreganyámat szerették a legjobban a falusi asszonyok. Mert ők sosem akartak ingyen, munka nélkül hozzájutni. Vagy zsíros fát, algyújtózt vittek, vagy a házkörüli munkákban segítettek. Az udvartakarítástól a meszelésig, a krumpლისzedésig mindent elvégeztek. De nem úgy ám a többi cigányasszony! Ők csak úgy kértek. Vagy kaptak vagy nem.

A legtöbbszőr persze nem.

- Rozikám! Nem gondolod, hogy dolgozni is kel-
lene, segítened, hogy adhassak érte neked va-
lamit? - kérdezték sokszor.

Anyám el szokta mesélni otthon, hogy ki mennyit kapott vagy nem, kit szeretnek a falusiak és kit nem. No persze olyanról is hallottam, hogy jó pár asszonynak az asszony nélkül otthon lévő férfiak hányzor fogták meg a feneküket, felajánlva nekik egy kis zsírt, tepertőt, krump-
lit.

Okos asszonyok voltak ők! Addig incselkedtek a már pattanásig feszült férfival, hogy ne most, mert most éppen rajta van a betegség, meg hogy majd később visszajön, amíg minden jóval el-
látta, teletölte a tarisznyáját.

- No de az asszonynak nehogy elárulod, hogy mit kaptál tőlem - szokták kérni az asszonyokat minden esetben. A magyar férfiak éltek-haltak a jó érettségű cigányasszonyokért, hiszen egészséges, általában erős testalkatú fehérnépek voltak és tiszták. Mert ha a faluba mentek, akkor arra nagyon adtak, hogy a ruha nagyon tiszta, maguk meg ápoltak legyenek. No és az a hit, ami a cigányasszonyokról elterjedt, hogy a pinájuk egy kanál mézzel édesebb, mint bárkié a vilá-

gon. Ez bizony óriási kíváncsisággal bírt a vérbő, tenyeres-talpas parasztemberek körében. Volt is próbálkozás, incselkedés bőven. De voltak olyan asszonyok, akik élesben csinálták ezt, és nem is védekeztek. Belementek a játékba, és később tudódott ki, hogy bizony nem is egy esett teherbe! A mai napig is ismerek egypárat közülük. Voltak ebből persze világraszóló vereések, csonkításig menő családi tragédiák! Mindenki megkapta a maga büntetését. Nem egy férfi volt, aki börtönbe került, az asszony pedig örök nyomorék lett! Más idők jöttek, mindenki mással foglalkozott egy idő után, mert nehéz volt a cigányok élete! Mindenki úgy próbálta beszerezni az élelmet, ruhát, cipőt, ahogy tudta. Mert ahol dolgozott a férfi - mint például nálunk az apám -, ott a fizetést nem ezekre költötték! A fizetési napon minden volt. Kilószám az olcsó lecsókolbász, a 24-es! (Mert 24 forint volt kilója!) Kilószám a pacal - 5 fo-
rintért persze - és megannyi más hús. Istenem, milyen napok voltak ezek az életemben! Volt egyszer úgy, hogy majdnem fél méter kolbászt ettem meg barna kenyérrrel! Apám spiccesen, egy bevásárlás után az Isten tudja, hány karika szalámit vett a vörös orrú Jenő bácsi hentesnél, és hazafelé az úton kezembe nyomott egész nagy, karikaformára összetekert kolbászdarabot.

- Egyél, fiam, lakjál jól - mondta, és törj nagyot a kenyérből isi! Apám, ha volt benne pia, meg tudott volna enni, úgy szeretett. Mintha csak én lettem volna neki egyedül a világon. Azt nem lehetett nem észrevenni, hogy mennyire szeret. Én voltam az elsőszülött fia, a legidősebb és aztán jött a többi. Rajtam kívül még

nyolc! Egy világ és egy tragédia! Mert hiszen mi nem azért születünk meg (minden évben színtele jött egy gyerek), mert annyira kellett az a lurkó, hanem mert a férfiak és nők még csak nem is hallottak a védekezésről! A világrért sem gondolkodtak ezen egy percig sem. A nők meg mit tehettek volna szegények! Hiszen ők voltak azok, akik talán sohasem jutottak a csúcsra, ennek az érzését sohasem tapasztalták meg. Ilyen téren nagyon vadállatok voltak a férfiak! Ez az ő világuk volt! Alsó tagozatos iskolaéveimet így éltem le a negyedik osztály végéig. A fejemet betörő tanítóval sohasem volt többé semmiféle nézeteltérés, igaz nem is szolgáltam rá, de életemben másodszor is olyat tett, amiért nagyon megsajnáltam, mert amúgy jó tanító volt. Egyik nap csinosan, szépen felöltözve, egy igen szép nővel lépett be az osztályba.

- Kedves gyerekek - kezdte, és tekintetét végighordozta az osztályon -, szeretném bemutatni nektek az új tanító nénitteket, Kállai Katalint, aki helyettem jött most hozzátok. Nekem ugyanis el kell mennem innen, egy másik helyre tanítani. Ha lehet, egyszer-kétszer még meglátogatlak benneteket. Fogadjatok szót, meglátjátok, hogy a tanító néni is megszeret benneteket! Majd elmondta a tanító nélinek, hogy kik az osztály legjobbjai, kik a jó tanulók, kezetráztak, kifelé menet az osztályból még visszaszólt:

- A Pistit egy pillanatra elvinném. Azonnal jön vissza, egy kis beszédünk van egymással. Meghúlt bennem a vér! Mit akar ez tőlem, amit az osztály előtt nem lehet megbeszélni? Együtt léptünk ki az ajtón, mert a vállamat fogta.

(No, gondoltam itt már nagy baj nem lehet.) A folyosón egyforma ruhában emberek dolgoztak, villanyt szereltek az iskolánkban. Maga volt a csoda! Az első villany a faluban, az iskolában! - Figyelj, Pisti! - nézett a szemembe. - Én tudom, hogy te okos gyerek vagy és megérted, amit mondok. Oka van, hogy én innen elmegyek, nagyon is nagy oka - mondta. Szomorú volt, és én nem tudtam, mire véljem a szomorúságát.

- Apád és a barátai több estén át engem figyelnek, tudom, mire várnak, és én nem akarnék áldozat lenni.

- Feljeleneni sem akarom őket, mert nem tudnám esetleg bizonyítani, de érzem, hogy az a hely, ahol lakom, túl veszélyes számomra, és apád úgy látszik, nem felejt. Ezért gondoltam, hogy elmegyek innen.

Elhallgatott egy pillanatra, majd így folytatta: úgy gondoltam, hogy neked, csak neked mondom meg, másnak nem. Én nem haragszom rád. Azt kívánom az Istentől, hogy sikerüljön az életed, mert te megérdemled. Te egészen más vagy, mint a többi. Kezét nyújtotta kézfogásra, és én ott azon nyomban elsírtam magam. Hangtalanul, de folytak a könnyeim, ahogy csak a szememen kifért. Valójában jó hangosan szerettem volna ordítani, hogy megszabaduljak a mellkasi szorítástól, a torkomban lévő nagy gombóctól.

Megfogtam a kezét, hiszen sokáig nyújtotta felém, amíg észrevettem, hogy az nekem szól.

- Csak sírj, ha neked ez jó - mondta, és magához ölelt, megrázott. Nagyon finoman éreztem, ő is remeg. - Menj a mosdóba, mosd meg az

arcod, és uszgyi be az osztályba! - mondta -, ne lássák, hogy sírtál.

- Csókolom, tanító bácsi és viszontlátásra! - szóltam vissza. - Ugye, eljön még ide? Meg fog látogatni bennünket? - kérdeztem.

- Persze, ahogy már mondtam, el fogok jönni hozzátok! És már indult kifelé.

Az iskola előtt egy Wartburg várta. Intett még egyet majd beszállt. A nagy berregéssel elinduló autót a kanyarig követtem a szememmel, de még talán azon is túl. Nem tudom, meddig álltam a lépcsőn, de óráknak tűnt. Úgy éreztem, életemnek egy szakasza zárult le Szoldinger tanító távozásával.

Egy kicsit haragudtam apámra és barátaimra. A tanító nénivel már csak egy fél évet kellett együtt tanulnunk. Jó tanító volt, csakhamar sírva fakadt, ha valamelyik gyerek felidegesítette. Ő ilyen volt. De roppant igazságos!

Nagyon hamar szünet lett! Hosszú nyári szünet! És én már megint mehettem disznókat őrizni a teleptől 2 km-re lévő legelőre, mint minden nyáron.

Muszáj volt, hiszen a szüleimtől nem várhatam el, hogy az őszi beiskolázáshoz valamivel is hozzájáruljanak. Megkerestem én a cipőm, a ruhám, a tanszerek árát.

A fizetésemet augusztus végén adták oda a pusztában lakók. Reggelimet és a táskába elpakolt ebédemet, majd este a vacsorámat mindig más családoknál kaptam meg, hiszen mindig más helyett kellett kihajtanom. Igazság szerint saját maguknak kellett volna a disznókat, teheneket őrizni. Mindennap más és más gazdának lett volna ez a feladata, de így, hogy ezt én vállal-

tam, szívesen egyeztek bele. Fizettségül pénzt és tejet kaptam. Okos gyerekek voltam én! Megmondtam, hogy minden mást elfogadok, de a pénzt szépen írni fogom, hogy ki mennyivel tartozik. Azt is kikötöttem, hogy a viláért se adjanak a pénzből apámnak! Nem is adtak neki, bár párszor megpróbálkoztam, ha nagyon inni akart. Kondás időszakom sem múlt azért esemény nélkül. Itt is beszereztem egy jóképű verést az egyik vadásztól. És neki is igaza volt! A legelő mellett volt egy zsilip, ami a Cserta vizét szabályozta. Valamikor ezzel szabályozták, hogy a malom, ami egykor jól működött, mennyi vizet kapjon. A megemelkedett oldalon jókat fürödtünk. Szinte egész nap nyüzsgött ott a sok gyerek, cigány, magyar egyaránt. Hogy bírták ki egész nap étlen-szomjan, azt csak sejtettem, hiszen gyümölcs az útszéli almafákon volt bőven. Amikor delelőre tértek a disznók, és a szomszédsgomban legeltető Éva néni harminc-egyen telen, én is beálltam a fürdőzők közé. Egy alkalommal azonban néhány magával nem bíró telen tiltott területre tévedt. Mert volt az is! A drága, finom csemegének számító, alig térdig érő kukoricai! És a tehenek őrizője közben szintén tilosban járt! Éva kisasszony ugyanis nagyon szerelmes volt akkortájt, és az őt meglátogató Géza úrral nap mint nap be-betértek egy fordulóra az erdő szélére. Közben szabad volt a gazda a falánk, örökösen zabáló teheneknek. Én a zsilip tetején álltam, amikor észrevettem a bajt. Mint a villám, úgy vágódtam lefelé, és árkon-bokron futottam menteni a menthetőt, hiszen azt is jól tudta mindenki, hogy a szécsi-szigeti erdősszel nem jó ujjat húzni. Egyszer ő

már hangot adott annak, hogy nem szeretné, ha az ő földjére tévedne valamelyik állat. Mert abból nagyon nagy baj lesz. Kiabálva próbáltam kihajtani a marhát, ami nehezen, de sikerülni látszott. Csakhogy mágnesként húzta vissza a teheneket a kukorica. A nagy kiabálásra Éva nagysága is előkerült. Látszott rajta, hogy ennél a tehénzargatásnál sokkal jobb dolga volt a Géza úrfival. Nagyon haragudtam rájuk! Hány-ni tudtam volna, ha az udvarlójára ránéztem. Igazi kancigány volt!

Nagy nehezen sikerült kihajtani a teheneket, és mindenki ment a dolgára. Jókora letaposott, tönkretett kukorica jelezte, hogy mi történt.

Már nem volt kedvem visszatérni a fürdőzők közé, leültem és remegtem az izgalomtól. Arra kerten az Istent, hogy pár napig ne jöjjön az erdész, mert ezen idő alatt talán el fog tűnni a nyom, és még ki tudja, mennyi mindenre nem gondoltam. Másnap vegyes érzelmekkel hajtottam ki az állatokat. A szokás szerint a teheneket kellett először kihajtani, majd úgy következtem én. Tizenegy óra tájban Pannónia motorján megérkezett az, akitől a szó szoros értelmében félt mindenki. Beszélték, hogy a saját, nagyobb gyerekeit is rendszeresen verte. Nem kellett mondanom, azonnal észrevettem a csete-patét a kukoricásban, és azonnal támadásba lendült.

- Ti büdös cigányok! - ordította. - Kétten vagytok vagy hányan itt, és nem tudtok vigyázni! - szinte habzott a szája. - Ezt megfizettek vagy megdöglötök! Először felém indult, majd az Éva felé. Nem tudtam, mivel van problémája.

- Nem a disznók voltak, hanem a tehenek! - próbáltam menteni a mundért, nehogy már engem

verjen meg. Gondoltam, az Évának sem ártana egy jó verés már. Uramisten! Ez helyett meg nekem rontott, mint aki szét akarja tépni. Bizony én azon nyomban futásnak eredtem, mit bántam, hogy a disznókkal mi lesz, de engem el nem kap! Futottam, ahogy csak bírtam, ő meg a nyomomban, szinte csak pár lépésre. Erősen zihált, mert közben ordított is. Egy bokornál - amely tele volt mindenféle tüskével - arra gondoltam, hirtelen irányt változtatok, és visszafelé fogok futni. Vesztemre! Talán már előre tudta a szándékomat, mert a bokor mellé érve egy hirtelen mozdulattal az ellentétes irányba váltott, én pedig pont belefutottam a karjaiba. Volt nemulassi! Hátral fogta grabancomat, úgy rugdosott fenékbe, és egy keze ügyébe akadó botféllével úgy elverte a hátsó felemet, hogy sokáig nem tudtam arra ülni. Ebből megint botrány lett. Éva kapott apámtól, apjától, mert én még azt is megmondtam, hogy mit csinál a Gézával napközben. Az erdészszel nem volt mit kezdeni. Igaza volt, a kárt mi okoztuk. Illetve Évi nagysága miatt történt, és miatta kaptam ki megint. Kihevertem ezt a verést, és ősszel kikaptam a béremet is.

Anyám

Selymes arcát még most is látom én,
Pedig eltávozott ő már réges-rég,
Még hangját is hallom, mely féltéssel volt tele,
S mind a földkerekség, akkora volt a szíve.

Anyám! Ha még élnél, tudom mindig fognád a kezem,
Melyet mindig megtettél, ha nem találtam helyem,
Ha élnél, most én is ezt tenném veled,
Hogy megtalálád nyugalmad, immár felnőtt fiad mellett.

Anyám! Ha még élnél én mesélnék neked,
Mert emlékszem hányszor ezt titted velem,
Ha nem tudtál enni adni, te mesélni kezdted,
Mert ezt kellett tenned, pedig te is éhezted.

Anyám! Még emlékszem a fára, mely aranyalmát adott,
A szerencsen királyra, amely mindig szomorú volt,
Hogy gyermekként mily boldogok voltunk,
Hogy a mese végén, a királlyal ettünk-ittunk.

Anyám! Ha még élnél, talán minden más lenne,
Talán a napfény is ragyogóbb lenne,
Most felnőttként nem sírnék érted,
Anyám! Minden mesédért áldjon meg az Isten.

SZERELEM, SZERELEM, ÁTKOZOTT GYÖTRELEM...

Anyámmal bementem Pákára vásárolni, mert ősz-
től már felső tagozatosként ide iratkoztam be. Azt sem tudtam, hogy mit vegyek magamnak! A pénz nálam volt mindvégig, mert anyám ugyan nem tudott sem írni, sem olvasni, de a pénzzel az Isten tudja hogyan, nagyon jól tudott bánni. Ahogy most visszagondolok a cigánytelepre, egyetlen férfi vagy nő sem tudott írni, olvasni, de a pénzzel mind jól tudtak bánni. Nem volt olyan ember, aki be tudta volna csapni őket! Máig rejtély számomra ez. Végül szép öltönyt, cipőt, zoknit, gatyát vettem, no meg táskát, írószert, tolltartót. Büszke voltam magamra. No lám, ezt is meg tudtam venni, és nem kell szégyellnem magamat a felsősök között. Mert ott már nem kisgyerekek járnak iskolába. No és főleg a lányok! Hát már ők sem dedósok, hanem szép, cicis nagylányok! Alig vártam a napot. Az iskola hatalmas, emeletes épület volt óriási udvarral, focikapukkal, kézilabdapályával. Az osztályfőnököm Wencler Sándor lett. Bemutatkozáskor egy szerény és nyugodt ember hatását keltette bennem és az is maradt mindvégig. A felesége is itt dolgozott, ő az orosz nyelvet tanította nekünk. Fiatalt, szőke, nagyon szép nő volt. Ha a táblánál állt – háttal az osztálynak –, egy pillanatra sem

A pákai általános iskola. Előtérben jól látható az a kőrtefa, amely alatt az első randevúmat beszéltem meg Hecuvál. Ma az épület idegenforgalmi nevezetesség és szálloda.

tuđtam levenni a szemem az alakjáról. Olyan gyönyörű, formás testű nő volt, hogy az ember megzavarodott, ha ránézett. Főleg a szemei voltak szépek! Olyan kék szemei voltak, mint az ég, amikor egy felhőt sem látni.

Ez a környezet teljesen más volt számomra. Ide a petróci cigány tanulók közül már csak hárman társultak hozzám. A többi sajnos Iklódbördőcén maradt. És még talán máig az alsó tagozatba járnának, ha közben nem lettek volna nagykorúak. Egy lány is járt velem, a Mari. Jófejű, okos lány volt – senki nem mondta volna, hogy cigány –, de ő sem bírta ki egy évnél tovább. Pedig nagyon szerettem volna, ha ki-

járja az iskolát. No és persze, egy kicsit szerettem volna közelebb is kerülni hozzá. Mindezt elkövettem, hogy észrevegyen, lássa benem az érte érdeklődő fiatalembert. A 3-4 kilométeres utat gyalog tettük meg az év minden napján. Együtt nem tűnt olyan hosszúnak, és én mindenféle marhaságot kitaláltam, hogy elszórakoztassam. Mi mindig együtt indultunk haza az iskolából, a többiek sosem csatlakoztak hozzánk. Ki is kezdtek bennünket. A szülők is azt gondolták, hogy mi együtt járunk, és ez jó érzés volt számomra. Egyik nap hátramaradtam a haverokkal, és a Mari egyedül indult haza. Gondoltam, az úton még el is érem, ha jól belehúzok, de bár ne tettem volna! A homokbányánál egy biciklis férfivel beszélgetett. Amikor odaértem, nagyon elpirult, de nem mozdult.

– No jössz? – kérdeztem, mert nem ismertem az idegent. Azonnal megyek, lassan menj, hogy utolérjellek – mondta, miközben a bicikli csengőjét babrálta. Annyit még láttam, hogy a férfi is ráteszi a kezét a kezére. Dögölj meg! Gondoltam magamban, mert nagyon mérges voltam. Elindultam, de nem ahogy a Mari kérte, hanem erőteljes lépésekkel. Hátra sem néztem. Ki ez a férfi? Kérdezgettem magamban. Lehet, hogy már máskor is találkoztak? Amúgy a férfi 4-5 évvel idősebb volt a Marinál, és a javára legyen mondván, csinosan fel volt öltözve. Mari a major előtt ért utol, miután jó párszor kiáltott is utánam, hogy állják már meg.

– Mi van? Most haragszol? – kérdezett és a vállamra ütött. – Vilmost már régóta ismerem. Volt apáméknál, nem tudom, mit akar, de azt

mondja mindig, hogy én az ő felesége kell, hogy legyenek! - nevette el magát jó hangosan.

- Menj hozzá feleségül! Kit érdekel! - vágtam oda neki félvállról. - Csak nehogy póruul járj velem! Póruul is járt velem! Következő évben - a hatodik osztályba - már nem jött velem. Vilmos teljesen megbolondította, és az akkori cigány-felfogás alapján a szülők hozzáadták Marit. Nem volt eljegyzés, nem volt lakodalom.

Egyik szombat reggel nagy üveg pálinkával jelent meg Mariék házánál Vilmos és egy öt kíséző háromfős férfibanda.

- Adjon Isten, jó napot! - köszöntötte a bent lakókat a pálinkásüveget tartó nagybajuszú cigányember.

- Eljöttünk ezzel a gyerekekkel, mert ő bizony szereti a lányt, és mi Isten nevében el is vinnénk, ha lehet! - mondta a magáét.

- Gyertek beljebb - hallatszott bentről Mari apjának öblös hangja -, bent talán tudunk beszélni erről. Körbejárt az üveg kétszer-háromszor, közben az Istent és a fiatalokat éltették. Hogy nem szabad a fiatalok útjába állni, és hogy így jó lesz mindenkinek. Mari és Vilmos egymás mellett ültek. Ez volt a szokás a cigányoknál, ha két fiatalat össze akartak hozni a szülők. Mari szemlesütve ült az ágy szélén, és a mai napig nem tudom, hogy az a fajta viselkedés, amit mutatott, igazi volt-e, vagy csak színlelte az egészszet. Mert úgy ült az ágyon, olyan szégyenlősen, mint az ártatlan bárány! Pedig nem volt azi! Túl volt ő már pár „lövésen”. Ezt később már mindenki tudta, hiszen a terhesség jeleit jóval korábban lehetett látni rajta. A későbbiek folyamán - 2-3 gyerek szülé-

se után - azt hallottam, hogy nagyon rosszul éltek és el is maradtak. A hatodik osztályban egy lány mellé kerültem padtársnak, a kistermetű Tóth Teri mellé. Jó tanuló, szorgalmas lány volt, és mindvégig sokat segített nekem. A szép írással itt is feltűntem. A tanárok elég sokat dicsérték ahhoz, hogy jó pozícióba kerüljek az osztály előtt. Nem volt nekem gondom egyikkel sem, sőt az egyik lány, a szép, fekete hajú csömödéri Magdika még rokonszenvezett is velem, amely később talán másról is szólt volna, ha az egyik szünetben - kint az udvaron - nem történik valami, ami később nagyon sokat jelentett nekem. Jót és rosszat egyaránt. Az udvar szélén álló kút kávjánál támaszkodtam, és úgy figyeltem a kézilabdázó gyerekeket, amikor hozzám lépett ő. Mintha az égből pottyant volna, és szinte sűgva kérdezett, miközben egy jó nagy fej szőlőt tartott elém.

- Kéred a felét? Szívesen adom - miközben ő nagy szemeket tett a szájába.

- Ahogy akarod - mondtam. Őszintén mondom, nem kis szégyen nélkülül, mert hiszen egyszer már kaptam egy lánytól vajjas kenyeret, és az akkor nem esett jól nekem.

- Nyugodtan fogadd el, van nekem még fent a táskámban!

- Hogy hívnak? Melyik iskolából jöttél? - záporoztak a kérdései.

- Pista vagyok. Kalánys Pista, és Petrócról járok ide - kezdtem mondókámat -, Iklobördőcén jártam az alsó tagozatban, és most itt vagyok.

- Én Hedvig vagyok - mondta. Iskola után találkoztunk? - kérdezte szinte gondolkodás nélkül, a legnagyobb meglepetésemre.

- Ha te jössz ki előbb, te várjál meg, ha én, akkor én várlak meg a dömeföldi úton, jó? - mondta, majd csöngettek, és a bejárat felé indultunk.

Annyi kérdés merült fel bennem az órán, hogy nem győztem eligazodni köztük. Mit akarhat tőlem? Csak nem az történt velünk, hogy megláttuk és megszerettük egymást? Mindenesetre a kinti beszélgetésünk alatt megállapítottam, hogy Hedvig nagyon szép lány. Nadrágján keresztül szép, hosszú combokat véltem látni karcsú derékkal, és a hosszú nyakú garbó tökéletesen jól állt neki. A szemei pedig valami csodálatosak voltak. Mintha hunyorgott volna állandóan, és szinte nevettek a szép zöld szemei. Az utolsó csengés után a megbeszélte helyre mentem. Nekem kellett várnom rá, igaz nem sokat, de óráknak tűnt. Majd feltűnt alakja a sarokon. Nagy léptekkel közeledett, és amikor hozzám ért, azonnal mondta is.

- Menjünk egy kicsit gyorsabban, mert nem akarom, hogy a többiek meglássanak bennünket!

- Mint megtudtam, a szomszédos községből - Dömeföldről - igen sokan jártak át a pákai központi iskolába. Továbbá azt is, hogy Hedvig édesanyja is tanító, és szintén a mi iskolánkban tanítja az alsó tagozatosokat. Az apja pedig a Lenti Építőipari Ktsz-nél főmérnökként dolgozik. No, Istenem, hová kerültem? Gondoltam magamban, miközben a tsz után lévő földútra húzótt, mondván, hogy ez egy rövidebb út az ő lakásuk felé. Több szalmakazal felé vitt az utunk. Kedvem lett volna valamelyiknél megállni, leülni és jól beszélgetni újdonsült barátómmal.

Valami ilyesféle járhatott az ő fejében is, mert megállt, szembefordult velem, majd átölelt. A következő percben úgy csókolóztunk, mintha már legalább egy-két éve ismertük volna egymást. Hosszan, kitarúan csókolgt, mintha nem akarna elengedni sohase. Nagyon élveztem a dolgot, és azt gondolom, ő is érezte a nadrágján keresztül, hogy én teljesen felkészült vagyok bármire. Még egy darabig majszoltuk egymást, majd egy hirtelen mozdulattal eltolt magától.

- Most ennyit és kész! Holnap újra találkozunk itt. Most nem szabad többet - mondogatta. És senkinek egy szót sem!

- Nem, nem, ez csak ránk tartozik - próbáltam megnyugtítani -, és senkinek nem beszéllek erről. Ebben maradtunk, majd egy kicsi puzsi után, amit még adni akart, mindenki hazaindult. Mit indultam!

Egyenesen repültem, és észre se vettem a hazafelé tartó utat. Csak hát otthon, az más! Otthon mindent - szépet és jót - el kellett felejteni. Mert a rossz környezet, a nyomorúság, a tanya puszta valósága mindent kiölt az emberből. Főleg olyanból, mint én, akinek érzései voltak, tervei, elképzelt jövője, a világot megformálni akaró vágyai! Mi volt otthon? Mit látott, hallott az akkori gyerek? Milyen lehetőségeink voltak? Sok-sok kérdést lehetne még ma is feltenni, de minek. A cigánytelepi életet nem élni, hanem elszervezni kellett. Azt a jó pár évet én - a mai napig ezt mondom - leírtam az életemből, hiszen nem volt gyermekkorom. Igaz, a többinek sem. Mert mi volt a gyermekkor? Az, hogy télen még a térdig érő hóban is fát hordtunk a vállunkon? Az, hogy

egész nyáron disznót, tehenet őriztünk, hogy
ősre meglegyen az iskolára való? Vagy az, hogy
állandó beszerzőúton voltunk, hogy a család
népes tagjainak legyen mit a szájukba tenni,
mert az apák jó része csak ivott, csavargott,
vagy máshol kurválkodtak?

Ez volt a mi gyermekkorunk, nem más! Édesapám
például szép ember lévén, nagyon szeretete a
nőket. Akadt is neki emiatt sok baja. Gyakran
járt vidékre az olajipari munkája révén, és
amerre szállásolták őket, arra volt neki nője.
No ez még nem is lett volna olyan nagy baj,
hiszen kinek nem volt! Csakhogy ő az egész
fizetését ezekre a nőkre költötte. Elmulatta,
mi pedig anyámmal együtt a koldulásból éltünk.
Ei is szokta mondani anyám a faluban, hogy ő
erre miért van rászorulva. Hogy apánk fizeté-
séből egy fillért sem lát, még a családi pótlé-
kot sem adja hazai! Szerették anyámat a faluk-
ban, mert ő bizony fáradhatatlan volt! Elment
Petrócról még Kútfejre is, pedig az 15 km-nél
messzebb volt. Reggel korán indult, és este fe-
lé ért haza, mi meg úgy vártuk, mint a Messi-
ást, a megváltást! Mert napközben vagy ettünk
vagy nem. Vagy volt mit vagy nem! Sok lehetőség-
günk nem volt. Ezért, ha anyám fáradtan haza-
tért, és szétnyitotta a jó öreg vászontarisz-
nyát, sokszor először csak ámultunk-bámultunk:
mennyi jó fért bele. Aztán láttunk csak neki a
lakomázásnak.

Igaz, előbb ki lett szedve az, amit az apám-
nak akart félre tenni anyám, és csak ezután
volt szabad a vásár! Egy biztos volt, hogy amit
anyám szinte egész napos császkalással-mászka-
lással, sok helyen munkával hozott össze, mi

azt - kilencen! - pár perc alatt elhordtuk,
megettük! Hát kérdem én, ilyen életkörülmények
mellé, hogy lett volna nekem erőm és energi-
ám, hogy kellemesen gondolhassak a Hedviggel
töltött percekre, órákra, az együttlétekre? Mert
igaz, ami igaz, mi a későbbiek folyamán nagyon
sokat voltunk együtt. Olyan sokat, hogy a tanu-
lásunk eredményén is meglátszott. Sokat vol-
tunk együtt a szülői háznál is, amikor persze a
szülők nem voltak otthon. Csak Hedvig testvé-
re, Huba, aki akkor harmadik osztályos volt.
Aranyos, kis vézna formájú gyerek volt, és nem
zavarta, hogy ott vagyok. Igaz, sokat lábat-
lankodott közöttünk, és mi ilyenkor fűt-fát
ígértünk neki, hogy csak menjen el, ne zavarjon
bennünket. De sok időt töltöttünk a szülők
döme földi hegyen lévő pincéjében is. Mindennel
foglalkoztunk, csak a tanulásal nem, főleg
azzal, hogy esetleg minden kitudódik majd... Egyik
nap Hedvig anyja kéretett magához. Szóke, mo-
lett asszony volt, olyan halk szavú. Nem tudom
miért, de félttem tőle és a férjétől is. Villi
bácsi nagydarab, szálfatermetű, erős ember volt.
Az asszony nagyon finoman, szinte alig hallha-
tóan beszélt hozzám.

-Figyelj, fiam! Én nem tudom, mi van közted
és a lányom között, de az emberek beszélnek ezt
is, azt is. Én azt akarom, hogy mindenféle
kapcsolat szűnjön meg, hiszen még gyerek vagy
te is és a lányom is. Nem szeretném, ha a dolog
a férjem fülére is eljutna, ha még eddig nem
jutott oda. Szóval azonnal és sürgősen fejez-
zéték be ezt a fajta szórakozást. Majd így
folytatta. A mai naptól már nem találkozhat-
tok, és ha ez nem így lesz, a folytatása már

keményebb lesz. Mert a rendőrséghez fogok fordulni. Gondolom, erre nem lesz szükség. Azt hittem, itt be fogja fejezni, de ehelyett így szólt:

Van még egy probléma. Az, hogy te cigány vagy. Engem nem zavar, de a férjem, a falu, a többi tanárkollégám örökre kitagadna engem is, ha ez a kapcsolat kitudódna. Szóval megérted, ugye, hogy te nem udvarolhatsz, nem barátkozhatsz Hedviggel? Nem tudom, hogy mit szóltam, mert mindenre számítottam, csak erre nem.

Csak azért, mert cigány vagyok? - Kérdezgettem magamtól. Hát én mennyivel vagyok más, mint a többi? Fájt nekem ez a beszélgetés, de na-gyon!

Az Isten verje meg a világot! - szoktam átkozódni. Délután azért is megvártam a szokott helyen Hecut, mert így becézte mindenki. Nem szóltam neki az anyjával történt beszélgetésről, jöjjön, aminek jönni kell - gondoltam. Csak azért, mert cigánynak születtem, nem fogom abbahagyni senki kérésére ezt a gyönyörű kapcsolatot.

- Nem beszélt veled anyám? - kérdezte a világ legegyszerűbb hangján. - Mert nekem verést ígért, ha meghallja, hogy továbbra is találkoztunk. Azt hittem, hogy mindjárt leülök. Neki sem lehetett mindegy, de úgy látszik, ő sem akarja ezt a kapcsolatot máris abbahagyni.

- De igen - vallottam be szemlesítve. - Még azt is mondta, hogy fél a falu szájától, a kollégáktól, no meg, hogy én cigány vagyok, és mi nem barátkozhatunk ezért - fakadtam ki. Na-gyon fájt valami a szívem környékén, óriási szorítást éreztem a mellemben. Sírni tudtam

volna, de nem mutathattam ki, hogy valójában milyen érzékeny vagyok. Megfogta a kezem, és nagy nevetéssel mondta: hagyd a fenébe az egészet! Menjünk hozzánk! És már húzott is a kezemél fogva. Szinte repültünk végig a réten, egészen a malom hídjáig. Nagyon szép helyen laktak. Volt itt egy öreg malom, amely már nem működött egy-két éve.

A környék gyönyörű volt. A lakásuk a falutól távolabb esett, a ház valamikor a molnárlakás volt. Tőlük nem messze egy kis nyomtávnú vasút húzódtott, amelyen naponta három-négy alkalommal közlekedett egy kis szerelvény, ami az erdészeti munkásokat illetve a rönköket szállította a vélyemi erdészettől a csömödéri fűrészüzemig. Egész délután a pajtában, a jó magasra rakott széna tetején húzódtunk meg. Felvittük a táskánkat is, hogy együtt megbeszéljük a másnapi leckét. Nagyon szép délutánokat töltöttünk így, nem törődve a világgal, ki mit mond rólunk. Hiszen mi csak barátok voltunk, és csak néha-néha csókoltuk meg egymást. Minden-esetre boldogsággal töltött el bennünket az együttlét. Igazi diákszerelem volt ez! Egyik nap, amikor hazafelé tartottam Hecuéktól, a réten bandukolva 3-4 gyereket vettem észre a sínek között. Egyikük éppen felém mutogatott. Semmi rosszra nem gondoltam mindaddig, amíg felém nem indultak. Mit akarhatnak ezek tőlem? Biztos, hogy nem jó szándékkal jönnek - gondoltam. Amikor pár lépésre voltak tőlem, már megismertem őket. Nyolcadikosok voltak, és nem volt jó hírük az iskolában.

- Mit akartok? - tettem fel a kérdést. - Csak nem verekedni? Kezdtem felkészülni a legrosszabbra.

- Te mit keresel a Fatáéknál? - lépett közelebb a legdagadtabb hozzám.

A szó szoros értelmében olyan kövér volt, hogy majdnem folyt a gyerek. Dömének csúfolták az iskolában. - Ezt! - kiáltottam egy jó nagyot, és abban a pillanatban ökölletl úgy megütöttem, hogy azonnal ellepte a vér. Még magam is meglepődtem, mert úgy gondolom, félelemben ütöttem csak ekkorát. Meg különben is! Apámra ütöttem, aki szintén nem ijedt meg az árnyékától, amíg élt. A többiek meghátráltak egy pillanatra, majd előkerültek a zsebekből azok a kövek, amit a vasútparton magukhoz vettek. Szabályosan célba vettek, dobálni kezdtek, de közelebb nem mertek jönni. Nagyon begurultam! Nem voltam vézna, erős, izmos karjaimat a testnevelő tanár is észrevette a tornaórán. Meg is jegyezte, hogy jól nézek ki. Ezt egy kicsit célzásnak is szánta, hiszen a 22 fős osztálylétszámnak több mint a fele fiú volt, de olyan véznák és soványak, hogy rossz volt rájuk nézni. Egy jókora botot vettem észre, és még mielőtt fel tudtam volna venni, egy szúrást éreztem a fülem irányából.

Odakaptam és éreztem, hogy véres lett az ujaim vége. Betörték a fejem. A következő pillanatban valami óriási, vad ösztönnel vettem fel a botot, és olyan nevelésben részesítettem a csoportot, hogy még ma sem felejtetik el. Szívós, félig nyers fűzfabot volt, amely inkább meghajolt, mint eltörtt volna az ütések nyomán. Még elfutni sem tudtak. Olyan gyorsan vag-

dalkoztam, mint egyszer apám, mikor nyolcan támadtak rá! Életemben embert úgy vagdalkozni nem láttam, mint akkor őt, és egy karcolás nélkül úszta meg. Édes fiam, ha ilyen helyzetbe kerülsz az életben - szokta mondani -, akkor először mindig a legerősebbet, a legnagyobb szájut üsd meg, de jól, hogy mindjárt essen össze, a többi megrebben, majd meglátod! Megláttam! Mert miután a nagydarab Dömét orrba vágтам, bizonytalanok lettek, ezt azonnal észrevettem! A nagy csihi-puhi vége az lett, hogy futásnak eredtek vissza a vasút felé. Én még egy darabig futottam utánuk, már csak a hatás kedvéért is. Másnap vártam, hogy folytatódik a dolog, mert úgy gondoltam, hogy már tudja az igazgató, az osztályfőnök stb... Én mindenesetre fel voltam készülve mindenre. Legyen, aminek lennie kell, én ártatlan vagyok. A szünetben azt néztem, hogy mindenki itt van-e a tegnapi négy fiú közül. Dömét láttam meg először. Jó nagy, dagadt volt az orra. Csak azt tudnám, mit mondtál a többieknek, te csibész, hogy mitől ilyen nagy az orrod - játszadoztam a gondolattal. De megláttam a többi zsiványt is. No, szóval itt vagytok mind, nagy baj már nem lehet - állapítottam meg, mert úgy láttam, hogy felém sem mernék nézni. Pákáról és a környékéről sok cigánygyerek járt iskolába. A 7/B-be és a 8/A-ba olyan nagydarab, sportos, izmos testalkatú gyerekek is jártak, hogy a tanár sem mert nekik szólani. Olyan tekintélyük volt, hogy a magyar gyerekek még rájuk nézni sem igen mertek! Ha valami nem tetszett ezeknek, abból az órák végén nagyon nagy verés lett, amit a magyar fiúk még otthon sem mertek elmondani. Két ilyen nagy-

darab testvér volt Marci és Sándor is, Géza bátyám fiai. A nagyszünetben odamentem hozzájuk, és elmondtam nekik mindent, és megmutattam a fülem mögött megsérült fejbőrömet. Bizony, az volt a szerencsém, hogy csak a külső hámbőr sérült meg. Vértett egy kicsit, de nem történt komolyabb baj.

Otthon nem is tudtak semmit erről! Mert nem mondtam el.

– Majd mi elkapjuk őket, maradj nyugodtan! – mondta Marci dühösen. Nagyon izmos, sportoló alkatú volt, kézilabdázott. Úgy is lett. Az utolsó szünetben csakhamar a kútnál volt a találkozó. Mind a négyen ott volták, és azt hiszem, nagyon jól tudták, mi vár rájuk.

– No, Döme! Mi volt tegnap az a verekedés, támadás? – csattant az első kérdés. Hadd halljam! És ha nem mondasz igazat, itt, ezen a helyen addig verlek, amíg be nem hugyozol a nadrágodba!

– Mi nem akartunk semmi rosszat – kezdte remegő hangon. – A Hecu anyja mondta, hogy leckéztesük meg a Pistit, amiért odajár a lányához.

Mi csak azért mentünk, nem? – fordult a többiekhez – Na, beszéljetek ti is!

Azt hiszem, hogy egy pillanatra a szívem is megállt.

Nem voltam magamnál! Egy tanárnök azért fogad fel gyerekeket, hogy engem megverjenek, meg-alázzanak, mert egy cigány nem barátkozhat az ő lányával?

Ezért kell betörni a fejemet? Még ki tudja, mi lett volna, ha engedem magam. Kérdések, kérdések, örült kérdések, amire hosszú-hosszú évekig kerestem a választ. A fiúk nem kaptak verést,

de azt megígérték, hogy soha, semmi pénzért nem vetemednek ilyenre többet. Csak pár nap kellett, hogy az egész iskola megtudjon mindent. Mindent elejétől a végéig. A kapcsolatunkról a verekedésig. Az igazgatói irodában már sokan vártak bennünket. Rajtam kívül Hecu, Marci és Sándor is jelen volt a kihallgatáson. Hajgató igazgató úr mindenkit leültetett, majd egyenként kért meg bennünket, hogy a feltett kérdésekre válaszoljunk. Mindenki válaszolt annak rendje-módja szerint. Én elmondtam, hogy Hecával csak barátok vagyunk, semmi komoly nincs közöttünk, ha arra gondolnak, hogy a tanító néni már beszélt velem erről és a cigányságomról, és hogy minap négy fiút küldött rám, akikkel verekedésbe bocsátkoztam, és betörték a fejemet. Szóval kijött belőlem minden keserűség. Nagy csend lett. Az osztályfőnököm is csak nézett maga elé. Vártta ő is, hogy mi lesz ennek a vége. A tanító néni végig tagadott. Ő nem azt mondta Dömének, hogy verjenek meg, hanem zavarjának el a lakása környékéről, nehogy valami bolondságot tegyek. De megverésről nem volt szó, azt biztos nem mondta, mert ő ilyet nem tenne. Még nagyon be sem fejezte a mondkáját, már érkezett a díszmadár csapat is. Igen meg voltak szeppenve.

– Na, gyerekek – kezdte az igazgató –, hadd halljam az igazat! Miért mentetek ti, négyen Döme földre iskolaidő után a Fata tanító néni háza környékére? Halljam, ki kezdi elmondani? Nagy csend lett. Úgy látszik, komoly a baj, ez érződött a teremben feszülő légkörről.

– Senki nem tud semmit? – kérdezte újra az igazgató.

- Akkor másképpen kérdezek. Döme mit kerestél Döme földén a malom környékén, és kivel találkoztál ott? Küldött valaki? Várom a választ, mert ha nem válaszolsz, annak komoly következményei lesznek, fiam!

- Hát... igazgató úr - kezdte dadogva -, a Fata tanító néni azt mondta, hogy pár fiúval menjünk délután a házához, és zavarjuk el a Kalányost, ha ott lesz. Mi nem akartunk semmi rosszat. Aztán szépen kirajzolódt az egész esemény. Mindenki elmondta, amit tudott, de elhalgatták, hogy én ütöttem először. Ezért én is elhalgattam egy-két dolgot, mert már azt akartam, hogy legyen vége mindennek. A Marcinak és a Sanyinak meg kellett ígérni, hogy nem bántják a fiúkat. Majd mindenkit kiküldtek a szobából, még Hecut is. Csak én maradtam bent! Most mi lesz? - próbáltam a gondolattal játszani, de az igazgató csakhamar kizökkenett ebből a játékból.

- No, Kalányos fiam, ugye nem akarod, hogy más bajod is essék? Akkor most megígéred, hogy iskola után hazamész és nem Döme földre, és főleg nem a Fatáékhoz! Megértetted? - emelte fel a hangját az igazgató. - Az pedig egyáltalán nem derült ki, hogy téged ki akart bántani és miért, de azt nem hiszem a kollégámról - ahogy én ismerem -, hogy terád küldött volna bárkit is, hogy megverjen. Gondolom, inkább a fiúk elégették meg azt, hogy Hecu nem közlünk jár valakivel. Szóval érted te ezt, nem vagy te olyan buta gyerekek.

Na most jól megkaptam az igazgatótól! Tudtam én azt már jóelőre, hogy mi lesz ennek a vége. Valamit mondtam és kiküldtek. Az iskolából ha-

zafelé menet értettem meg először, hogy ebben a társadalomban nincs a maganfajtának helye.

Akkoriban nem volt szokás, hogy magyar lány férjhez menjen egy cigányfiúhoz és fordítva! Isten ments! Még az iskolában is féltették a cigánygyerekektől a lányaikat a szülők. Általában egymás mellé sem ülhetünk. Hogy én miért voltam kivétel, az talán azzal magyarázható, hogy nem voltam csúnya gyerek, szépen voltam mindig felöltözve, és talán nem voltam olyan "cigányképű" mint a többiek. Mert én élveztem pár "jogot", amit a többiek nem. Az eset után azért még találkoztunk Hecával, ami nagyon boldoggá tett. Hol sírtunk, hol neveltünk. Érez-tük, hogy hamarosan baj lesz ismét. Egyik péntek délután már otthon voltam, éppen a mamánál fát aprítottam gyújtósnak, amikor befordult osztályfőnököm jól ismert Wartburgja.

Rajta kívül még Hecu anyja is vele volt. Mit akarhatnak ezek, Istenem? - kérdezgettem magamtól. Mivel anyáméig nem tudtak felhajtani a kocsi-val, láttam őket kiszállni, és az első, közhöz közelebb lévő Péterváriék előtt hagyva a kocsit, elindultak felfelé.

- Mama! Jönnék a tanárain! - kiáltottam egy nagyot, mert úgy gondoltam, hogy legyen csak ő is ott, ahol rólam van szó.

Ki is jött, lisztes volt mindkét keze, biztos voltam benne, hogy punyát fog sütni, mert mi mást süthetett volna szegénykém.

- Mi van, mit mondol? - kérdezte. - Hozz a kezemre egy kis vizet, hadd mossam meg. Miért jönnek? - kérdezte egyre csak. Mire megtörtölte a kezét, már felérték, köszöntek, majd azt kérdezték, hogy hol beszélhetnének anyámmal.

- Anyám! - kiáltottam -, gyere ki ide a mamához, mert keresnek! Az igazság az, hogy én úgy szerettem volna, ha bármiért jönnek, azt kint beszélük meg. Mert igencsak szégyelltem volna, ha a házukba is bemennek és meglátják, hogy honnan, milyen körülmények között jár iskolába az a hősszerelmes, aki annyi gondot okoz ezzel mindenkinnek.

- Hagyd Pisti - mondta osztályfőnököm -, majd mi megyünk oda, hiszen szeretnénk látni a környezetedet is egy kicsit! - és már indultak is. - Ó Istenem, ez kell nekem! A föld alá bújtam volna, ha lehetséges.

- Jó napot, Kalányos néni! - nyújtotta kézfogásra kezét az osztályfőnököm. - Ugye nem haragszik, ha egy kicsit beszélgetünk és körül- nézünk magunknál? - Nem - hagyta rá anyám -, csak nyugodtan, tessék. Nagy a szegénységünk, de tisztaság és rend van nálunk - kezdte anyám a mondókáját. Ez így is volt!

A kis házban olyan rend volt mindig, mint a patikában. Soha nem engedte meg, hogy rendetleniséget hagyjunk magunk után.

Szlovén származású volt, törte a magyart, illetve igen érdekesen beszélt, s a tisztaságra nagyon adott.

- Kalányos néni! - folytatta a beszélgetést a tanárom. - Arról van szó, hogy a Pistivel van egy kis probléma, jó lenne, ha megbeszelnénk. Anyám felhívta a szemét. Szép asszony volt, nem az a magyarországi cigányfajtából való. Fehér bőre, kék szeme, szabályos arca sok embert megbolondított. Sokan próbálkoztak incselkedni vele, de ő olyan családból származott, hogy náluk a férfiak meg is ölhetnék a feleségeiket,

ha megcsalták őket. Embertelen villág volt náluk. Erről később már felírtam, családos emberként jómagam is meggyőződtem. Szóval anyám csak állt felhúzott szemekkel és várta, mit fog még hallani.

- A gyerek szerelmes az én kollégám lányába, aki itt áll mellettem, és arra kérnénk, hogy beszéljen vele. Hagyja az egészet, mert ez a kapcsolat tönkreteszi az egész családot jó hírért. Tudja, az apja főmérnök, párttag, nagy beosztása van. A kollégánóm meg tanár, szóval nem jó ez így valahogy. Még az is lehet, hogy a gyereket el fogják vinni az iskolából valahová messze, ha nem hagyja abba ezt a kapcsolatot. Neki is jobb lesz, a lánynak is és a két családnak is - mondta egy szuszra az osztályfőnök. Anyám állt, irult-pirult, nem is nagyon értette talán, hogy most mi is az igazi baj. Hiszen csak azt értette kristálytisztán, hogy én valakit szeretek és kész. Nem voltak iskolái, nem is járt oda soha, így a többi igencsak zavaros volt neki: főmérnök, párttag, felelős beosztás...

- Hát akkor most mit tegyek? Ha szereti, akkor szereti - bátorodott kimondani ezt anyám. - Jöjjön ide, majd összebb húzzuk magunkat és ő is elfér. Kap enni majd ő is... - folytatta volna még, de most a tanár nő vette át a szót.

- Kedves Kalányos néni! Ez nem úgy megy, mint magunknál szokás, már ne haragudjon. Itt erről szó sem lehet, ezt értse meg! Ők még fiatalok, ez gyerekszerelmek még vagy mi. De nem jó, ezt értse meg! - mondta szinte fuldokolva a tűzpiros arcú tanár nő. - Sürögösen abba kell hagyni ezt az egész szerelmi ügyet, mert másképpen

elvihetik intézetbe a fiát. Gondolom, nem ezt akarja. Vagy igen? – fordult kérdően anyám felé.

– Hát majd beszéllek vele kedvesem, és ha megérti, megérti, ha nem, hát nem!

Aztán még az osztályfőnököm mondott valamit anyámnak, miután félrehívta. – Nincs az otthon, aranyos tanár úr – hallottam anyám hangját –, kiszálláson van vidéken, és csak hetente jár haza.

Tudtam, hogy az apámról van szó, aki igazán sokat vidékezett. Valahol Devecser környékén dolgozott, mint csőszszerező segédmunkás. Drukoltam, hogy ne menjen be a házukba, de a tanárno meg akarta nézni a lakást. Dögölj meg! – szidtam magamban –, ha már annyira meg akarod nézni, csak nézd meg! Szinte hangosan mondtam már. Biztosan égetni akar a lányánál, a gyerekek előtt. Egy kis idő után már jöttek is kifelé.

– Szép tiszta itt minden, Kalányos néni, mint a patikában, olyan a rend – hallom egyszer csak. Hát ez nem lehet igaz, ez nem lehet igazi! Még meg is dicsérnek bennünket. Ez igen! Egy kis boldogság töltött el. Akkor lehet, hogy nem is fog égetni Hecu előtt vagy az osztály előtt? Aztán ahogy jöttek, úgy el is mentek. A kocsiig vagy 30 gyerek kíséerte őket. Ha valaki jött a telepre, azonnal körbevették az idegent, aki szinte lépni sem tudott. De bezzeg, ha a fertőtlenítő kocsi jött, a szélrózsa minden irányába elfutottak. A büdös folyadéktól, amivel bekenték a fejüket, napokig nem lehetett megmaradni mellettük. Mert bizony tetű és sörke is akadt bőven. Nem egy asszonyt láttam az erdőbe befutni, hogy ne kezeljék már le őt, hát mit

gondolnak őki! Pedig sok családnál elkelte a fertőtlenítés, mert a tisztaságra nemigen adtak. Nem fürödtek, hajjat sem mostak rendszeresen, a ruházatukról meg nem is beszélve. Hányszor láttam magam előtt a képet! Fialtal nők, asszonyok egymás ölbe hajtott fejfel ülnek és bogarászkoznak. Közben nagy, pattogásszerű hangok kíséretében – a két hüvelykujj körme között – pusztították a tetveket. Undorító volt, hányni lett volna kedvem, ahányszor csak láttam ezeket a jelene- teket. Szóval, ha mai szemmel és gondolkodással mérlegelem az akkori állami beavatkozásokat, akkor azt kell, hogy mondjam, teljesen jogszerű volt minden. De ha azt vizsgálom, hogy ezt mily módon tették, akkor azt kell mondanom, hogy embertelen, erkölcsstelen, jogszerűtlen volt ez az eljárás. Ahogy legeltették a szemeiket a kezelőszemélyzet emberei a jó combú, jó testű fiatalasszonyokon, mert volt ám bőven! Ha már bent volt a sátorban az összes beengedhető csoport, és nagy zibongással fürödtek a nők, egy-két köjálós dolgozónak mindjárt akadt javítanivalója a sátorban. No persze, a csapokkal és egyebekkel nem volt valójában semmi baj. Ilyenkor mi, gyerekek bárhol állhattunk, bármilyen messze voltunk, mindig tudtuk, hogy mikor lépett be valami férfiféle a sátorba. Mert azonnal sikítani kezdtek az asszonyok, mint amikor gólt rúgnak egy meccsen. Igazi cirkusz volt a fertőtlenítő nap! De nem nálunk. A ma élőkötől még meg lehet kérdezni, hogy a Kalányoséknál sohasem volt tetű, sohasem volt permetezés. Anyámnak sohasem kellett összeszedni az ágyneműket, ruháinkat, és odavinni a kazánkocsihoz. Soha!

A belső lakrészt is le szokták permetezni valami büdös folyadékkal. Ezt egy ember csinálta a hátán lévő permetezőtartály segítségével. Jó erős nyomással fröcskölt tele mindent. Na, ebből sem kaptunk soha, még a küszöbögig sem jött a permetező ember! Tudta azt ő, hogy kihez kell menni. Volt velük mindig egy orvos, és ő jó előre kivizsgálta mindent. Szóval - mint mondtam már - ilyenkor nagyon tudtam haragudni a telepi gyerekekre, mert olyanok voltak, mint a sáskák. Anyám az egész esetről kettőt nem szólt. A legkisebb gondja nagyobb volt annál, hogy az én szerelmes ügyemmel foglalkozzon. Én magam sem tulajdonítottam nagy fontosságot a fenyítéseknek és egyebeknek. Gondoltam, lesz majd valahogy. Egy-két héten belül iskolai pletyka lett a mi ügyünk, Mindenki rólunk beszélt, előtünk és a hátunk mögött egyaránt. Minden csoda 3 napig tart - úgy véltem -, és elengedtem a fülem mögött minden olyat, ami Hedviggel és velem volt kapcsolatos. Az őszi iskolakezdekés-kor 1-2 héttig almát szedtünk a közeli gazdaság számára. Majd kukoricát szedtünk olyan területekről, ahová nem tudtak a gépek bemenni. Más-kor fagyöngyöt mentünk szedni a fákról, így gyarapítottuk az iskolapénztárt, hogy jusson kirándulásra.

Ilyenkor kitűntem a fáramászásban. Csak ámulnak és bámultak az osztálytársaim, osztályfőnököm, amikor nekiveselkedtem egy-egy jókora fának. A többiek meg sem próbálták utánam csinálni. Túlvesszélyes volt az, amit én tettem. Ja kérem, a telepi élethez ez is hozzátartozott. A száraz ágakért, amit már a földről nem értünk el, bizony fel kellett mászni és lábbal lerrúgni.

Nagyon sok jól mászó cigánygyerek volt a telepen. A kis Pétervári Józsi például a csupa sima bükkfáról - amelynek 6-7 méterig egyetlen ága sem volt - fejtetőre fordult és úgy csúszott le róla! Egy bámulat volt, ahogy ezt ő végbe vitte.

Ezt sosem mertem utána csinálni. Szóval, amikor én másztam fára, úgy éreztem, Hecu is büszke rám. Tudta, mindenki nagyra értékeli, amit az osztálykirándulás érdekében teszek. Dicséret is a tanárom eleget az osztály előtt! Nagyon szépen gyűlt a kirándulási pénze az osztálynak, csakhogy ezen a kiránduláson én sohasem vehettem részt! Évekkel később fájts is nekem a szívem ezért, de egy valamit mégis meg kellett értenem. A mai napig úgy érzem, hogy akkor én nagyon nagy árat fizettem a diákszerelémért. Azért a gyerekes csínytevésért. Amitől az akkori felnőttek félttek. Hogy mi is volt ez, külön rá fogok térni, és a kedves olvasó biztosan meg fogja érteni.

SZELLEMJÁRÁS PETRÓCON

A cigánytelepi élet, amely számomra néhány évet jelentett már csak Petrócon, nagyon sok érdekes eseményt tartogatott még nekem. Ezek közül az egyik a mai napig felejtethetlen. Egy szombati nap estéjén öreganyám lobogó tűzénél vagy tízen melegedtek, beszélgettek, amikor a közeli akáccosból hatalmas, puffanó hangokat hallottak. Jó páran felálltak a tűztől és a hangok irányába indultak. A többiek egyfajta rémület ütött ki. – Mi ez? Mi lehet ez? – kérdezték mind többször egymástól. A hangok egyszerre több irányból erősödtek, mintha ágakat törve közeledne a bokrok között valami.

De mi? A kisebb gyerekeket hamar összekiabálták az asszonyok, a férfiak fejszét, baltát fogtak és úgy figyeltek. Apám mindenkit arra kért, hogy maradjunk egy csoportban. Pár másodperc csend! Sehol egy hang! És ez még hatásonabb félelmet váltott ki egyszerre, és akkor szinte két irányból egy nagy huppanás!

– Úristen – kiáltotta valaki –, ezek szellemek lehetnek, és azt akarják, hogy menjünk el innen! Ezt csak szellemek csinálhatják! Senki sem mert közelebb menni a hangok irányába, valami nagy és különleges félelemérzet lett úrrá mindenkin. A huppanó hangokat egy idő után már

több irányból lehetett hallani Félelmetesnek tűnt az egész.

Az igazság az, hogy ilyen helyen, ahol mi laktunk - távol mindentől és mindenkitől, egy erdővel övezett senki földjén - minden szokatlan hang, mozgás félelmetesnek tűnt. A hangok nem szűntek meg, sőt erősödtek!

Senki sem tudta, hogy mi fog történni az elkövetkező órákban, ezért gyorsan határozottak apámék. Gézát - egy nagyon gyors mozgású fiatalembert - megbízták azzal, hogy azonnal menjem be Iklódbördőcére, és segílyhívőről hívja ki a rendőröket. Nem telt bele egy órába sem, a Lenti rendőrkapitányságtól kijöttek hárman. Apám gyors beszámolót tartott nekik arról, ami történt, majd a helyszín felé vezette őket. A zseblámpák fényénél jól lehetett látni a kis csoportokba verődött, a félelemtől vacogó, remegő gyermekeket és asszonyokat. Apám teljes csendre intett mindenkit. Szinte a légy zümmögését is hallani lehetett. Nagy csend keletkezett. Mindenki lélegzet-visszafojtva várta, mi fog történni. A három rendőrrel együtt elindultak az akácospokrok felé, ám ekkor azonnal nagy huppanással megérkezett az első, majd a második robaajszzerű hang. A rendőrök hátraugrottak és anélkül, hogy láttuk volna, elővetették a fegyverüket, mert tisztán hallottuk a závázár fémes hangját. Élesítették a fegyverüket. Jaj, Istenem, mi lesz még itt? - gondoltam magamban. A világeért sem mentem volna el a helyszínről. Inkább elkezdtem vizsgálódni, mert úgy véltem, mintha az egyik kunyhó fala mellől valaki vagy valakik valamiféle dobó mozdulatot tennének, és hamarosan következett is a huppa-

nó hang. Csak nem az történik, amire gondolok - húlt el bennem a vér, hiszen amit a következő pillanatban már tisztán láttam, az maga volt a meglepetés a javából.

Apám testvére, akit Garaboncnak csúfoltak, és annak barátja, a Bibe a saját kunyhójuk sár-szalma keverékének a szigetelését szedték le a falról, és egy óvatlan pillanatban külön-külön dobták el a „dzsungel” felé. Az ész megáll - gondoltam, hogy ilyenre vetemedjen két felnőtt ember, hogy a rendőröktől sem megriadva folytassák még ezt a gonosz játékot. Nagybátyám észrevetted, hogy lebuktak előttem, és szólt a társának, hogy jöjjön oda ő is. Mindketten elmagyarázták, hogy viccnek szánták az egészet, de most már börtönbe is kerülhetnének, úgyhogy jól gondoljam meg, hogy erről szíjlok-e valakinek egy szót is. Hogy mennyi gyerekük van, s hogy milyen nagy baja lenne a családjuknak, ha... Szóval kioktattak és én nagyon dühös voltam. Még hogy én értem meg az ő szórakozásukat. Hogy ennyi emberre Frászt hozták! A rendőrök hangos kiáltozásba kezdtek közben, hogy azonnal jöjjön ki, bárki is legyen az, mert különben lőni fognak. Ezután apámékkal megtárogatva vitézül körbevetted a dzsungelt, ahonnan a hangok jöttek. Persze semmit sem találtam, s csakhamar mindenki előjött, és nagy csoportot alkotva beszélni kezdték az ügyet. Közben az egyik rendőr jegyzőkönyvet is felvett. Szegénykéim - gondoltam magamban -, ha tudnátok, amit én már tudok, hogy itt van köztünk a két lóköttő, akik az egészséért felelősöki! A rendőrök kb. 2 órai itt-tartózkodás után elmentek, majd a telep is nyugodni tért. Az elmúlt 4-5

óra eseményét ki hogy dolgozta fel, azt nem tudom, de én bizony valahogy másképpen értékeltem azok után, hogy megtudtam az igazságot. Akkor ott, Petrócpusztán nem szellemek jártak, hanem annál is gonoszabbak, akiket embernek hívnak. Én természetesen soha senkinek nem szóltam arról az éjszakáról, még a szüleimnek sem. Nagybátyám azóta már régóta meghalt a barátságával együtt - tisztes kort éltek meg, de arról, amit akkor ők elkövettek, ebben az írásban szólok először életemben. Több mint 45 évig tartottam magamban a titkot! Másnap vagy harmadnap öles betűkkel jelent meg a Zalai hírlapban, hogy szellemjárás volt a petróci cigánytelepen.

Az egész megye tele volt ezzel a hírrel, de mint minden csoda, ez is három napig tartott. Az iskolában sem győztem válaszolni az ezzel kapcsolatos kérdésekre, de a vége mindig az volt, hogy én nem tudok semmit, hagyjanak békén.

Hecuvál természetesen többször találkoztam még iskola után, igaz, most már egy kicsit féltünk mindkettőn. Tudomásomra jutott, hogy öt egy pár alkalommal az anyja meg is verte. Soha nem szólt róla nekem, pedig egyszer még a nyomát is láttam az arcán. A verés nyomait! Hogy mit túrt ez a lány miattam! A mai napig sajnálom, és azon gondolkodom, hogy milyen életünk lehetett volna egymással, ha mondjuk ő lett volna a feleségem? Örök titok marad ez már mindkettőnk számára. Aztán az elkövetkező év sok-sok jót, rosszat hozott még az életemben. Belekeveredtem egy rossz társaságba, a telepi cigányfiúk keményebb csoportjába, bizony elkövettem egy-két balhét.

Szombat délután volt, csak lézengetem a tanyán egyik kunyhótól a másikig, míg meg nem hallottam az egyik bádogos gyerek kiabálását.

- Pepán, nem jössz velünk? Megyünk a Sióhoz fürdeni, meg főzünk kukoricát is! - mondták, és már indultak is a kövesút felé. Voltak vagy heten. Csupa nagy és erős fiú valamennyi.

- Megyek máris! - kiáltottam, és ahogy csak szedhettem a lábaimat, futottam feléjük és hamar utolértem őket. Az úton még csak nem is sejtettem, hogy ez a kirándulás rosszul fog végződni. A Sióhoz érve már nagyon sok gyerek volt ott. Akkora volt a hangzavar, hogy szinte egymást nem lehetett érteni. Másodpercek alatt a vízben voltunk mi is. A Laci - a legidősebb gyerek - hamar tüzet rakott, majd az egyik fiatalabb gyerekekkel a közeli kukoricásba indultak, és nemsokára egy nagy öl friss kukoricával tértek vissza. Ezt a műveletet ő többször is meg szokta tenni. Volt, amikor krumplival is ki szokta egészíteni a csoport étkeztetését. Ezért is bírtuk öt annyira, mert olyan apás volt. A fürdés után a volt, üzembéptelen malom mellett mentünk el. Volt itt egy amolyan szolgalati lakásféle, no meg egy hatalmas, emeletes malomépület, tele apró ablakokkal. Tőle nem messze egy csirkenevelde is volt, ahol csirkék, tyúkok százait nevelték az itt dolgozó asszonyok. Már meg nem tudnám mondani, hogy melyik gyerek kezdte el a dobálást, de nagy csörrenéssel tört be az első ablaküveg. És ez nagyon tetszett mindenkinek. Azonnal eldőlt az első kérdés: ki talál el több üveget, ki tör be többet azok közül. A 8-10 fiúnak - köztük nekem is - több sem kellett. Ki, amit elért, követ,

tégladarabot hajított különböző magasságokban, és mintha géppuska szólt volna, olyan gyorsan és hangosan törtek be az ablakok. Pár másodperc múlva minden úgy nézett ki, hogy siralmas volt látni az egészset. Hamarosan nagy kiabálások zavartak meg bennünket. Ugyanis a csirkenevel-dénél dolgozók közül futva indultak felénk az asszonyok. Mondanom sem kell, hogy pár perc alatt már az erdőben voltunk és azt számoltuk, hogy ki mennyi üveget tört be, ki milyen magasra tudott dobni. Otthon persze semmit sem szóltam anyámnak, de senkinek sem. Hiszen tudtam, hogy nem nagyon örülnének az ilyen dolognak. Fél öt tájban rendőrségi ponyvás kocsi állt meg a telep alján. Azonnal tudtam, hogy honnan fúj a szél! A bepisilés környékezett, úgy remegtem. Mint azt később megtudtam, az asszonyok szóltak a rendőrségre, hogy a cigányok szétverték az öreg malomépületet. Öt rendőr szett a telep központja felé, és pont nekem szólt az egyik, hogy menjek oda hozzá. Soha olyan félelmet nem éreztem, mint akkor. Hiszen köztük volt a nagy cigányverő hírében álló Tantai rendőr is. Élvezettel verte a keze közé került cigányokat

-No, kis Kalányos, meséld el azonnal, merre voltál délután, és kikkel voltál a malom környékén? - kérdezett, s közben a szeme, mint a radar, úgy pásztázta a kunyhók környékén mozgókat.

Nagyon is jól tudta, hogy kiknek a nevét fogom mondani, ha egyáltalán mondom.

-Hadd halljuk, fiam, mert ha nem beszélsz, úgy megverlek itt és most, hogy a nevedet is elfelejted! - lépett hozzám ütéstávolságra.

-Hát a bádogos gyerekekkel, a Laciival, a Jós-kával és a testvérével, a Paliival voltunk együtt - dádogtam el a neveket.

-No még ki volt ott, mert nem ennyien voltak az egy biztos! - kiáltott olyat és akkorát, hogy a többi rendőr is megrezzent. Mit tehettem mást, elmondtam mindent, amit tudtam, és vártam a verést.

-Fiam, kapsz tíz percet, hogy a többi jómadarat is idehozod, megértetted? Már a végét nem is hallottam, futottam, ahogy csak bírtam kunyhóról kunyhóra. Csak ketten jöttek elő, illetve kerültek elő, a többiek az erdőben lapultak. Úgy gondolták, majd valahogy megússzák az egészset. Hármán álltunk a rendőrök előtt, és közöltem, hogy a többiek nincsenek otthon. Közben persze előkerült a szülők egy része is, akiknek többféle kérdést is feladtak. Tantai rendőr is nagy veréssel fenyegetőzött, ha holnap reggel 10 órára az összes gyerek nem megy be a rendőrségre, ami az iklódbördőcei tanács épületében volt. Ott nem kaptunk verést. De a másnapi kérdezz-felelek közben olyan pofozkodásban volt részünk, hogy azt nagyon sokáig nem felejtettük el. Mindenki ott volt, aki a balhében részt vett. Sorban vertek bennünket.

Komótosan, kimérten, de mindenki megkapta a maga adagját. Én csak azt mérlegeltem, amíg a másikat ütötték, hogy vajon melyik oldali arcomra kapom a pofont. Nagyon elrántani sem merem, mert láttam, milyen méregbe gurul, ha valaki ezt tette. A verés után különböző helyeken aláíratnak a nagyobbakkal valamiféle papírt, majd hazaengedtek bennünket azzal a kikötéssel, hogy a szülők is menjenek be. Hát volt

eligazítás nem mondom, a szülők között is. Mert az a mocskos rendőr még a felnőtteket is végigverte. Amiért nem figyelnek ránk jobban. Szóval szépen néztünk ki! A mi szórakozásunkat duplán megszervezte a petróci cigánytelep egésze! Óriási széken volt a cigányoknál az, ha egymás szeme láttára verték valamelyiküket. Bármilyen más eltűrték volna, csak azt nem, hogy egymás előtt megszegyenítsék őket. A rendőrök is okosak voltak. Nem a telepen rendezték le az egészségügyet, hanem a Tanácsházán, ahol több rendőr is jelen volt. Az esetnek folytatása is volt még. Olyan pénzbüntetést szabtak ki a szülőkre, hogy az árából az egész épületet fel lehetett volna újítani.

Ez az "ablakbetörés" játék egész életemre lecke volt. Drágán megfizettem érte. Az iskolai eredményem nagyot romlott, főleg a téli időszakokban, hiszen tanulás helyett fát kellett hordanom az erdőből. Sokszor térdig érő hóban kellett érte menni, hiszen a telepen ez volt a szokás. Amikor meleg volt, akkor a bokor is adott szállást, télen pedig jöttek a nagy ígéretések, hogy majd a nyáron így meg úgy szerzik be a télire való fát, de ez valójában sosem így történt. A tél maga volt a kegyetlen élet. Mindenki maga csinált utat, amerre látott. A faluba menni, az maga volt a küzdelem, mert a több mint három kilométeres utat bizony annak kellett a sokszor térdig érő hóban kitaposni, aki először ment a boltba, hivatalba vagy csupán csak kéregetni.

Az igazság az, hogy titkon mindenki azon gondolkodott, hogy vajon reggel ki lesz az első,

aki kimegy a hóra, ki fog utat törni valamilyen irányba.

Hát ilyenek voltak az akkori telek. Hideg, derékig érő hó, dermesztő fagy, hiszen volt úgy, hogy két hónap után sem volt képes felengedni a kőkeményre fagyott hó, és így a tetején jártunk vagy szánkóztunk.

A tavasz meg azért volt rossz, mert ilyenkor nyakig jártunk a sárban. Egy talpalatnyi hely nem volt, amit száraznak vagy füvesnek lehetett volna mondani. Ezekben az időszakokban csak arra kértem az Istent: senki ne betegedjen meg a családjunkban, hiszen orvost még jó időben sem igen kaptunk, nemhogy télen! Még jól emlékezem egy decemberi napra, amikor apám nagyon lebetegedett. Vért köhögött és köpött, és anyám kétségbeesetten kérte meg az egyik szomszédunkat, Gézát, hogy hívjon orvost apámnak. Ő volt a legügyesebb és a leglelkesebb fiatalember a tanyán, így azonnal indult is. De hová? Merre? Hiszen látni nem lehetett a hóeséstől, olyan sűrűn esett a hó. Körülbelül négy óra múlva ért ki hozzánk a Takács doktor úr lovas szánon, jó nagy bundába bugyolálva egész testét. Szegény Gézát meg hátraültette a saroglyába a szalma közé, mert nem akarta, hogy a visszavezető utat gyalog tegye meg. Elég volt neki így is az orvosig vezető utat megtenni. Az ember nem tudta kiállni nevetés nélkül, mikor Géza is kikászálódott a szalma közül. Mint egy ördög, úgy nézett ki. Az orvos tüzetesen megvizsgálta apámat, receptet írt fel és azt mondta, hogy ezt Pákáról azonnal be kell szerezni. Ide már én mentem. Anyám anyyi ruhát akart adni rám, hogyha azokat mind felvettem volna, egy hétfőig sem

érttem volna vissza. Valamit magamra vettem, hogy ne fázzak át, hiszen tudtam jól, hogy az út nyolcvan százalékát futva fogom megtenni, és így nem nagyon lesz arra időm, hogy átfáz-
zak. Mert azt már igazán nem kívánhatta elsenki, hogy ide is Géza menjen el. Esteledett és én már otthon voltam a gyógyszerekkel, amit anyám azonnal ki is osztott apámnak. Egy hét múlva apám már felkelt, bár még nagyon gyengé volt. Az igazság az, hogy nagyon sok alkoholt, bort ivott és enni meg nem evett! A mai napig sem értem, hogy lehetett azt kibírni, amikor nyolcan-tízen két-három napig csak ittak és nem ettek! Most már ennyi év távlatából kijelenthetem, hogy az a sok, fiatalon, alig 50-55 évesen meghalt cigányember halála ennek tudható be. A cigányok úgy éltek, főleg fizetések napján, hogy ma iszunk, holnap mászunk. Fizetés napján és még egy-két napig minden volt, ami szem-szájnak ingere, de utána előkerült a jó öreg tarisznya, mert azt nem lehetett sokáig félretenni és nem elővenni. A nagy ivászatok ideje a szeptember, október volt. Annyi bor fogyott, hogy fürdeni lehetett volna benne. Szüret idején nagyon sok telepi dolgozott a hegyen. Segédkeztek, és bizony a parasztember nem sajnálta a tavalyi löttyöt a cigányból, hadd pusztuljon a fajtajaja! Vödörökben hozták haza a bort, és elkezdődött a vad mulatozás. No persze azt mondanom sem kell, hogy ebben a vigasságban a gyerekek voltak a szenvedő alakok. Mert mi láttuk a kárát annak a sok-sok mocskos, átmulatott éjszakának.

Fohász

*Ha majd egyszer béke lesz e féltékén,
És madáradaltól zeng az ég,*

*Ha majd egyszer kéz a kézben jár s fél,
Cigány, magyar, s több ezer nép,
Igazán boldog csak akkor leszek én!*

*Ha majd egyszer béke lesz e féltékén,
Hol boldog lesz gazdag és szegény,
Ha majd újra lesz hit, szeretet s remény,
Igazán boldog csak akkor leszek én!*

*Ha majd egyszer minden anyját boldognak látok,
Könnyeik helyett a mosolyt, a boldogságot,
Nem lesz több félelem, nem lesz több rettegés,
Igazán boldog, csak akkor leszek én!*

*Uram, teremtőm, drága jó Istenem,
Hozzád fohászkozdom, hallgass meg engemet,
Segíts meg minket, áld meg-e népet,
Hisz bűnünk sincs nagyobb, mint bárki másnak,
De kérlek, segíts, hogy mindenkit boldognak lássak!*

HARC AZ ÉHSÉG ELLEN

Hányszor fekidtem le éhesen a többi testvéremmel együtt? Annak a számát nem tudnám megmondani. Forogtunk, mint a rotor az ágyban, mindenki tudta, hogy mi az oka, de az alvás, az álom nagy úr volt. Reggelre kelve már nem is éreztük magunkat éhesnek. Hogy ez miért volt így, akkor még nem tudtam. Most már igen. Különben mindig éhes voltam. Ha elküldtek a boltba kenyérért, már előre mondogattam magamban, hogy hazafelé jövet nem fogom kikezdeni a sarkát. De általában sosem tudtam ellenállni a kísértésnek. A jó barnára sült kenyér illatától majd megszedültem. Először csak egy icipici darabot pattintottam le a kérégből, és addig rágtam, amíg szinte híg pépes anyaggá nem vált, majd egy lassú mozdulattal lenyeltem. A baj csak ott volt, hogy mire hazaérttem, jókora darab hiányzott már a kétkilós kenyér sarkából, nem győztem a végét eltakarni, hogy a többiek meg ne lássák, ahogy végigmentem a telepen. Otthon aztán volt hadd el hadd, jó párszor verést is kaptam.

-No, hogy a rosszab egye meg a szádat - kiabált velem anyám, arra nem gondolsz, hogy hányan vannak még itthon?

-Te torkos disznó! - kaptam a testvéreimtől úgyszintén. Igazuk is volt, meg nem is. Mert

ugye én is kiabálhattam volna épp eleget azért, amiért minden pénzt apám az itálra költi! Hiszen ha okosan lett volna elköltve, amit apám kerestett, akkor anyámnak sem kellett volna minden nap 15 km-t gyalogolnia élelemért. De nem szólhattam, inkább túrtam a már megaláztatásig menő szidalmakat. De ennél is messzebb mentem az élelemszerzés kapcsán, ha éhes voltam. A telep elött nagy gabonaföldek húzódtak, és a kaszá-láshoz, aratáshoz ember kellett. Ilyenkor a környező falvakból rengeteg férfi, nő érkezett kerékpárokra, szekereken aratási munkára. A bicikliket pedig otthagyták a telep szélét övező fák alatt, rajta az élelmet tároló táskákkal, szatyrokkal. Én ekkor léptem akcióba. Amikor már jó messzire jártak a földeken, gyors táskakutatásba kezdtem. Olyan látvány terült elém, hogy majd elvágódtam a gyönyörtől. Sült húсок, csirkecombok, szalonna, töpörttyű, pogácsák, a gyönyörű sütésű kenyerek.. majd elhaltam a látványtól. Arra nagyon vigyáztam, hogy senki táskájából ne vegyek ki annyit, hogy ő ne tudjon emni. Ezt sosem tudtam volna megtenni. Ahol mondjuk három comb volt, onnan egyet elvettem, de a kenyeret már a másik táskából szereztem be.

A töpörttyűvel jobb dolgom volt, mert abból általában sokat szoktak elrakni, és egy maréknyi hiányt nemigen vettek észre. Ezt az akciót többször is megcsináltam mindaddig, amíg észre nem vettem, hogy a biciklik között jár valaki. Maguk közül az aratók megbíztak mindig egy személyt, aki vigyázza az erdő szélén lerakott dolgokat. Így tehát maradt minden a régiben, de valami örökre bennem maradt: a szégyen, a pír,

amit kitörölhetetlenül a sírba viszek. Másoktól loptam el az élelmet, azoktól, akik egésznapos kemény munkát végeztek, a tűző napon voltak, és estefelé még jólesett volna nem kik megenni azt, amit én elvettem tőlük. Örök lelkiismeret-furdalásom van a mai napig is, ezért ebben a könyvben kérek bocsánatot tőlük. A már nem élőkől és élőkől egyaránt. Felöltöttek és gyerekektől, a testvéreimtől és mindenki mástól, akit ebben a kenyérharcban megbántottam. Mert harc volt az akkoriban, nem is akármilyen! Főleg a gyerekek számára, hiszen a felnőttek az alkohollal, a cigarettával gyorsabban túl tették magukat az éhség okozta problémákon. Mint már mondtam, én a nagyon éhesek, a mindig éhesek közé tartoztam. Igaz, mindent meg is tettem azért, hogy segítsek magamon, hiszen iskola után kukorica, borsó, gyümölcs, zöldhagyma, sárgarépa bőven volt a hártárban, a szőlőhegyen pedig a sorok között elvetve paradicsom, paprika. Csak hát nagyon kellett vigyázni, nehogy meglássanak, mert abból lett vigyázni, ahogy megláttam, mert abból nagyon nagy baj lehetett volna. Szelídgesztenye-éréskor pedig csoportosan jártuk a szőlőkaját, mert ott voltak a gesztenyefák, roska-dásig tele. Ha szerencsénk volt, akkor estére kelve több fát is meg tudtuk rázni, és bizony elég szépen megszédültük magunkat. Ezt el lehetett adni. Jó pénzt fizettek érte.

Egy ilyen alkalommal negyedmagammal indulunk a káricsai hegyre, hogy begyűjtsük, ami nem volt a miénk. A fák tele voltak már a szétnyíló burokkal, lentről is lehetett látni a gyönyörű, érett gesztenyéket. Gyorsan felkapkodtuk a fák alatt lévőket, majd mindenki

kiválasszott magának egy fát és uzsgyi! Már másztunk is felfelé, csak úgy ropogott az avar a sok potyogó gesztenyétől, és ebben a nagy hangban észre sem vettük, hogy bizony más is érdeklődik a termés után. A tulajdonos érkezett meg. És hogy már régebben figyelte bennünket, arra mérget vesztek még ma is. Tudta ő jól, hogy ebből az akciónkból nagy és erős farázás lesz, ezt már neki nem kell megtenni, és azt is tudta, hogy a kellő időben, ha elordítja magát, mi azonnal a szélrózsa irányába el fogunk futni. Így megkönnyítettük a dolgát. Amikor már szinte mindenki minden ágat külön-külön is megrázott, egy velőtrázó ordítást halottunk. – Piszkos cigányok, mit csináltok itti! Adok most nektek, az anyátok úristenit! – kiabált torkaszakadtából. Józsi, Zoli, Laci gyertek gyorsan, lopják a gesztenyét a cigányok! – folytatta nagy hangon az öreg. Mi meg ahogy voltunk, egymás után ugráltunk le a fáról. Ki az ág végéről, ki pedig a fák közelsége miatt még a másik fára átugorva ugrott le. Hiszen azt hittük, hogy itt a világ vége, és ennyi parasztember halálra fog verni bennünket. Szerencsére mindenki el tudott időben pucolni, és bizonyos tisztes távolságból figyeltük a fejleményeket. Mert mi sem akkor jöttünk le a fáról, az biztos! A parasztbácsink szép komótosan kezdte összeszedni a rengeteg gesztenyét, amit szinte az ölébe ráztunk. Híre, pora sem volt a Józsinak, Zolinak és a Lacinak. Sejtettük, hogy ez nem is az ő birtoka. Épp olyan tolvaj volt, mint mi! A nagyobb, legényforma két gyerek – olyan jó verekedős fajtaból való – nem sokáig teketóriá-

zott a dolgok fölött, két jó husánggal a kezükben meg is indultak feléje.

– Most te dögölsz meg, a kurva paraszt anyádat, és látszott, hogy nem tréfálnak. No hol vannak a barátaid, akiket hívtál, no hol vannak? És te mit csinálsz most? Nem lopás ez, hogy felszeded, amit mi leráztunk? Teljesen körbevettük. Úgy megijedni embert nem mostanában láttam, mint akkor őt. Próbálta menteni a helyzetét. – Figyeljetekek ide, ha most ti megtámadtok engem, abból nagy bajotok lesz, mert a csömödéri rendőr a komám. De ha szépen elmentek, akkor nem jelentelek fel benneteket. No menjetek csak – fogta csendesebbre és nyugodtabbra a beszédét. – De nem a gesztenye nélkülül! – kiáltott az idősebb Laci barátom. Amit leráztunk, azt fel is szedjük, mert ez épp annyira a miénk, mint a tiéd. Mi ezt most felszedjük és kész! Csak bámultunk Lacira. Micsoda bátorság, micsoda erő volt ebben a fiúban! Jól látta az emberünk, hogy nem lehet tovább okoskodnia. Lázás szorgalommal összeszedtük a gesztenyét a parasztbácsival együtt, semmi probléma nélkül. Böven jutott mindenkinek, estére kelve már túl is adtunk rajta, hiszen elég jó pénzt adtak érte a felvásárlók. Ugyanezt megjártuk a diószedéssel is. A bácsi megvárta, míg mi négyen vagy öten végigrázzuk a fákat, majd kitört! Mint a bika, úgy tombolt! De mi haszna volt! Laci akkor is velünk volt, sőt még egy nála erősebb, izmosabb rokonom is. Szóval ők ketten nyakon fogták a dühöngő emberkét, és egyetlen lódíttással egy csalánosba dobták. Hogy mi lett volna a folytatás, azt nem tudom, de hogy na-

gyobb verést nem kapott, azt csak a Korpics Józsi bácsinak köszönheti.

Ő azt mondta, hogy ne bántsuk, pedig megérdemelné, mivel minden évben ő dézsmálja meg a környék termését. Továbbá ezeknek a diófáknak egy külföldön élő ember a tulajdonosa, az elhunyt testvére után, úgyhogy nem követünk el lopást, ha összeszedjük a termést. Az előbb még ordítózó ember szinte úgy tűnt el, hogy észre sem vettük. Józsi bácsi is elköszönt tőlünk. Őt jól ismertük és szerettük; kereskedett a petróci cigányokkal. Túrót, tejfölt, kenyeret adott, és egy-két forint hiánya sosem okozott problémát. No és persze az egész családjával ott élt és gazdálkodott a pusztán.

Neki és a többi pusztában lakó magyar családnak szinte minden cigány családból segített valaki a ház körüli munkákban. Sajnos azóta már csak két család lakik ott. A többiek egy része meghalt, mások elköltöztek. Hej, pedig milyen élet volt ott hajdanán! Egész napos nyüzsgés, jövés-menés, gyereklárma, szekerek zörgő hangja uralta a telepet és a környéket. Jó volt itt lakni az erdő tisztasága és gyönyörűsége, jó levegője miatt. Ez a csodálatos táj maga volt a megnyugvás szigete. Ezt a békét és idillt csak egy-egy rendőrségi látogatás, és a fertőtlenítéssel járó ceremónia rontotta el: ezek után sokszor olyanná vált a vidék, mint ahol csata dúlt. Ezek a látogatások nemcsak a tájban hagytak ilyen nyomot, hanem a lelkekben is.

Utána napokig nem találták helyüket és nyugalmukat a felnőttek a szégyenkezéstől. Ha megláttunk egy rendőrségi autót vagy ahhoz hasonló közeledni a telep felé, futótűzként ter-

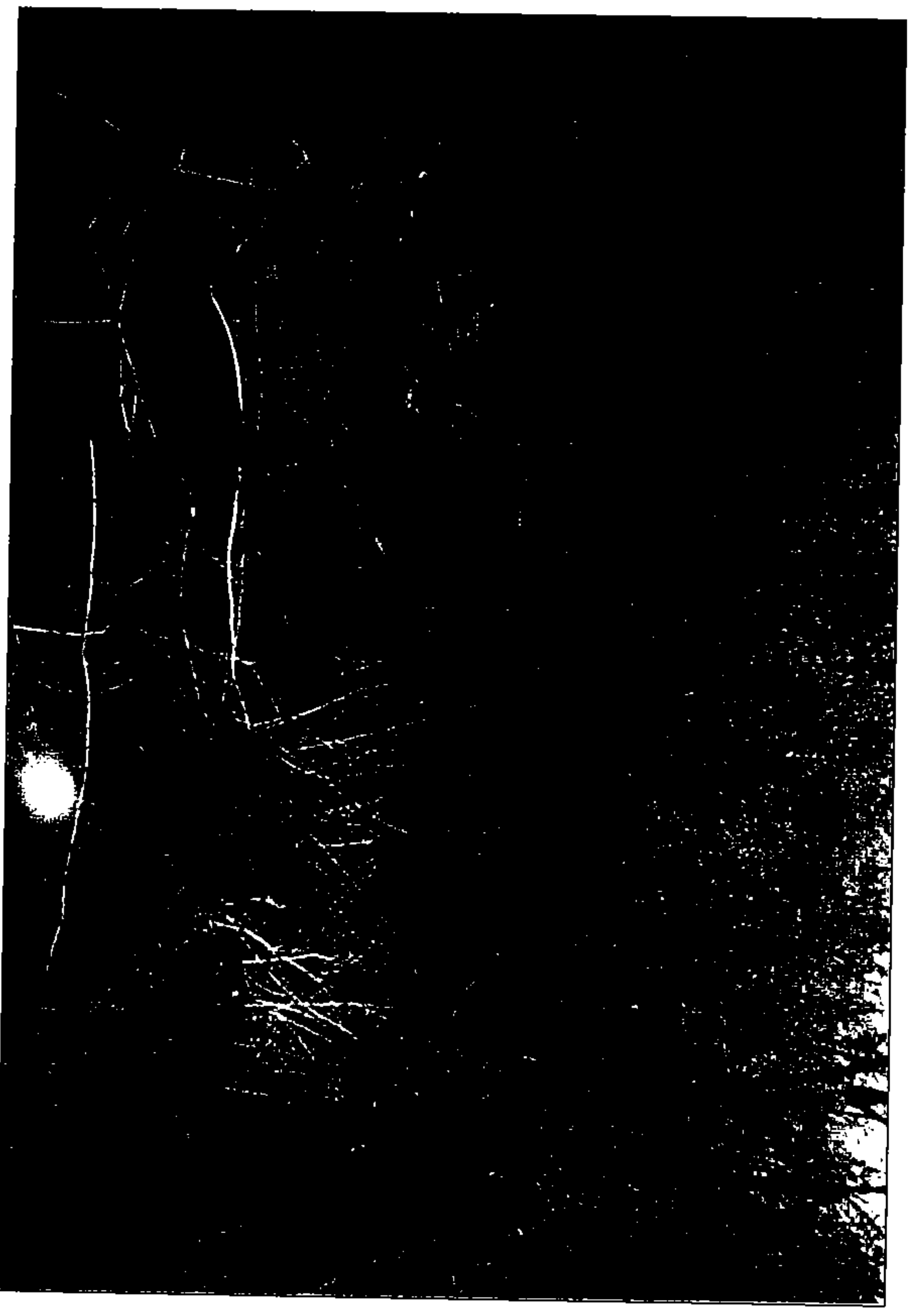
jedt, hogy jönnek a zsaruk. A nagyobb „bodegás” autóról nem is beszélve. Ha ilyet láttunk, pár perc múlva az erdőbe futottak azok, akiknek volt miért futniuk.

Persze voltak hanyag családok, akiknél a tisztálkodás jelentette a legnagyobb problémát, s persze mindig akadt egy kis apróság a fejekben és a gatyá korcában is. Ezekkel az emberekkel nem szerettem társalogni, s anyám is óva intett tőlük. Azt mondta: nem szeretné, ha bárkitől is tetűt hoznék haza. Ő maga soha senkihez nem járt be. Mindig otthon volt, ha éppen nem volt beszerzőúton.

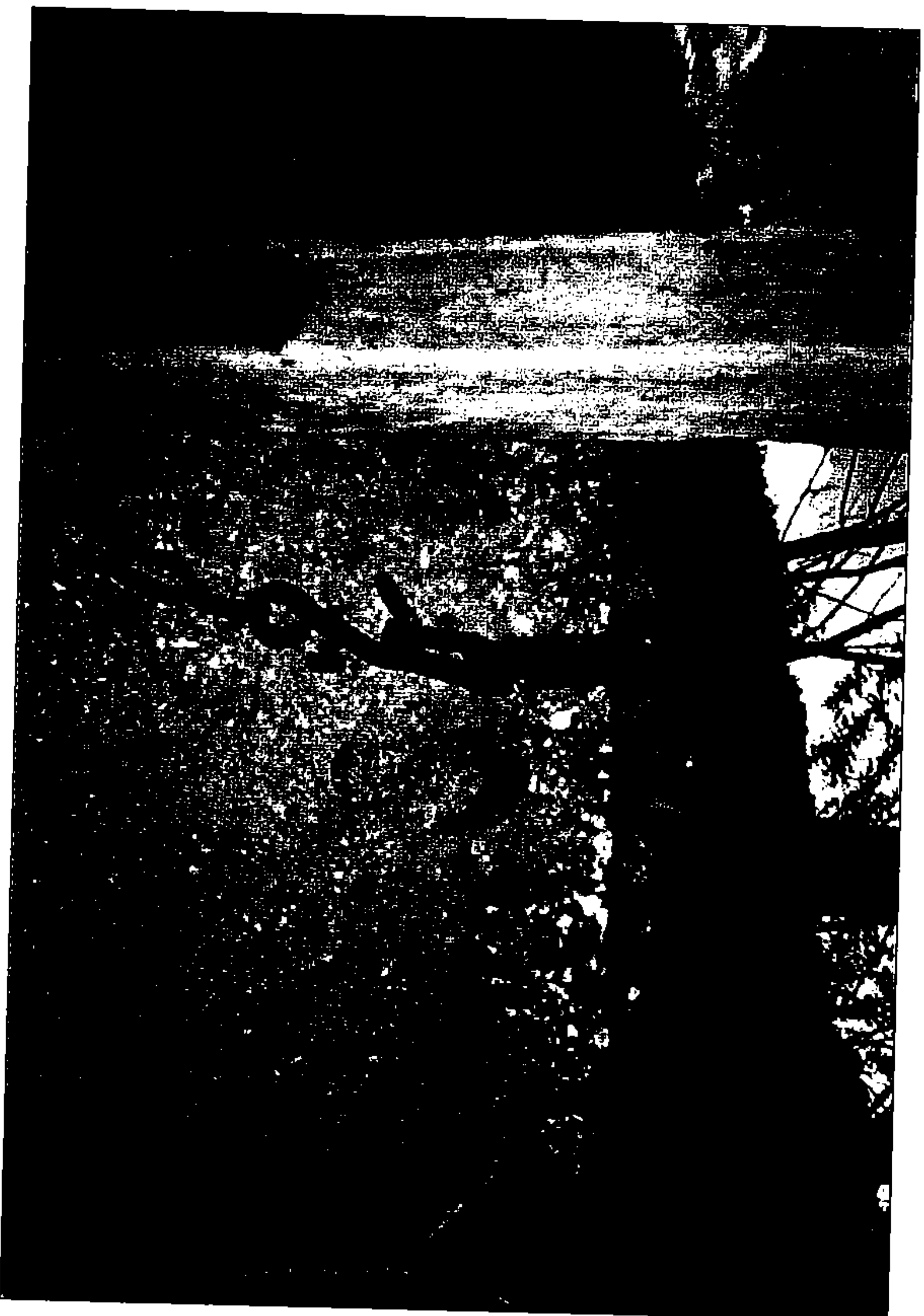

UTAZÁS A SZÜLŐFÖLDRE (50 ÉV UTÁN)

Nemrég megkerestem az egykori cigánytelepet. Az utóbbi időben úgy éreztem, hogy a szívem ugrik ki a helyéről, amikor sok-sok évtized után arra gondoltam, hogy meg kellene néznem gyerekkorom színhelyét. Szívem dobogása még az autóm motorjánál is nagyobb zajjal járt, amikor a jól ismert tájéakra értem. Most is úgy érzem, hogy nincs rá szó, nincs rá fogalom,

A 15 méter mély közös kút, amely sok-sok veszekedés és vita tárgya volt.

hogy elmondjam az érzéseimet. A legnagyobb meglepetésemre még megvolt az a kis domb az útszélén, ahol öreganyám szokott ülni. Ott szokta bevárni öregapámat a munkából hazatérvén. Nekem is le kellett ülnöm, és borzasztó dolgok történtek velem. Azon kaptam magam, hogy sírok, mint egy kisgyerek. Térdem közé kaptam a fejemet és hosszan, nagyon hosszan zokogni kezdtem. Megrohantak az emlékek, az álmok, a jók, a rosszak. Nem tudom, meddig ültem ott, amikor egy hang szólalt meg a hátam mögött. – Jó napot! Vár valakit, fiatalember? – szólt hozzám egy hetven év körüli férfi.

Miután felkaptam a fejemet, nagyon furcsán nézett végig rajtam. – Valami baj van, segíthetek? Hiszen maga sír! – csodálkozott az aranyos, fáradt arcú apóka. – No mondja mári!

– Nincs nekem semmi bajom, de nagyon szépen köszönöm, hogy megszólított.

Így legalább talán tudunk egy kicsit beszélgetni a múltról.

– A múltról? – csodálkozott a kis öreg. – Hogy-hogy a múltról? – értetlenkedett, majd letette a hátizsákját is.

– Tudja, drága papa, valamikor az egész családoddal itt laktam évekig, és most sok-sok évtized után eljöttem ismét, hogy lássam a gyerekkorom színhelyét. Most már sejti ugye, hogy miért sírtam el magamat.

Az öreg csak nézett bele a szemembe, majd megkérdezte.

– No és kinek a családjától való? Ki volt az apja? Merthogy ismerem, az egyszer igazi!

– Én a Kalányos Ferkónak a fia vagyok. Már meghaltak a szüleim régen. Az apámat „Holdas” Ferkónak szokták csúfolni, anyámat meg Mikának.

– kezdtem a család bemutatását sorolni.

– Ismertem én, hogyan ismertem volna! Még az öreg Lajost is, a pörge bajszút! Láttam az arcán, hogy nála is beindultak az emlékezés kerekerei.

– Ismertem az egész telepiket, a Péterváriékat. Azok mindjárt ott laktak az útszélén. Az övék volt az első kunyhó. Mutatta is az irányt a kis öreg.

Szinte mindenki kunyhójának megmondta a helyét, hogy hol volt felépítve. Csak úgy ragyogott az arca, tüzelt és mondta, mondta a magáét. Gondolom, neki is jólesett egy kicsit visszamenni az időben, fiatalabb éveire emlékezni egy kicsit.

- Sajnos mindent benőtt az akác és a gaz - kezdtem újból a szót magamhoz venni. - Tudja, én most egy könyvet akarok írni arról, hogyan éltünk itt sokadmagunkkal. Az öreg felkapta a fejét!

- Könyvet? Hát, nem mondom! És meg tudja írni igazán úgy, ahogy itt élték? Hát ez nagyon szép magától, fiatalember!

Körbetekintettem, s ekkor megértettem: nekem Petrócpusztá jelentí most már mindörökre a poklot és a mennyországot is. Itt mindenhez hozzá- edződött az ember, legyen az a nyomor, a hideg, a fagyos telek, a sár vagy a mocsok. Ezek voltak a mi nagy tanítómestereink. A rendőrségi túlkapások, a fertőtlenítések, a félelem a fa- lusi részeg csoportoktól, a fejszés-vasvillás verekedések a hétvégeken. Ezek edzették a lel- künket, szívünket.

Ugyanakkor szent hely is marad számomra, hiszen anyám itt szült meg, és mint később hal- lottam, a szülésbe majdnem belehalt. Ilyen gon- dolatok között szinte meg is feledkeztem a kis öregről, amikor az újból rám kérdezett.

- Szóval könyvet ír? És mikor lehet majd nekem is olvasni, mert nagyon kíváncsi lennék rá, Istenemre mondom!

- Hát ez nem olyan egyszerű, de jó úton járok ahhoz, hogy ki is tudjam nyomtatni - mondtam csendesen. Ha szabad kérdeznem, magát hogy hív- ják, vagy az unokáinak mi a neve, hátha én is ismerem őket? - kérdeztem vissza.

- Én a Gerencsér Feriék papája vagyok. A gyere- keket Lentiben laknak, a mama már meghalt, én maradtam itt egyedül. Néha eljönnek a gyere- kek, a dédunokák látogatóba. Hetvenöt éves va-

gyok, nekem sincs sok vissza, de még eljárom a hegyre. Most is onnan jövök - magyarázta egy kicsit szomorúán, majd ismét kérdezni kez- dett.

-Tudod, fiam - kezdte most már tegeződve, és ez olyan jólesett nekem, olyan apás, papás volt - mégiscsak el kellene olvasnom nekem azt a könyvet. Szóval benne lesz minden, amit az előbb mondtál, rendőrség, tetű, verekedés, szóval minden? - hitetlenkedett. Hát én nagyon sze- retném azt látni! - szinte kiáltotta ezt már - Kapok-e belőle?

- Drága papa! Én most ezennel becsületesen megfogadom, hogyha a könyvet sikerül kinyom- tatnom, egy példányt saját kezemmel adok át, és erre a kezemet adom! - amit már nyújtottam is felé.

-No erre nem gondoltam még reggel, amikor hazulról elindultam, hogy ez történik velem. Én mindennap erre megyek, és eszem ágába sem jutott, hogy ezen mélázzak, emlékezzek - csa- pott a tenyerembe a kis öreg. Jóságos szeme volt, amiben egy kis tűzláng fényt láttam fel- villanni. Jó erős szorítása volt, kérges, csontos tenyere egy élet robotját, kemény munkáját iga- zolta.

-Mégkínállak egy kis borral, ha elfogadod. Húzhatsz egyet az üvegből - kínálta felém fol- tos hátizsákját.

-Köszönöm szépen, de még nagyon messzire kell mennem - hártottam el a szívélyes kínálást. - Megérttem én - motyogta csak úgy maga elé, és még egyszer minden jót kívánva nekem, keresz- túlvágott az úton. Apró, öreges lépésekkel a falu felé vette az útját. Én is elindultam,

BÚCSÚ AZ ISKOLÁTÓL

hogy körbejárjam a volt telépet, hátha találok valamit. Egy egészen aprót, kicsi dolgot, ami közelebb hozná az időt, a távolságot. Sajnos a gaz, a dúdva mindent benőtt. Csak a jó öreg bükkfák álltak még szálfegyenesen a helyükön, így kénytelen voltam ezekkel beérni. Nem tudtam volna úgy elmenni, hogy ne simogassam meg őket. Ezeken a fákon sokat másztunk gyerekként, szinte hozzánk nőttek, és mi is hozzájuk. Fájdalommal, de ugyanakkor boldogsággal teli szívvel ültem autómba, és arra kértem a Jóistent, hogy ne történjen az úton semmi baj.

Attól féltem, hogy az átélt izgalmak hatása miatt nem tudok majd az útra koncentrálni. A petróci élet megbélyegezte életemet. Hatása alatt vagyok, átélem az akkori időt, és nem tudok felejtteni. Szenvedek! Néha még most is elkap a sírás, pedig jó módban élek, szép családom van, gyönyörű házat építettem. De a gyerekkor nem enged! Érzem, láncon tart még egy darabig. Talán akkor leszek szabad, ha kilírom magamból a sorsomat, mindenkinek adok belőle egy-egy szeletkét, hogy ne nyomjon annyira.

Mert nehéz terhem van még! Nagyon nehéz! Összetörten értem haza, sok idő kellett ahhoz, hogy visszaemlékezésemet folytatni tudjam.

Csak pár nappal később éreztem újból magamban azt a furcsa, bizsergető érzést, amely arra készítetett, hogy újból megforgassam az idő kerekét, amely visszaröpített a múltba, a gyerekkoromba.

Gyermekkor? Mit jelentett ez nekem abban az időben? Vagy a többi gyerekeké? Az biztos, hogy nem azt, amit a mai gyerekeknek jelent... 1965. szeptember 15-én iskolába indultam, mint máskor, csak hogy az Isten tudja miért, mintha valami azt súgta volna, hogy ne menjek, maradjak otthon. Rossz érzéseim voltak. Az órán sem tudtam figyelni. Semmi sem tudott lekötni, pedig nagy nyüzsgés volt az osztályunkban. Többen is megkérdézték, mi a bajom. Nem tudtam mit mondani, illetve csak azt, hogy valami rossz érzésem van, valami történik ma velem. Terike jópofoa lány volt, igen bírtam a modorát, jól hátba vágott és így szólt: biztos rosszul aludtál vagy a Hecu dobott. Nekem igazán megmondható - nézett bele a szemembe -, na? - Szó se róla - hánytottam el magamtól incselkedő kérdését. - Nincs sem ez, sem az, csupán nem vagyok jól. Az egészről csak az nem tetszett, hogy Hecut felhozta. Valahogy úgy éreztem, mintha haraggal vagy irigységgel beszélt volna.

Úgy tetszett, hogy nemigen csípiik egymást. Elég volt az én bajom a Hecuval, hiába szeretünk egymást még mindig. A szülei annyi mindent elkövettek, hogy ne találkozzunk, hogy már igazán kezdtem félni is. Egypárszor megjártam az igazgatói irodát is, de annál is többet foglalko-

zott velem az édesanyja. Én megígérttem fűt-fát, de minden maradt a régiiben. Alig vártam az órák végét, az iskola végét, és máris azon kaptam magamat, hogy bujkálok, leskelődök, honnan jön, melyik útról fordul a kazlak felé. A harmadik órán kopogtak az ajtón. Osztályfőnököm lépett be, elnézést kért a biológiateanárnőtől a zavarásért és jó hangosan engem szólított.

- Kalányos Pisti, pakold össze a holmidat és gyere velem!

Úristen, már megint mi történt? Hová, kihez kell mennem? Lázasan pakolászni kezdtem.

- Látod, Teri, megmondtam, hogy valami rosszat érzek - sügtam a lánynak csakúgy foghegyről.

Ő is komolyan meglepődött, de nem szólt. Hamar összepakoltam, és indultam az osztályfőnök felé, aki ekkor nagyon csendesen, szinte a fülébe mondta a kolléganőjének a jövelele okát. Megmerem volna esküdni, hogy rólam beszélt.

- No mehetünk? - kérdezte és átfogta a vállamat.

- Igen, de hova kell mennem, meg tetszik mondani? - kérdeztem vissza még az ajtóban. Egy pillanatra megállt. Valami furcsát láttam a szemében.

- Majd megtudod, ne félj, nem lesz semmi baj, csak induljunk már. Elköszönt a tanárnőtől és kiléptünk a folyósóra. Egyenesen az igazgatói irodába mentünk. Rosszat sejtettem, remegtem, nagyon féltem. Az irodában az igazgatón kívül még hárman, két nő és egy férfi volt ott, nagy beszélgetésben voltak éppen.

- No gyere, Pisti, ülj ide, beszéljünk egy kicsit - szólt az idősebb szőke nő. Bemutattak, széken sorban. Elmondták, hogy ők a Lenti

Gyámhatóságtól jöttek, és azon vannak, hogy segítsenek nekem.

- Figyelj, Pisti, te okos gyerek vagy, megérted, hogy mi a javadat akarjuk.

Nem szeretnénk, ha belőled is csavargó lenne, mind a többi gyerekből. Mi azt akarjuk, hogy neked szakmád legyen, és rendes ember legyen belőled, ezt pedig otthon a szüleid nem tudják biztosítani, sokan vagytok testvérek. Érted ugye - kérdezett rám. Biztos vagyok benne, hogy látta rajtam, hogy csak testben vagyok ott, a lelkem már nagyon máshol járt. Most már kezdett derengeni valami. Az agyamban egy hangféle is megszólalt valahogy így: értsd meg, te cigány vagy, nem szeretheted a Hecut, és ha nem hagyod abba ezt a kapcsolatot, még az is lehet, hogy el fogsz innen kerülni...

Úristen! Ezek azért vannak itt, hogy engem elvigyenek! Vagy csak álmodom?

- Te hallod, amit mondok neked - szólt újból rám a szőke nő. - Érted, amit mondok?

- Igen hallottam, csak nem értem mit akarnak, mért kellett összepakolnom? - mondtam nagyon remegő hangon.

- Mi most innen hazaviszünk Petrócra, édesanyád még aláírja a papírokat, és Nagykanizsán fogsz járni iskolába - ott is fogsz lakni, szép ruhád lesz. Étel, ital, szállás, szóval mindened meglesz, mert mi így akarunk segíteni a jól tanuló cigánygyerekeknek... Folytatva volna még, de én azonnal közbeszóltam.

- Nem lehetne mégis itt maradnom? Itt már mindenkit ismerek, sok barátom van, és a testvéreimet sem szeretném itt hagyni. Azt pedig fogadom, hogy jól fogok tanulni és viselkedni...

- Nem erről van szó, Pisti! Mi tudjuk, hogy jófejú gyerekek vagy, de olyan körülmények között a törvény nem engedi, hogy rossz útra térj, úgyhogy ezt meg kell értened... Itt már nem bírtam tovább tartani magam. Olyan szívből jövő sírás kapott el, hogy vizet is adtak, mert a zokogó sírás fulladásba ment át.

- Drága tanár bácsi! Kérem, szóljon valamit, hogy ne vigyenek el. Hiszen mindig azt mondta, hogy milyen ügyes vagyok, milyen jól mászkok a fákra is! Mennyi pénzt kerestünk az osztálykirándulásra - ne engedje, hogy elvigyenek! Kérem szépen, könyörgöm, ne engedjen el!

Végleg összetörtem! Testileg, lelkileg. Meghalni szerettem volna, de azonnal!

Nem tudom, mennyi idő telt el. Amikor fel-emeltem a fejemet, szomorú látvány tárult elém. Az osztályfőnököm sírt! Akármennyire is próbált úrrá lenni a dolgokon, a természetét, az érzéseit nem tudta becsapni. Sírt. Csendesen. Ő már tudta, hogy mi vár rám. A többiek is lehorgasztott fejjel küszködtek valamivel; fájdalmat láttam az arcukon.

- Ne félj, Pisti, nem lesz semmi gond. Jobb lesz ez így neked, meglátod. Egyszer talán még meg is köszönöd az életben, hogy ez történt veled.

- Szeretnék elbúcsúzni az osztálytól; egy pár barátomtól. Lehet?

- Persze - szólt a szőke nő. Ő volt a főnök: gyámügyi csoportvezető. Az osztályba az osztályfőnökkel léptem be, és egész úton fogadkoztam, hogy nem fogok sírni. Hát itt is megbuktam. Alig kezdtem el motyogni valamit, kész lettem. Wenczler tanár úr mondta el helyettem

azt, amit én akartam mondani. Nem mehettem oda a gyerekekhez sem, csak álltam a katedránál, és fejlődgetva, sírva vártam, hogy vége legyen már mindennek. Amikor jobban odanééztem, tisztán láttam a drága padtársam, Terike síró arcát. Bíztam benne, ha más nem is pityeredik el, ő bizony nem fogja szégyellni a könnyeit. Az ajtóból visszaneéztem, a folyosón keresztl haladva reméltem, hogy talán Hecival is találkozom majd. Majd beleőrültem még a gondolatba is, hogy öt soha többé nem látom! Csendült az iskolán, mintha temető lett volna. Csak a lépteink zavarták meg ezt. Az osztályokban dolgoztak, és senkinek sem volt tudomása arról, hogy egy diáktársukat éppen most viszik el. Egy másik iskolába, egy idegen helyre. Igen, ennek így kellett történnie. Hiszen megmondták előre: egy cigánygyerek ne legyen szerelmes, ne egy magyar lányba. Hát ez volt az én bűnöm, nem más. Gyerekként ezt kellett megértenem. Féltreérthetetlen volt a felnőttek szándéka és akaratja. A kapuban egy Warszava gépkocsi állt járó motorral. A sofőr kiugrott és azonnal nyitotta az ajtókat. Osztályfőnököm az ajtóig kísért el. Nem leplezte szomorúságát. Hogy én többé nem leszek a pákai általános iskola tanulója, azt ő már egészen biztosan tudta.

- Tanár úr, kérem, legyen szíves megmondani a Hecunak, hogy mi történt. S azt is, hogy örökké fogok gondolni rá. Ugye most az egyszer ezt megteszi? - kértem újból sírva.

- Megígérem, kislíam. Szórol szóra így fogom mondani. Isten áldjon meg, vigyázz magadra, légy jó gyerekek - mondta és megölelt.

A NAGY UTAZÁS

Fiatal házasember volt a tanító úr, még nem volt gyereke. Talán rajtam keresztül élte át élete első fájdalját. Azt, amikor egy gyereket elszakítanak a szülőitől. A hátsó ülésen ültem, s hazáig nem szóltam egy szót sem. A motor monoton hangja, mint egy kalapács, úgy ütötte szívemet. Édesanyám a többi gyerekekkel együtt, már vártak ránk. Tudták, hogy jönni fogunk, hiszen előtte már voltak nálunk. Elmondták anyámnak a tényállást. Mit mondjak?

Rövid volt a búcsúzkodás. Anyám és a gyerekek mind rajtam voltak, sírtak.

A kisebbek talán azért, mert a nagyok sírtak, ők valójában nem értették, hogy mi történik körülöttük. A legnagyobb fájdalom az volt, hogy a mamám nem volt otthon. Talán ő megtudott volna menteni? Talán ő nem engedett volna el? Sosem tudtam meg, hogy mit tett volna az érdeemben. A kocsitól még egy utolsó pillanást vetettem a telepre, egy pillanást a gyönyörű bükkfákra, és újból csattant az ajtó. Elindultunk. Egy órai utazás után Nagykanizsára értünk, a Bajza utcai gyermekotthonba. Mozgalmas életem első zárt állomására, melyet a későbbi életem során, ha csak lehetett, elkerültem. Nagykanizsán nagyon sokat tartózkodtam felnőtt koromban, éveket laktam az olajipari munkásszállón. Keresztül-kasul bejártam, de a Bajza utcába sohasem mentem be. Sosem felejttem el, ahogy itt figyeltek minden lépésemet. Olyan volt a számomra az otthon, mint egy vadállatnak, ha ketrecede zárják! Pár napig voltam itt, és igazán jól bántak velem. Vagy húszan lehetünk, fiúk-lányok vegyesen. Első nap szinte válasszolni sem tudtam arra a sok kérdésre, amit feltettek. Honnan jöttem, miért jöttem, hánydikas vagyok és így tovább. A kastélyforma épü-

Letet gyönyörű park vette körül tele fákkal, bokrokkal, padokkal. Jó volt délutánonként kiülni és elmerengeni. Az épület is csodálatosan szép volt. Toronyszerű építményei, amelyek a két végén emelkedtek, arra késztettek, hogy rajzlapot és ceruzát kérjek a nevelőtől. Le akartam rajzolni. Szeretek rajzolni mind a mai napig. Amikor megkaptam, amit kértem, kényelmesen elhelyezkedtem egy árnyékos padon, és lázasan hozzá láttam művem elkészítéséhez. Később nagyon sokan odajöttek hozzám, és a válamra támasszkodva figyelték kezem munkáját. Azt hiszem, hogy sohasem akartam úgy rajzolni, mint akkor. Csak akkor hagytam abba egy kicsit, amikor egy férfiápolót láttam közeledni. Kíváncsi volt, hogy mi az a nagy tumultus körülöttem. Amikor látta, hogy mit csinállok, jókedvűen azt mondta:

- Ha jól sikerül, bekeretezzük és kitesszük a falra, mert ez itt így szokás. Mi mindenféle munkát, alkotást, amit a gyerekek csinálnak, elteszünk, és a falakat, szobákat díszítjük fel velük. Szépen rajzolsz - állapította meg. Nem szóltam, nagyokat hallgattam, közben a kezem járt. Játsoztam a vonalakkal, élveztem a helyzetet. Jók voltak ezek a pillanatok. Mert eközben nem gondoltam haza, az iskolára, Hecura, anyámra, a mamámra. Ha csak egy pillanatra nem kötötte le a figyelmemet valami, kész voltam. A szokás járt a fejemben. Nekem innen el kell mennem. Teljesen mindegy hová, csak el innen. Azonban valami mindig közbejött. A rajzom nagyon jól sikerült. Kézről kézre járt, és mindenkitől kaptam egy dicséző szót. Hamar a nevelők kezébe került, akiktől már nem kaptam vissza.

Büszke voltam magamra, pedig hányszor azt kívántam: bár halnék meg! Az esték szörnyűek voltak! Feküdtem a háromágyas szobában és a plafont néztem. Gondolataim ezerfelé jártak. Testvéreim, apám, anyám, a telep! Istenem! Milyen kínokat kellett átélnem. Hajnal volt, mire el tudtam aludni. A kis fejpárnám persze állandóan vizes volt a könnyeimtől. Úgy éreztem, kiszakítottak belőlem valamit, mert a szívem helyén csak fájdalmat éreztem. Nem bántott senki, sőt nagyon jók voltak hozzám. Azt hiszem, a nevelők közül mindenki tudta, hogy szenvedek, hogy fájdalmaim vannak. Egyik nap egy pszichológusnak is bemutatattak. Azt hiszem, azért, mert látták: nem javul az állapotom. Minél tovább voltam itt, annál jobban tudatosult bennem az a borzasztó szó, hogy én rab vagyok. Nem ölttem, nem raboltam, nem bántottam senkit, csak szeretni akartam valakit. Csak cigánynak születtem. Ez volt a bajok oka, nem más. Ezt meg is mondták nekem, nekünk, a szüleimnek. Kiemeltek abból a társadalmi rétegből, nehogy mások egy zisztenciája megsérüljön, hírnevükön csorba essen. Rab vagyok! Rab vagyok! - suttogtam magamban. Ó, Istenem, miért tetted ezt velem? A pszichológus semmit nem ért el nálam, azt hiszem. Gondoltam, nem tartozik rá semmi, ami velem történt. Mert mit is tudott volna tenni. Vigasztalni? A kérdéseire is csak ímmel-ámmal válaszoltam, és egyszer megtettem azt, hogy otthagytam. Bementem a szobámba. Egy jó fekvéstöbbet ért, mint a hülye kérdéseire válaszolni. Természetesen másnap újból kezdődött minden elölről. Mesélnem kellett volna a barátokról, a szülőkről, testvéreimről és még ki tudja

kikről. Nem szívesen álltam neki, de ha már elkapott a hév, alig tudtam leállni. Jó volt feleleveníteni mindent: jót s rosszat. Hiszen addig sem voltam itt. Legalább gondolatban hazarepülhettem, ha már a valóságban nem volt szabad. Rab voltam, vigyáztak rám. Egyik nap, ebéd után az igazgatói irodába vittek. Többen voltak ott, rám vártak. Illedelmesen köszöntem, majd az igazgatónő hellyel kínált. – No, édes fiam! Azért hívtalak, hogy megbeszéljük a holnapi utazásodat – mondta. – Itt a korodbeli gyerekek csak pár napig maradhatnak, és küldjük őket tovább, mint most téged... Drága Istennem! Mi történik velem, hová fognak innen vinni, milyen messze Petrócpusztától? Miért csinálják ezt velem? Villámként csapódtak belém ezek a kérdések. Már-már a rosszullet határán voltam, amikor újból az igazgatónő hangját hallottam.

– Pisti fiam, figyelsz te egyáltalán? Mert én úgy látom, hogy nem – mondta és körbehordozta tekintetét a bent lévő kollégáin.

– Mert ha most idefigyelsz, akkor még egyszer elmondom, hogy holnap a kollégámmal – és rámutatott egy magas, sasorrú, vékony fiatalemberre, aki mindjárt biccentett is a fejével –, szóval a kollégámmal elutazol Kalocsára, ahol még jobb helyed lesz, mint itt. Korán fogtok elindulni, ezért ma hamar próbálj lefeküdni. Érted ugye? – kérdezte, és látszott rajta, hogy meg fogja várni a válaszem. Sajnos válasz helyett én szipogó sírásba kezdtem. Valójában én már akkor elkezdtem sírni belül, a lelkemben, amikor először mondta ki, hogy nem maradhatok tovább Nagykanizsán.

Vizet is kaptam, mert ki tudja miért, én akár hányszor mélyről fakadóan sírni kezdtem, az mindig fulladásba ment át. Ezzel így vagyok a mai napig. Szóval jól jött a pohár víz, a sok vigasztalás, amely vagy fél óráig tartott. Majd újból kint találtam magam az udvaron, a szabadban. Rögtön a szokott kis padra mentem leülni. Ott sem lehettem sokáig egyedül a gondolataimmal, hiszen csakhamar fiúk-lányok vettek körül. Jó is volt, meg nem is. Titkon arra gondoltam, hogy valaki talán be fog toppanni az intézetbe, és el fog vinni innen. Bárkivel elmentem volna bárhova, csak szabad legyenek. Azóta már rájöttem, régtől tudom, hogy a cigányok nem bírják a rabságot, bezártságot. Szabadnak születünk, mint a madár, mint őseink sok-sok száz évvel ezelőtt, akik állandóan úton voltak. Bárhol, bármilyen körülmények között képesek voltak élni, de mindig szabadon. Hát ilyen vágyat éreztem én. A kis csoporttal nagyon sokáig beszélgettem még, ők is vigasztaltak. Majd egymást túlkibálva mondták, hogy írjam le egyenként címüket, nevüket. Meg kellett fogadnom, hogy mindenkinék külön-külön írni fogok, bárhol is leszek. Nehéz búcsú volt ez is. Majd sírva fakadtunk, hiszen – ma már tudom – azon a helyen mindenki lelki sérült volt. Mindenkinék megvolt a maga bánata. Egész éjjel a plafont bámultam, valahol messze jártam. Láttam leperegni az addigi életemet, s arra gondoltam, hogy nem fogom reggelig kibírni. Pontban fél négykor halkan nyílott az ajtó, és az éjszakás ügyeletes nő csendben hozzám lépett.

– Pisti! Kelj fel, öltözködni kell és menni! – húzta le rólam a takarót.

- Nem alszom - szóltam vissza. Megvártam, míg kimegy, és azonnal nekiálltam az öltözködésnek. Legyen, ami leszi! Jöjjön, aminek jönnie kell - nyugtattam magam. Egy óra múlva már a vasútállomáson voltunk. A sasorrú igen nagyokat tudott lépni, szinte állandó futásban voltam mellette. Így persze nagyon hamar lent voltunk az állomáson.

-Majd megreggelizel a vonatban - szólt a peronon. Hoztam bőven kaját, nem fogsz éhezni - tette hozzá, majd valami ügyetlen barackfélét nyomott a fejemre. Biztos azt gondolta, hogy ettől talán jobb kedvem lesz, mert látszott rajta, hogy ezen mesterkedik. Drága Istenem! Mitől lett volna jókedvem, minek kellett volna örülnöm egyáltalán? Hát nem maga volt a tragédia, hogy egy kisgyereket kiszakítanak a saját világából? Ahol ha nem is mindig jutott ennivaló, legalább szabad volt. Persze ma már tudom, hogy a sasorrú kísérőnek ez volt a feladata. Hogy jókedvre derítsen. Amikor beállt a vonat, a szívem majdnem megállt! Istenem! Ekkora mozdonyt addig a percig még sohasem láttam. A 424-es akkora volt, mint egy hegy, én még a nagy kerekek tetejéig sem értem fel. Dohogott, prüszkölt, gőzt lövellt ki több irányból, és ezektől még csodálatosabbnak, ugyanakkor ijesztőnek is tűnt. Úgy kellett a kezemél fogva elhúzni onnan a kísérőmnek, mert legyökerezett a lábam. A vagonban már ültek egy páran. Fázósan össze voltak bújva, mert fűtés még nem volt a kocsiiban. Kísérőmmel szemben helyezkedtem el, és figyelmesen nézegettem ki az ablakon. Élénk nyüzsgés volt már a peronon. Mennyi ember, korán reggel - gondoltam magamban - és mind szabadok! Nem

tudtam másra gondolni. A vonat elindulása után nagyon hamar elaludtam. A monoton, lüktető hang megtette hatását. Álomba repített, és tartott jó darabig, hogy zaklatott életem, ha csak rövid időre is, de nyugovóra térjen.

- Pisti, kelj fel! Erned kell - suttogetta kísérom, miközben a kezemet rázta nagyon finoman. - Több mint másfél órát aludtál, enned kell valamilyen. Amikor kinyitottam a szemem, rengeteg embert láttam ülni, állni. A kupéban minden hely foglalt volt. Nevelőm szendvicseket és üdítőt vett elő. Az ablak előtti kis asztalra pakolt ki mindent. Még almát is hozott, én mindjárt azt vettem magamhoz és nagy ropogtatással beleharaptam. Egy idő után azt éreztem, hogy mindeki engem figyel.

Nem tudom miért, de úgy éreztem, mintha ezek az emberek mind tudnák, hogy engem most ez az ember - a kísérőm - egy intézetbe vagy hová visz.

Ettől szabályosan kiveret a víz. Ezután csak az ablakon néztem kifelé. Próbáltam lefoglalni magamat a legkülönbözőbb dolgokkal. Először az elsuhanó telefonoszlopokat számolgattam, majd a kerekek csattogását. A figyelmem mégis arra összpontosított, hogy itt mindenki, mindent tud már. Aztán Bajára értünk. Ott már felszabadultabb voltam. Istenem! Mennyi ember, mennyi kirkakat a városban! Csoda volt számomra minden. A Dunát itt láttam életemben először. Ugyan hol is láthatott volna egy cigánytelepi gyerek olyan gyönyörű várost, hidakat, buszokat és egyebeket, ami most hirtelen élém tárult. Megérttem a fejem, lábam kapkodni. A kísérőmtől így is állandóan lemaradoztam. Az állomástól a buszpa-

lyaudvarra mentünk át. A többi utat autóbusszal kellett megtennünk Kalocsáig. Vajon mi vár ott rám, milyen körülmények között fogok élni és meddig? Kérdés kérdés hátán. Lessz, ami Lessz, kibírom valahogy. Meg nem ölnek talán, mert ugye azt mégsem lehet megtenni még egy cigánygyerekkel sem...

A KALOCCSAI JAVÍTÓ-NEVELŐ INTÉZET

Alig másfél órai zötykölődés után Kalocsára értünk. Kísérőm azt mondta, hogy most aztán szedjem a lábam, mert már így is késésben vagyunk, és neki még ma vissza kell érnie Nagykanizsára. Jaj, de jó lenne visszamenni vele - gondoltam magamban. Mekkora boldogság lenne a számomra! Így játszottam már megint a gondolatokkal, miközben nagy léptekkel próbáltam mellette maradni.

Gyönyörű, széles, fákkal övezett utca volt az I. István királyról elnevezett főút. Hatalmas templommal, rengeteg üzlettel. Csakhamar egy irdatlan nagy ajtójú épület elértünk meg.

A falán elhelyezett táblákról a következő írást próbáltam leolvasni: Művelődésügyi Minisztérium 6-os számú fiúnevelő intézete, Kalocsa. Hát ide kerültem. Egész eddigi életem meghatározója lett ez a Bács-Kiskun megyei, érsekségi város fiúnevelő intézete. Az itt eltöltött idő súlyos bélyeget nyomott életem deresedő szakaszára is. A kemény bánásmód, az örökös veszekedések-verekeedések, a rettegés és félelem megtette a magáét. Egy életre belém ívódott, s ma, 53 évesen is sokszor elsírom magam, ha eszembe jut. A felvételi papírmunka elvégzése után kísérőm kezét nyújtott és elbúcsúzott tőlem.

-Legyél jó gyerek, Pisti! - mondta, s közben végigsimította a fejem. - Meglátod, itt jó helyed lesz, sok barátod lesz. Fogadj szót mindenkinnek! Majd megszorította a kezemet. Elköszönt a hivatalnokoktól, és már el is tűnt. Úgy éreztem, mint akit agyon vertek. Csak most mértem fel, hogy milyen jó volt, amíg velem volt. A távozása nem esett jól. Egy nagydarab férfi lépett az irodába, és azonnal hozzám fordult.

-No, fiam, te jöttél Nagykanizsáról? - kérdezte, miközben a papírokat vette át. - Velem jössz, megmutatok mindent. Az osztályt, a hálótermet, a konyhát. Szóval mindent, és ne vágjál olyan riadt arcot, nem esz meg senki! - mondta, és közben olyan szemekkel nézett rám, amittől egy kicsit megnyugodtam. Úgy is történt minden, ahogy mondta. Mindent megmutatott, és én csak ámultam. Óriási volt az épület a hozzá tartozó másik szárnyal, a nagy udvarral. Még orvosi rendelő is volt tele gépekkel. A konyha, az ebédlő, mint egy színházterem. Az ételt lifttel küldték fel, mert lent a földszinten főztek. Mire a hálóba értem, már nagyon fáradt voltam, hiszen hajnali három óta úton voltam és semmit nem pihentem. Még elmagyarázta a hálórendjéről, tisztaságáról szóló tudnivalókat. Mielőtt magamra hagyott, azt mondta, hogy hamarosan visszajön értem, csak ebédet rendel nekem a konyhán, mert biztos éhes vagyok. Amikor a sodronyos ágyra ültem, már tudtam, el fogok aludni. Nagyon vágytam már egy jó nagy alvásra. Később arra riadtam fel, hogy valaki rázza a vállamat. Nagyon megijedtem. A nevelőm volt. Érttem jött vissza, és elindultunk az étkezdébe, ahol az asztalon már fel volt tálalva.

Mindent megettem, ami előttem volt. Közben a nevelőm által feltett kérdésekre válaszoltam. Amolyan barátságos beszélgetés alakult ki, és jólesett nekem is. Lehet, hogy többet is mondtam, mint kellett volna, de úgy éreztem, mindent ki kellene beszélnem most. Tudja meg a nevelőm, miért is vagyok itt; mi a valódi ok. Az étel elfogyasztása után az osztályba vitt. Ott bemutatott a tanár úrnak és a gyerekeknek. Történelmóra volt. Amikor nagy kíváncsian végighordtam tekintetemet az osztályon, örömmel tapasztaltam, hogy elég sok a korombeli cigánygyerek. Gondoltam, nagy baj már nem lehet. Biztos szót értek velük.

-Fiam, ez lesz az osztályod és ők az osztálytársaid - mondta hangosan a tanár bácsi. - Meg fogod kapni könyveidet még ma délután, és holnap reggeli után itt találkozunk. Majd még nagyobb nyomatékkal megkért, hogy mutatkozzak be. Én meg azonnal már mondtam is.

-Kalányos Pista vagyok, Szécsisziget-Petrőcpusztáról jöttem. Hatodik osztályos vagyok. Nagykanizsáról, a Bajzából hoztak ide.

Kész, ennyi volt. Most már mindenit mindent tud, gondoltam.

-Köszönjük a bemutatkozást, az óra végéig foglalj helyet hátul, a Tibi mellett fogsz ülni. Jó? Igen - motyogtam csak úgy magamban, és az említett fiú mellé ültem. Szőke, torzonborz, fésületlen hajú, de igen érdekes arcú fiú volt.

Kezet nyújtott felém. Meg is lepődtem egy kicsit. - Lehet, hogy csupa jól nevelt, okos gyerekek jár ide? - gondoltam. - Mert akkor nem sok problémám lesz velük. Hej, de mekkorát tévedtem. Hamarosan megismertem az igazi énünket

is, hogy milyen bűnözői pályát futottak ők már be. Lopás, betörés, csalás, zsebmetszés... ez szinte természetes volt a számukra. Amikor az én bűnömről fagattak este a hálóban, szabályosan félttem. Sejtettem, hogy fogadnák, hogy egy ekkora gyerek, mint én, még nem csinált semmi rosszat, törvényelleneset. Hát ez maga lenne a sértés számukra! Az ártatlanságomat nem néznék jó szemmel, ezért már azon is gondolkodtam, hogy kitalálok valami elfogadhatót, hogy befogadjanak maguk közé. Aztán a másik pillanatban el is hessegettem magamtól a gondolatot. Lessz, ami lesz, akkor sem fogok magamra vállalni semmi rosszat! Mindenesetre elég keservesen éreztem magamat ebben a környezetben. Voltak olyan gyerekek, akikkel sikerült elég jól kijönnöm. Ezek többségében szintén cigánygyerekek voltak, akikről elmondhatom, hogy sokkal keményebb helyekről kerültek ide, mint ahonnan én jöttem. Mindennapos volt a verekedés, lopás, betörés, igazi kemény életet éltek a szüleikkel együtt, akiket idővel lesittelték, bezártak vagy előzetes letartóztatásba helyeztek. Egyikük-másikuk igazi szakértője volt már a bűnözésnek. Éjszakánként másról sem volt szó, mint a bandabeli életről, a balhéről, s hogy kit hogyan nyúlt le a családjuk. Sokszor félelmetes volt hallgatni azt a rengeteg rosszat, amit elkövettek.

Kismiska voltam hozzájuk képest a petróci csínytevéseinkkel. Sehol sem voltunk mi ezekhez képest. Hát még a szülőki! Ők voltak az igazán nagy bűnözők, legalábbis a gyerekek elmondása szerint. Istenem, hogy tudott ezekben a gyerekekbe, emnyi bűn és rossz belefért. Sok-

sok éjszakán át gondolkodtam ezen. Előfordult, hogy hajnal felé tudtam csak elaludni. Félttem, irtóztam az éjszakáktól. Már takarodó után megkezdődött az éjszakai zárkaélet. A nagyobb fiúk elvettek egy jókora konzerves dobozt, és egy hosszú spárga segítségével megkezdődött a cigarettalejmolás. Az ablak ráccsain kidugták a dobozt és az első emeletről leeresztették a forgalmas I. István Király úti járdára, fejmasságáig. Aztán püsszegve kérték a járókelőket, hogy tegyenek bele néhány szál cigarettát. - Bácsi, bácsi, pszt! Pszt! Legyen szíves, adjon egy pár szál cigit, áldja meg az Isten érte. - S közben rángatták le-fel a zsinoget. Borzasztó volt számomra, hogy mit el nem követtek a cigarettáért.

Éjszakáról éjszakára így ment ez hónapokon, sőt éveken keresztül. Az utcán a járókelők pedig csak tömték, gyömöszölték a sokfajta cigarettát a dobozba.

A legtöbbit persze mindig a katonák adták, ők valahogy együtt éreztek a bentlakókkal, és egy percig sem gondoltak arra, hogy ezeket a méregpirulákat itt bent esetleg 4-5 éves gyerekek szájába is adják a nagyobb gyerekek. Nem egy ilyen alkalmat volt szerencsém végignézni. S persze azt is, hogy aki húzódozott a szívtástól, hogy verik képen. Életem legrosszabb, legfájdóbb emlékei közé tartozik a kalocsai fiúnevelő intézetben töltött idő.

Felnőtt fejjel is sokszor úgy gondolom, hogy jobb lett volna akkor meghalnom, mint végigcsinálni mindazt, ami ott várt rám. A nevelők főleg az éjszakások - nem sokat tettek azért, hogy a hálóban rendet tartsanak. Föltárják,

vagy elejét vegyék azoknak az embertelenül mocskos játékoknak, amelyeket a nagyobb fiúk a kisebbekkel műveltek. Mert voltak olyan izmos, kigyúrt, 15-17 éves fiúk, akik még a nevelőnek is nekimentek. Egy négytagú miskolci csoport volt a leghírhedtebb. Ők voltak azok, akik mindenkit megvertek folyósón, WC-ben, hálóban... Ők voltak azok, akik sohasem ágyaztak be, akik soha nem takarítottak a hálóokban, és soha semmiféle munkából nem vették ki a részüket. Őket mindig ki kellett szolgálniuk a kisebbeknek, a gyengébbeknek. Vasárnap a reggelinél kakaót kaptunk a reggeli mellé; ezt is be kellett szolgáltatniuk azoknak a gyerekeknek, akik valamiért a begyükben voltak. Nekik kakaóból, süteményből mindig dupla adag járt. Büntetlenül tehatték, hiszen egy-két nevelő kivételével senki nem szólt érte. Egy-két nevelő volt csupán, aki keményen rendet tartott. Akkorák voltak, mint egy bivaly, és bizony nem egyszer puhították meg a társaságot a nevelőiben. Ilyenkor pár napig mindenkinék nyugta volt, senkit nem bántottak vagy molesztáltak. Ezeket a nevelőket - különösen a testnevelő tanárrunkat, akit Góliátnak becéztünk - nagy tiszteletben tartották a nagyfiúk is. Ha az ebédnél ők ügyeltek, mindenki behúzott farokkal fogyasztotta el az ételét. Közben a nevelő az asztalok között sétált, és figyelte, hogy nem adják-e oda a kisebbek az ételüket valamelyik nagyobb gyereknek. Sajnos ezek a tanárok nem sűrűn voltak ügyeletben, s a legtöbb nevelő már nemigen zavarta a nagyokat. A cigarettáérték volt. Cigaretzával - amivel persze a nagyfiúk rendelkeztek - sok mindent meg lehetett venni. Sokan már

előre tudták, hogy csomagot fognak kapni hazulról, s azt jó előre 1-2 doboz cigarettáért eladták a bandának. Fájdalmas volt nézni a csomagbontást. A gyerekek örömet színlelve bontotta ki a csomagot a nevelő előtt. Aztán mihelyt a felnőttség kitette a lábát, azonnal elvették tőle. Én soha nem kaptam sem levelet, sem csomagot, de ebben a helyzetben nem is bántam. Azt kívántam, hogy ne is küldjenek ilyesmit soha.

Az egyik karácsony környékén új fiút kaptunk. Vékony, szőke, helyes arcú, magyar gyerekek volt; úgy 14-15 éves lehetett. Zavarbaejtően lányos külseje volt. Nagy szempillák, kék szemek, telt, duzzadt, tűzpiros ajkak és hamvas arc. Megállt az ember lélegzete, annyira bájos teremtés volt.

Azt már a délutáni szabadfoglalkozáson láttam, hogy a szőkeség igen csak enyeleg a szoba legerősebb fiújával, aki egyben a szobafelelős is volt. Az a hozzábújás és tapogatás már akkor félreérthetetlen volt több szobatársam szemében, de az igazi felismerés még ezután jött.

- Na figyeljetek ide, fiúcskák! - kezdte a mondókáját a szobafelelősünk. - Hogy mindenki megértse, az új fiú, a Tibike nem takarít. Amíg én nem szólok, addig az ő munkáját is ti csináljátok! Megértettük? - nézett végig az ágyak végén ülő hatfős társaságon. Mivel senki nem szólt vissza, így folytatta. - Látom, mindenki megértette, de ha valakinek van valamilyen észrevétele, most szóljon! Szóljon neked a csatogató villám! - gondoltam magamban, mert tudtam jól, hogy mi történne, ha a nemtetszésemet fejezném ki. Hallgattam inkább, mint a többiek. Este, villanyoltás után furcsa mocorgásra lettem figyelmes. A beszűrődő utcai fényekben

Láttam ifjú szőkeségünket felkelni az ágyból, majd gyors mozdulattal szobafelelőcsünk, Gábor ágyába bújt.

Egyszerű telepi cigánygyerek lévén elképzelnem sem tudtam, hogy mit akar. Mozgolódás, cuppanások, nyögések hallatszottak a takaró alól. Mit csinálnak ezek? Gondoltam, úgy tesztek, mint aki WC-re indul. Felkeltem és egy gyors mozdulattal felkapcsoltam a villanyt. Mintha áramcsapás érte volna a többieket is, azonnal Gábor ágya felé vetődött a tekintetük.

Naná, hogy egyik szobatársam sem aludt, s a villanyfény jól jött mindenkinek. Gábor és a szőkeség szeretkeztek. Abban a helyzetben fekiüdtek, amely mindent megmagyarázott. A villanykapcsolásra szétugrottak, majd szőke barátunk a fejére húzta a takarót. Szégyellte magát a „kislány”.

-Hát ti mit csináltok? - kérdeztem, és nem is gondoltam arra, hogy másnap nekem mennyi gondom lesz ebből a kérdésből

-Nem szégyellitek magatokat? - folytattam. - Ha nem hagyjátok abba azonnal, szólok a Jakkal nevelőnek, és ti még nem láttattok olyat, amit az csinál majd! Ezután kimentem a WC-re és ott elhánytam magam. Mire visszaérttem a szobában már mindenki a saját ágyában volt, a szőkeség is. Most is a fejére volt húzva a takaró.

-Figyelj, Pisti - szólt Gábor egy kicsit barátságosabb hangon hozzám. - Nem tettünk semmi rosszat, és ne merj szólani senkinek, mert abból neked is bajod lesz!

Nem válaszoltam, rosszul éreztem magamat. Lefeküdtem és alig vártam, hogy reggel legyen. Mert akkor már az osztályban lehetek, az udva-

ron vagy bárhol máshol, csak itt ne. Reggeli után a többi társam arról faggatott, hogy elmondom-e a nevelőnek az éjszaka történeteket.

-Elmondanám, ha ti is odaállnátok mellém és bizonyítanátok. Mellém kellene állnotok, de tudom, hogy jobban féltetek ti annál, mint hogy tanuskodjatok. Nem jól gondolom?

-Nézd Pisti, mi nem akarunk balhét. Ismered Gábor barátait...

-Jól van, fiúk, ezt én már az este is tudtam. Én sem akarom, hogy beverjék az orromat.

Szétszéledtek, mindenki ment a dolgára. Gábor többször láttam hírhedt barátaival beszélgetni, miközben felém nézegettek és mutogattak. Nem félttem! Ezt őszintén mondom. Hiszen egy veréssel több vagy kevesebb, mit számít.

Kaptam én már annyi verést az életben a telepen, az iskolában, a rendőrségen, az utcán, itt az intézetben, hogy egy újabb már igazán meg sem kottyant volna. Az egész gyermekkorom egy folyamatos futás, menekülés volt. Nincs miről beszélni. Mivel nem szóltam az esetről senkinek, engem is békén hagytak Gáborék, de az anygal képű „kislányról” hamarosan sok minden kitudódott. Olyan meleg volt, hogy izzadt a beton alatt! Az erősebb fiúk igényelték a szolgáltatásait, így éjszakánként más-más ágyban töltötte az éjszakát. Reggelre olyan dűzzadtak voltak az ajkai, hogy nem tudta összezsugorni a száját. Szóval jól tartották, kényeztetették a fiúk, ő pedig mindent elkövetett azért, hogy azok is jól érezzék magukat. Minden csoda három napig tart - gondoltam, és ez sem tart sokáig. Úgy is lett. Egy idő után szinte mindenki tu-

A NAGY SZÖKÉS

dott mindent, de érdemben nem történt semmiféle intézkedés. Én ezután csak utálatlalt tudtam ránézni, és a világ minden kincséért sem barátkoztam volna vele.

Azóta eltelt néhány évtized, és ma már engem is nehezebb megbotránkoztatni. Ez a világ rendje, ezt megváltoztatni senki nem tudja, sem égen, sem földön. De a gyermekkoromban – 1965-ben – ez még nagy szenzáció volt. Ehhez hasonlót a magamfajta cigánygyerek még nem látott és nem hallott.

Intézeti éveim alatt, mint már mondtam, soha senki nem látogatott meg, nem írt, így rokonságomról, szüleimről keveset hallottam. Pedig nagyon vártam, hogy valaki csak érdeklődik utánam, netán még el is jönnének meglátogatni...

Minden szombat és vasárnap reméltem, hogy betoppannak. Vigyáztam rá, hogy a ruhám ne legyen gyűrött, piszkos, hiszen tisztát csak kéthetente kaptunk. Hiába volt azonban minden igyekezet és készülődés. Hiába nyújtottam ki a fejemet az ablak rácsain keresztül, és figyeltem a már jól ismert irányba. Senki nem jött. A szombatok, vasárnapok után napokig szótlán és szomorú voltam, és éjjelente kitört rajtam a sírás. Ilyenkor úgy éreztem, hogy nemcsak a szüleim, nagy rokonságom pártolt el tőlem, hanem az Isten is. De miért? Kérdezgettem magamtól oly sokszor. Miért, miért? Milyen bűnt követtem el, hogy egy gyereket így el lehet felejteni? Még ma is elgondolokodom ezen a kérdésen, habár most már tudom a választ, csak engem nem elégít ki. Nem loptam, nem csaltam, nem gyilkoltam. A szüleimet és a testvéreimet szerettem, az egész rokonság kedvence voltam.. Mégis elfeledkeztek egy pöttöm gyerekről! Vagy igazán olyan nagy bűnt követtem el azzal, hogy

közeledni mertem egy magyar kislány felé? Őszintén, tisztán, ártatlanul.

Ezért kaptam ezt a „kitűntető” büntetést? Mindenesetre az én esetem intő példa volt minden cigánygyerek számára, hogy mi jár annak, aki nem marad a fajtájánál! Sok-sok évvel a kalocsai intézeti éveim után nem tudtam nyugodni, s a fejembe vettem, hogy kiderítem: miért is távolítottak el. Autóba ültem, és sorra felkerestem azokat, akik nekem segíthettek ebben. Az eredmény maga volt a meglepetés. Most már biztosan tudom a választ. Egykori tanárraim - osztályfőnök és mások - a legnagyobb meglepetésemre egészen jól emlékeztek az akkor történetekre, és őszintén, keretelés nélkül beszéltek róla. Elmondták, hogy az én kiemelésem abból a közösségből miért volt olyan fontos egyeseknek! Ekkor vált bizonyossággá, amit addig is sejtettem: egy cigánygyerek nem szeretheti büntetlenül egy párttitkár és egy tanár nő lányát. Ma már ez nem bánt, sőt edzettebbé, megfontoltabbá tett, de a múltat nem lehet kitörölni az emlékezetünkől.

Egyik nap osztálykiránduláson vettünk részt, valamennyien hetedik osztályosok. Nevelőink és tanáraink jó előre felhívták a figyelmünket arra, hogy a városon fogunk kereshetülmenni, s rendszeren kell viselkednünk. Felhívták a figyelmünket arra is, hogy ne válaszoljunk a városi iskolások és gimnazisták csúfolódásaira.

- Javcsisok! Javcsisok! Csíkosok! - szokták kiabálni a járdán rendezett sorokban haladó diákoknak.

A javcsis elnevezés onnan eredt, hogy az intézetünk javító-nevelő intézet volt, csíkosok

pedig azért voltunk, mert mindegyikünknek rövid ujjú, csíkos mintázatú inge volt. Én nemigen szoktam az ilyen csúfolódásokkal foglalkozni. A 48-as ifjúsági házak mögötti területre jártunk általában sétára, focizni. Egy Vajas nevű folyó vezetett erre, ami inkább csatorna volt, mert szennyvizet és mindenféle mocskot, trágyát szállított. Emiatt tilos volt fürdeni benne. Ennek a „folyónak” a partján halottam nagyobb társaimtól, hogy hány gyerekszökött meg ilyen kirándulások alkalmával a csatornát átúszva.

Igen, ezen a fekáliától bűzlő folyón keresztül jó pár gyerek jutott el a szabadságba. Ezt az utat választotta arra, hogy pár napra vagy hétre haza elszökjenek. Általában csak néhány napig, esetleg egy-két hétig voltak távol. A szerencsésebbek azonban akár több hónapig is szökésben voltak, főleg nyáron. Persze az intézet azonnal körözést adatott ki ellenük, s az esetek többségében csakhamar fülön csípve hozták vissza a „lógósokat”.

A rendőrök visszahozták őket, s akkor következett az igazi „nevelés”.

A nevelői szobában helyre tették ezeket a fiúkat. Azt nagyon sokáig nem felejtették el. Tenyeres-talpas fiatalemberek voltak a nevelők és a tanárok is. És ha ezek közlé került nevelésre a szökésből visszahozott gyerekek, nem sok jóra számíthatott.

Kérdés - pofon - kérdés - pofon és ráadásként a vasalózsínór. Ez következett. Sokakat a nevelői ajtótól a társaknak kellett elvinniük a hálóig, mert nem tudott lábra állni. Egy városi

kirándulás után mindezt magam is megtapasztaltam.

Arra gondoltam, hogy hátha sikerül eljutnom a szüleimhez. Amikor erről beszélgettem Zoli barátommal, már tudtam, hogy ettől a szándékomtól senki a világon eltéríteni nem tud. A hosszú intézeti hónapok, az óriási honvágy olyannyira átjárta a lelkemet, hogy csak az alkalmas pillanatra vártam.

Zoli elmondta, hogy mire vigyázzak. Ha átérek a csatorna túlsó oldalára, ott estig húzódjak meg úgy, hogy minél kevesebben lássanak meg. Aztán próbáljak megszabadulni az intézeti ruháktól. Ezt úgy tudom a legjobban elérni, ha valamelyik környező lakóház udvaráról, szárítókötélről vagy máshonról ruhát lopok. Zoli barátom ellátott még nagyon sok jó tanáccsal. Ő ezen a területen profi volt. Hatszor hozták vissza a rendőrök az intézetbe, hatszor páholták már el a nevelők úgy, hogy öregember korában sem fogja elfelejteni. Ráadásnak kapott bőven a rendőröktől is.

A tanácsadóm segítségével testileg-lelkileg felkészültem a nagy szökésre. Már elképzelttem, hogy mennyire fognak szüleim és testvéreim nekem örülni. Az azonban még véletlenül sem jutott eszembe, hogy a szökéssel mekkora bajt fogok okozni. A csoport nagy része focizott, a négy nevelő pedig egy kicsit távolabb állt a játszótértől, s nagy beszélgetésben voltak. Nekem nem kellett több!

Egy híd alá osonnam, majd kikémleltem, hogy látott-e valaki. Lassú eltűnésem a szemek elől senkinek sem tűnt fel. Elindultam a parton lefelé, a folyással azonos irányba. Nagyon büdös

volt az egész környék ettől a folyótól, de a túlsó partja már a szabadságot jelentette. Délután három óra lehetett, amikor a folyó egyik szűkülő részéhez értem, itt volt a legkeskenyebb. Vetkőzni kezdtem, ruhámat a lehető legkisebbre gyűrtem össze, majd az egészet az ingemre fektettem, aztán a két ingujjal a fejemen keresztül az állam alá kötöttem. Olyan undorral léptem be a vízbe, hogy azt hittem, ott halok meg. A hányinger majd szétvetett, de szerencsésen, száraz ruhával átértem a túlsó partra. Szabad vagyok! – gondoltam mindjárt. Ezt az érzést a világon semmivel nem cseréltem volna. Amilyen gyorsan vetkőztem az előbb, talán még gyorsabban öltözködni kezdtem és pár perc múlva úton voltam!

De hová? Merre menjek? – kérdeztem magamtól egyre, hiszen helyismeretem nem volt. Egy tementelt lelket sem láttam.

Három órai gyaloglás után egy tanyafélét pillantottam meg, rengeteg gazdasági épülettel körülvéve. – No itt biztos, hogy laknak, meg aztán kutyák is lehetnek, jó lesz vigyázni – gondolkodtam majdnem hangosan.

Ruhát kellene keresnem – villantak át az agyamon Zoli barátom szavai. Ezt az intézetis cuccot ki kellene cserélni, mert jól ismerhetik erre felé, nem beszélve az ingen és a nadrágon lévő, már messziről virító fekete bélyegzőle nyomatról, mely arról adott tudomást a világ számára, hogy ezen ruhák viselője bizony a Művelődésügyi Minisztérium 6-os számú fiúnevelő intézete kalocsai részlegének tulajdonát hordja. Amikor már egészen közel értem a tanyához, észrevettem, hogy egy idősebb bácsi trágyát

rak a szekérre. A szekér elé egy sovány, szürke ló volt befogva. Láthatóan nagyon idegesítették a legyek. Farkával szüntelenül csapkodott jobbra-balra, de lábain sem tudott nyugodtan megállni. Lessz, ami lesz - gondoltam magamban -, de én bemegyek, vizet és talán munkát is kérek. Már nagyon szomjas voltam, és egy kis harapnivaló is jól jött volna. - Csókolom, bácsi - szóltam, felkészülve arra, hogy ha nekem támad, futnom kell innen.

- No még egy intézetisi! - kiáltott fel az öreg. - Meg vagy lépve, kisöreg ugye? - kérdezte csak úgy foghegyről, amikor látta, hogy a csodálkozástól magamon kívül vagyok. - Nem te vagy az első javító gyerek, aki ide téved! De nem ám! Aztán folytatta is tovább a mondkáját megállás nélkül. - No mi a baj, megszöktünk, megszöktünk? És hova való vagy, merre igyekszel, élnek-e a szüleid? Kérdés-kérdés hátán! - Jaj, istenem, mi lesz itt, mit tegyek, vagy mit mondjak most - tételődtem egy rövid ideig. Aztán elhatároztam, hogy őszinte leszek az öreghez. Nem fogok hazudni, lesz, ami leszi!

- Megszöktem, bácsi, mert haza akarok menni a szüleimhez és a testvéreimhez! Már régóta itt vagyok Kalocsán, és még soha nem jöttek el a szüleim hozzám. Még csak nem is írtak nekem! Honvágyam van, ezért gondoltam, hogy ha ők nem jönnek, majd én megyek el hozzájuk. Tudom: bajt csináltam azzal, hogy megszöktem, de hát itt a szívemben valami nagyon fáj, ha rájuk gondolok. Nem vagyok én intézetbe való, nem csináltam semmi rosszat amúgy az életben!

Ahogy ezt egy szuszra elmondtam, a könnyeim is megereedtek. Mintha csak egyedül lettem vol-

na egy nagy sivatag közepén. Kicsit szégyelltem magam, de úgy éreztem, hogy megfulladok a torkomban lévő nagy gombócoktól.

Leguggoltam a kocsi kereke mellé, még az öregre sem néztem. Úgy elkecsereedtem, hogy csak sírtam hangosan. Semmi egyebet nem tudtam tenni

- No jól van, ne itasd az egereket! - mordult rám az öreg. Amikor felnéztem, igazából csak akkor láttam, milyen jószágos arca van és jókora borvirágos orrai! Beletürt izzadt, ősz hajába, majd szinte parancsoló hangon mondta. - Gyerünk a teraszra, ott ihatasz vizet vagy szódát és ehetsz pogácsáti! Némán követtem. Istennem, egy pillanatra, mintha az apám lett volna, aki inni - enni ad a fiának. Aztán nagyon elszégyelltem magamat. Valahogy másképpen képzeltem el a szökésemet. Valahogy érdekesebbnek, izgalmasabbnak képzeltem el. Most itt vagyok szökésem után alig három órával egy apáskodó bácsi mellett, akiről még nem tudom, hogy mit fog tenni azután, hogy inni és enni adott. A teraszon egy régifajta szódásüvegből nagy pohár szódával kínált, majd egy ruhával letakart kosárra mutatott. - Itt van pogácsa is. Lehet, hogy egy kicsit száraz, de még ehető. Maga alá húzott egy hokedlit és leült. Úgy látszik, talán jókor jöttem, mert legalább most cigarettaszünetet is tart hat. - No mi a neved? Még nem is mondtad - kérdezte, miközben rágyújtott. - Pistinek hívnak - feleltem vissza csak így röviden. Nem akartam többet magamról mondani. A vezetőkezemet meg egyáltalán nem akartam elárnítani, mert azt hittem, hogy a Kalányos név hallatán elzavarna. - Aha, szóval Pista vagy és cigánygyerek, ugye? - kérdezte csak úgy hunyó-

rogyva a bajusza alatt. - Ezt azért mondom, mert itt nálam havonta többször járnak szökésben lévő gyerekek és javarészt cigányok. Úgy látszik, hogy akik itt szöknek meg, azoknak elsőknek hoz-zánk vezet az útjuk. Úgy, mint most neked.

Azután így folytatta: neked is jobb lenne, ha visszamennél az intézetbe, mert így még meg-úszhatod a nagyobb büntetést, hiszen ahová te igyekszel, oda pénz, ruha és élelem nélkül so-hasem fogsz eljutni. Nem gondolod?

Sokáig hallgattam, miközben ő nagy nyugodtan pöfékelt.

-Tudja, nagyon szeretném látni a testvérei-met és a szüleimet - mondtam. - Ezért kellett elszöknöm. Indulnom kell tovább.

Nem várhatok sokáig, mert biztosan keresni fognak a rendőrök.

- Nekem aztán mindegy, hogy mit csinálsz. Csak vigyázz, mert errefelé nem mindenki olyan jó, mint én. Lehet, hogy aki elkap téged, még jól el is ver majd.

-No, jóval biztat - gondoltam magamban, s most már végképp elérkezettnek láttam az időt, hogy mindent megköszönve odébb álljak.

-Isten áldja magát - mondtam, és kezet nyújtottam felé. Felállt, kérges tenyerét ő is felém nyújtotta. - Aztán el ne kapjanak a rend-őrök, kerüld őket! - mondta cinkos pajkosság-gal, ami nagyon tetszett nekem. Soha olyan jó és kedves arcú embert azóta sem láttam.

Mintha csak az édesapám eresztett volna út-nak. Egy papírzacskóba még pár darab pogácsa is került, majd ahogy jöttem, úgy távoztam. Mint később megtudtam, egy Harta községhez tartozó tanyán jártam. Elindultam, de hogy hová, azt

magam sem tudtam pontosan. Nem is nagyon érde-kelt, csak arra gondoltam, hogy minél messzebb jutok az intézettől, annál közelebb kerülök a szüleimhez. Az estét a vasút mellelt, szalma-kazalban töltöttem el. Már nagyon fáradt vol-tam, úgy éreztem, ha letesszem valahova a fejem, azonnal el fogok aludni. Szerencsémre rátalál-tam a jókora szalmakazalra és azonnal nekilát-tam a fekhelyem kialakításának. Fontos közle-kezési útvonal lehetett a vasút, mert óránként közlekedtek a személy- és tehervonatok. Nem tudom, mikor aludhattam el. Sokáig nem jött álom a szememre, bármennyire is fáradt voltam. A vonatkerekek kattogását tisztán hallottam, és ezzel a kattogással a gondolataim is ide-oda cikáztak. Hol a tanyán voltam az öregnél, hol már a szüleim házánál, ahol mindenki örült ne-kem. Aztán elaludtam a szüntelenül zizegő, zörgő szalmakazalban. Addigi zúros és nyugtalan éle-tem talán első nyugodt éjszakáját töltöttem el itt, bár cseppet sem luxuskörülmények között. Aztán ami reggel történt, azt nem kívánom sen-kinek. Erős kezek markolták meg a ruhám és rángattak kifelé. Soha életemben nem ijedtem meg úgy, mint akkor. Miközben az erős kezek kirángattak a jó meleg szalmából, már tudtam: nagy baj van!

- No meg vagy, kisöreg! - és abban a pilla-natban kaptam egy hatalmas pofont, amittől azonnal orra estem. Lassacskán megértettem, hogy való-jában mi is történik. Búcsút mondhatok a szülői látogatásnak. Még mielőtt bármit is mondhattam volna, még egy pofon, egy jókora nyakleves csat-tant rajtam. Hangosan felordítottam. - Ne bán-tsanak, nem csináltam semmit! Csak a szüleimet

és a testvéreimet szerettem volna látni! Vigyének vissza az intézetbe, de ne bántsanak!

– Még agyon is lóhelnék, te kis patkány! – kiáltotta az egyik rendőr. – Hiszen megszöktél, és a szökevényeket agyon is lóhelnék! Megértetted? – ordított a magasabbik. A kazal másik oldalán a legnagyobb meglepetésemre két felnyergelt ló állt. Ilyet sem láttam! Lovas rendőrök! A félelem azonban nemhogy csillapodott volna, hanem még erősebben felülkerekedett rajtam.

Az alacsonyabb rendőr határozott mozdulattal egy hosszú szíjat vett elő, és miután a kézbilincset rám tették, annak végére rákötötték a szíjat. Ezután felültek a lóra és indultak. Szednem kellett a lábaimat, hogy lépést tudjak tartani velük. Egészen más úton vittek, mint amelyiken jöttem. Két kilométer megtétele után egy kereszteződéshez értünk, ahol egy ponyvás autó várt bennünket. Az autó mellett két rendőr állt. Látszott: kidolgozott terv szerint kaptak el.

– No, ez is meg van! – szólt a várakozó rendőrök közül az idősebb.

– Ezek azt hiszik, hogy nekünk nincs más dolgunk, mint őket összeszedni. Mert nekik úgy tetszik, hogy kicsit elszöknek!

Ahogy mondta a magáét, egyre jobban féltem. Gyánítottam, hogy ettől is kapni fogok. Nem ült meg, de olyan jól fenékbé rúgott, hogy abban nem volt hiba.

– Na, beszélni, szarházi! – kiáltott, és a nyitott ajtón tuskolt is befelé.

Elköszöntek egymástól, és mi megindultunk Kallocsa irányába. Az intézetig szinte nem is beszálltak, még egymással sem. A melletttem ülő

rendőr rágyújtott, és egy kicsit félrebillentette a kocsi oldalablakát. Eközben rádión keresztül őket, és a gépkocsivezető jó hangosan jelentette, hogy a szökött gyereket – Kalányos Istvánt – egy szénakazalban a lovas járőrök megtalálták, nekik átadták, és most útban vannak az intézet felé. Hát igen! – gondoltam keserűen –, ez sem jött össze, és talán soha az életben nem fogom még egyszer megpróbálni. Észre sem vettem, hogy milyen gyorsan értünk az intézethez. Már csukódott is a nagy ajtó kapuja mögöttem. Tompa, félelmetes hangon, mint amikor 1965. szeptember 16-án először döndült a hátam mögött.

A papírforma – átadás-átvétel, aláírás – után a két rendőr elment. Nekik – úgy tűnt – a szökések, elköborolt gyerekek összeszedése rutimmunkát jelentett csupán. Az igazi büntetés csak ezután következett. A nevelőiben már vártak. Négyen, a legkomolyabbak közül. Hej, Istene! Mi lesz most itt? S főleg mikor lesz vége?

– Na, Pisti fiam, hát te is szöksz már? – kérdezte Góliát. – Pedig én és a kollégáim váltig azt hittük, hogy te soha sem fogsz az elszökdösök közé tartozni. Nem olyanak ismerünk téged. No, mit válaszolsz erre? Amikor fölém tornyosult, csak arra figyeltem, hogy ne orrba vagy száj körül kapjam az első ütéseket. A hátam, a nyakam, vagy a fejem nem igen számított. Jól okoskodtam. A következő pillanatban elkezdtek, s csak úgy záporoztak az ütések, majd jött a vasalózsínór. Ez azért volt rosszabb, mert nagyon csípett és teljesen átértte az ember testét. Mintha késsel hasítottak volna a hú-

HOSSZÚ AZ ÚT HAZÁIG...

somba. Végig arra vigyáztam, hogy a kezem és lábaim közé szoritott fejemet ki ne dugjam. Ezt neveztek mi sündisznópóznak. Egy idő után abba hagyták a verést. Elfáradtak? Most mi van? Miért nem vertek már agyon? Én kész vagyok a halálra is. Hiszen annál, hogy nem láthattam a szüleimet, testvéreimet és a szökés sem sikerült, a halál csak jobb lehet! Nem vertek tovább. Kitétek a nevelői ajtó elé.

Tudták, hogy onnan majd elvisznek a barátaim a hálóba. Ez volt a szokás. Mindig, mindenkor tudtuk, hogy kit hoznak vissza. Meddig verik, mikor tesz ki az ajtó elé, mikor kell érte menni. Az ápolást is együtt szoktuk végezni. Az igazság az, hogy egy ilyen verés után igencsak elfeküdt a megvert gyerek. Én is megkaptam a magamét mindenkitől, rendőröktől, nevelőktől egyaránt.

Nem bántam, főleg nem sajnáltam magamat. Egy kis testi szenvedés után az ember talán még edzettebbé is válik. Ezekben az időkben, ilyen környezetben a puhány, gyenge lelki és szívi embereken nagyon könnyen átléptek, agyontaposták őket az erősebbek. Sokan örömlüket is lelték benne, ha a gyengébbnek fájdalmat okozhattak. Pedig nekünk már az is büntetés volt, hogy elszakítottak a családuktól, távol otthonunktól. Pár nap múlva visszanyertem régi önmagamat, igaz kicsit zárkózottabb lettem. Talán felnőttebb, de mindenesetre egy kicsit másképp vélekedtem ezután a világról és annak dolgairól. Hát így kezdődött és fejeződött be a szökésem a kalocsai fiúnevelő intézetből, amely örökös tanulságnak szolgált egész életem folyamán.

Rosszul sikerült szökésem után igyekeztem újból az lenni, aki voltam. Az a csendes, szerény, visszahúzózó gyerek, akit a nevelők szerettek. Mert volt például olyan nevelő is, aki tudván, hogy élek-halok a mákos gubáért, képes volt hazulról hozni egy jókora adagjal nekem. Sokszor el is gondolkodtam azon, hogy miért is kellett nekem ezt a cécot csinálnom ezekkel az emberekkel? Minden erőmet és gondolatomat arra fordítottam, hogy visszaszerezem régi önmagamat. Lelkesen tanultam, a takarításban pedig annyira jeleskedtem, hogy a hétvégi hálórond szemlén a mi körletünk lett az első. Dicséret és jutalmak érték egymást, mely elsősorban annak a buzgó szorgalomnak volt köszönhető, amit én diktáltam. Vasárnaponként mozi volt a jutalom és a városi strand. Fagyit kaptunk vagy vattacukrot. Itt is szabadon mozoghattunk, és nekem eszem ágában sem volt szökéssel próbálkozni. A nyolcadik osztályban 17-en voltunk. Már izmos, sportos alkatú fiatalemberek, s lassan kezdtünk barátkozni a továbbtanulás gondolatával. Én kőművesnek és festőnek jelentkeztem, s természetesen a lakóhelyemhez legközelebbi szakmunkásképzőbe, Zalaegerszegre.

Innen vártam a felvételemről szóló visszairgazolást. Édes Istenem! – mind többet gondol-

tam arra a napra, amikor elhagyom ezt az épületet. - De jó lesz újra otthon, a családban, a testvéreimet újra látni. Újra bejárni a környéket, beszélgetni mindenkiivel, elmenni a barátokhoz. Én leszek az ünnepelt, mindenhol megfognak kínálni minden jóval. Istenem, de jó lesz, de szép leszi! Meglátogatom iskolatársaimat, tanárait, Hecuti!

Hecut? Jó lesz ez? Kell ez nekem? Arra gondoltam, hogy talán az eltelt hosszú idő alatt biztosan van már másik barátja, akit talán a szülei is szeretnek, aki nem cigány. Ezekkel a gondolatokkal birkóztam nagyon sokáig, aztán úgy határoztam, hogy talán mégis jobb lesz Hedviget elkerülni. Még mindig sokat gondoltam rá, de nem kellemtlen helyzetbe hozni.

A legborzasztóbb az volt, hogy nem volt róla egy fényképem sem, így csak elképzelnem tudtam, hogy milyen lehet. Sohasem haragudtam rá, de még a szüleire sem, pedig amint azt később megtudtam, benne volt a kezük, hogy én ide kerültem. Régen elszállt a haragom, és csak arra összpontosítottam, hogy minél jobb eredményel végezzem el a nyolcadik osztályt. Mert a bukás újabb egy évet jelent az intézetben.

Szabadidőnkben krumpplit, paradicsomot szedtünk a közeli tsz-ben. Ilyenkor lovas kocsikkal jöttek értünk, és a hetedik, nyolcadik osztály teljes létszámmal felkerekedett. Nagy hangoskodás közepette mentünk végig a városon dolgozni. Szép napok voltak ezek. A tsz vezetése mindent megtett azért, hogy mi jól érezzük magunkat. A földeken a csoportok között versengés indult: ki tudja a legtöbb krumpplit tisztán, nem elhagyva összeszedni, zsákba rakni,

kupacolni. Nos, nem kell mondanom, ebben is a mi csoportunk remekelt. A legjobbak hajókirándulásra mehettek Dunájúvárosig. Három gyönyörű napot tölthettünk el a szalki szigeten, ahol fakunyhóban laktunk. A hely maga volt a paradicsom, az ellátás pedig pazar. Mondanom sem kell, hogy három nap után innen is teljes létszámmal érkezünk vissza Kalocsára.

Senki sem akart megszökni! Pedig a lelkem mélyén igencsak tartottam ettől. Úgy látszik, hogy az a törődés és odafigyelés, a közvetlenség és a szabadság mindenki számára egyet jelentett: ne hozzunk szégyent az iskolánkra, ne hozzunk bajt a velünk lévő nevelőkre, és próbáljunk még jobban odafigyelni egymásra. A visszaérkezés után igazgatónk, Érsek Kálmán bácsi is megdicséért bennünket. Szombaton, vasárnap kalács és tejeskávé volt az asztalon. Hát nem csodálatos? Hamarosan kihirdették a szakmunkásképzőkbe felvettek névsorát. Köztük az enyémet is. Kómúves tanuló lettem a zalaegerszegi Gasparich Mihály Szakmunkásképzőben. Ezután már csak az év végi eredményre kellett odafigyelnem; történelemből ugyanis nem álltam túl fényesen.

Sokat tanultam, s amit nem értettem, azt megkérdeztem a jó eszű osztálytársaktól. Délutánonként, szabadidőmben azt gyakoroltam, ami nehézséget okozott. El akartam menni innen. Ha még egy évet rá kell húznom, az maga lett volna a halál! Hiszen valójában sosem tudtam megszokni az itteni életet. Hiába volt néhány igazán jó barátom, ezekből az évekből mégis a mindennapos verekedések, a bevert orrok, kivert fogak ivódtak bele öröre az emlékezetembe.

A kéken, feketén virító foltos arc itt már annyira megszokott volt, hogy nem tűnt fel soha senkinek. A nevelők pedig hiába próbálták ki-puhatolni a verés körüli történet, mindig a megszokott történetet hallhatták. A gyerek az ágy végébe fejtelt, véletlenül megbotlott, elesett, nekiment valaminek. Ez már a nevelőknek is a könyökén jött ki, hát inkább hallgattak ők is, nem idegesítették magukat fölöslegesen.

Ahogy azt már mondtam, az én jelentkezésemre is megjött a válassz. Sikerült - gondoltam magamban, és kimondhatatlanul boldog voltam. Most már csak tartanom kell az átlagot, nem megbukni és kész! Egy-kettőre otthon leszek. Édes Istene! De szép is leszi! Talán nem is igaz. Lehet, hogy álmodom az egészet? De álmodni nem bűn! Ugyan kinek lenne több joga álmodozni, mint annak, aki a petróci cigánytelep mocskából jött, aki végigélte a számtalan rendőri brutalitást, verést, fertőtlenítést? Akinak elátkozott volt a gyermekora; s éhség, ruhátlanság, szegénység volt állandó társa.

Aki hatalmas árat fizetett egy gyönyörű diák-szerelemért, akinek az volt a legnagyobb bűne, hogy egy párttitkár lányát akarta szeretni? Ezek után nagy bűn, ha álmodni mer egy szebb életről? Egy jobb és boldogabb jövőről? Ha most, felnőtt fejjel az akkori Kalányos Pistire gondolok - aki úgy érezte, hogy mindenki elhagyta, senki nem szereti -, még most is elsírom magam. Az az ember, aki kőkeményen megállt az életben a saját lábán, és még az ördögötől sem félt, egyszerűen törékennyé és boldogtalanná válik, s legszívesebben meghalna! Igazság van abban, hogy a múlt kísért. Főleg az a múlt, amelyből

egy keserves gyerekkor köszön rám. Már túl vagyok az ötvenen, és még mindig iszonyúan meg tud gyötörni!

A nyolcadik osztályt közepes eredménnyel végeztem el; hamar eljött a búcsú napja. Lázasan érdeklődtünk minden nevelőtől, tanártól, hogy mikor adják ki végre az utunkat. Eljött az az idő is! Az igazgató az étteremben búcsúzott el tőlünk, nyolcadikosoktól, miután nagyon finom reggelit kaptunk. Beszédében sok szerencsét kívánt az életben, kezet fogott velünk, majd távozott. A búcsúztatásunkon felsorakozott tanárok és nevelők szintén sok jót kívántak nekünk. Az asztalnál aláírtuk azt a papírt, melyen igazoltuk, hogy az úttiköltséget és némi költőpénzt felvettük.

Nehéz percek következtek. Az én legjobb nevelőm-tanárom, Tibi bácsi könnyes arccal szorított magához és ölelt át, majd szép csendben odasúgta:

- Vigyázz magadra, maradj meg embernek, mert te nem vagy rossz. A szökésedtől eltekintve te voltál az intézet legjobb gyereke. Kívánom Istentől, hogy sikerüljön az életed.

Elsírtam magam. Láttam, hogy ő is küszködik a könnyeivel. A kis táskákba, amit itt kaptunk, még egy-két szendvicset és almát is raktak, majd a kapuig kísérték bennünket. Tizenheten álltunk az ajtó előtt, tizenheten vártuk szív-repesve a pillanatot, hogy félelem nélkül és főleg kíséret nélkül kilépünk az ajtón. Azon a hatalmas ajtón, melynek dörgedelmes hangját sohasem felejttem el, amikor 1965. szeptember 16-án mögöttem becsukódott.

1967. június 28-án végre kinyílt! Igen, kint vagyunk! Istenem, hazamegyek! Legszívesebben hangosan kiáltottam volna.

Emberek! Szabad vagyok, megyek haza! Haza? Hová haza? Egyáltalán Petróc megvan még, ki él még, ki halt meg? Öreganyám, öregapám jól vannak-e, s tudják-e már, hogy hazatérhetek? A városi buszmegállóig gyalog mentünk, és nekem már nem is volt annyira jó kedvem. Hát milyen szabadság az, ha azt sem tudom, hogy hová, mire, kikhez megyek haza? Millió kérdés feszegette az agyamat.

Barátaim közül jó páran már megtalálták és el is foglalták a helyüket a buszokon, ami a szélrózsa minden irányába vitte őket. Nekem Baja felé kellett indulnom. Arra egy pótkocsis buszjárat ment, és én a hátsó részébe szálltam fel, hogy ne halljam a motor hangját, így jobban ki tudtam zárni a világot. Nem volt saját ruhám, így az intézet adott egy öltönyfélét, és én egész végig úgy éreztem, hogy mindenki azt nézi rajtam. Bármennyire is meleg volt, a kabátot nem mertem levenni, mert az ingen a zseb fölött jó olvashatóan ott virított az intézet hosszú neve és bélyegzője. Nyár lévén, izzadtam is eleget, de nagyon szégyelltem volna, ha kitudódik, hogy honnan jövök. A pécsi vonaton már jobb volt. Egész végig a lehúzott ablakban, és szinte derékig kihajolva figyeltem a tájat, és játszottam a vonat kattogó kerekének ütemzajával. Próbáltam ismerős dallamokat az ütemre igazítani, és ez olyan jól sikerült, hogy csak egy-egy állomásra beérkezve vettem észre az idő múlását. Nagykanizsán ismerősökkel, cigányokkal futottam össze, és ott a restiben

előkerült a demizson is. Amikor megtudták, hogy most jövök haza Kalocsáról, néhány asszony még el is sírta magát. Szegről-végről ezek apám rokonai voltak. - Istenem, hogy tudtak téged oda engedni - sipítózott az egyik szepetneki asszony -, hát hogy tudott téged anyád odatenni - mondogatta a magáét. - Ha nekem száz gyerekem lenne, akkor sem adnék egyet sem az intézetbe! - kiáltozott egyre hangosabban. - Ezer rendőr sem tudná elvinni egy gyermekemet sem tőlem. Én nem szóltam semmit. Most kezdjek el mesélni nekik, hogy miért kerültem intézetbe? Túl hosszú történet, és ebben a borgőzös mámorban meg sem értenék.

Volt némi pénzem még, s én sem akartam adós maradni, ami az italt illeti. Mert a demizsonból csakhamar elfogyott a bor, ezért én hívtam meg őket a pultnál egy jó pár nagyfröccsre. Azon kaptam magam, hogy későre jár az idő.

Elbúcsúztam tőlük, és az autóbusz-állomásra indultam, ami a vasútállomástól úgy négy kilométerre volt. Akkor ért a meglepetés, ugyanis az összes délutáni buszt lekéstem. A következő járat csak 10 órakor indul Lentibe - mondták a pályaudvaron. No ezt jól megcsináltam, hagyttam volna apám pereputtyát a büdös fenébe és mentem volna haza! Talán már otthon is lennék - mérgeződtem majdnem hangosan. No de engem nem akármilyen fából faragtak! Nem félek én semmitől sem - gondoltam. Mivel a busz indulásáig van még több mint négy óra, hát gyalog vágtam neki a 40 kilométeres távnak.

Úgy okoskodtam, hogy annál a megállónál szálllok majd buszra, ahol utolér. Igyekeztem a várost minél gyorsabban elhagyni. Mivel dunsztom

sem volt, hogy merre induljak hazafelé, az embereket kérdezgettem sorra, hogy merre is van Lenti.

Reméltem, hogy a városon kívül már ismerős lesz a vidék is. Futásnak eredtem, s sokan talán azt hitték, hogy sportoló vagyok, hiszen kimértén, szépen futottam, s már táská sem volt nálam.

Amit kaptam, mindent megetttem az úton, így könnyen szedtem a lábaimat. Hogy futás közben ne gondoljak a fáradtságra, azt találtam ki, hogy tíz telefonszlop távolságig futok, két oszlop távolságig gyalogolok. Tíz oszlop futás, két oszlop gyaloglás...! Egészen jól ment mindaddig, amíg meg nem éreztem a szűró, égető fájdalmat a lábszáram környékén. Már beesteledett, amikor megláttam Letenye fényeit. Onnan már nincs is messze Petróc. Azonnal pihenőt parancsoltam magamnak. Kibírhatatlan volt már a fájdalom. Nem a talpam fájt, hanem a sípcsontom. Nagyon éhes és szomjas voltam. Én hülye - dicsértem magam mérgesen -, legalább némi enni-valót vehettem volna még Nagykanizsán, hiszen tudhattam, hogy mire vállalkozom. A pénzt is megspóroltam rá. Csakhamar Letenyét is elhagytam, de itt már betértem egy kocsmafélébe, és sikerült szendvicset és szódavizet vennem. A második szendvicset az úton, messze Letenyétől ettem meg, és már egyáltalán nem foglalkoztam azzal, hogy jön-e a busz vagy sem. Ha jön, el is megy, mert én biztos, hogy gyalog fogok hazajutni. Gyerekkoromban soha nem jártam ezen a környéken, de a tormaöldi elágazónál tábla mutatta Szécsisziget felé az irányt. Lábam, akár az ólom, olyan nehezek voltak. Megállni

már nem akartam! Sőt, egy idő után mintha szűnni kezdett volna az égető fájdalom. Újból játszani kezdtem a telefonszlopokkal. Öt telefonszlop futás, két oszlop gyaloglás. Öt telefonszlop futás, két oszlop gyaloglás. Hazáig! Hihetetlen még számomra is, de minél jobban közeledtem Petróchoz - miután Szécsiszigetet is elhagytam - annál kevésbé éreztem a közelötórás utat, melynek több mint felét futva tettem meg. Ma a sportlapok is megírnák ezt a teljesítményt. Akkor a kutyát sem érdekelt, hogy egy gyerek hazafutott az intézetből a rég nem látott szüleikhez, testvéreikhez. Negyven kilométert futott azért, hogy szenvedéseit hátrahagyja és újra boldog legyen. Boldog? Már megint azon kapom magam, hogy kérdéseket tesz fel magamnak. Hát mi a boldogság? Milyen az? Hogy néz ki a boldog ember? Én akkor a boldogságba rohantam? Petrócra? Igen, itt vagyok, otthon vagyok - mondtam majdnem kiabálva -, mert a jól ismert útra léptem. A drága anyám, apám, öreganyám és testvéreim lábaitól kitaposott földútra! Az első kunyhó Pétervári Gyuri bátyámé volt. A kis ablakon a petróleumlámpa fénye világított, majd felfelé menet a bokron túl kezdődött a nagy összevisszaságban épült kunyhók sora. Mindenhonnan gyér világosság szűrődött ki. Apámék házához érve úgy éreztem, hogy talán túl sem élem a találkozást, úgy vert a szívem. Ha akkor áll mellettem valaki, biztos meghallotta volna a kalapáló hangját. A deszkaajtó előtt megálltam, hallgatóztam, majd a kicsi ablakhoz mentem, és nagyon vigyázva belestem az ablakon. Nálunk nem petróleumlámpa világított, hanem egy Maxim-lámpa, amely ben-

zimmel működött, és egy nagyon érzékeny harisnyanyaagból készült „égő” világított. Anyám az ágyon ült, a többi gyerek körülötte. Valami ruhafélét tépelt csíkokra éppen. Csendben ültek, mert csakhamar megismertem a jó öreg Cserta-rádiónk hangját, és úgy látszik, apám azt hallgatta. A rádióra - egy volt belőle az egész telepen - jól emlékeztem. Még otthon voltam, amikor megvették. Telepről működött és drótanennát kellett hozzá kiépíteni. Aztán beléptem apám házába, régi otthonomba. Ott álltam szemtől szembe velük, a csodálkozó tekintetek előtt. Nem tudták hirtelen, hogy ki az, aki közénk toppan! Ott álltam, és azon igyekeztem, hogy ne sírjam el magam. Arra lesz még időm bőven! Most valahogy ki kellene vágnom magam!

- Nem ismertek meg? - hordoztam végig tekintetem, majd megálltam anyámnál.

Pepán vagyok! Nem ismertek meg? - és már kiáltásba fulladt sírásom.

Apám sikoltásszerű hangjára még ma is emlékszem.

Szinte hörögve kiáltotta: Pepán! Megjöttél! Miká - így hívták anyámat -, itt a gyerek, Pepán! A gyerekek, anyám ekkor már mind rajtam lógtak. Egyszerre sírt és beszélt valamennyi.

Apám kiugrott a házból, mint akit kígyó harapott meg. A következő pillanatban már hallani lehetett érces, nagy hangját amint ordította:

- Táte, Mámé! Megjött Pepán, itthon van Pepán!

Tudtam, hogy az én öreganyámnak és öregapámnak adja tudtul ilyen formán érkezésemet. A mamáéknál - nekik tágasabb kunyhójuk volt - mindig sokan voltak. A férfiak kártyáztak, seggreverőztek, ittak. Most is ez volt a hely-

zet, mert a következő pillanatban, mint a darazsak, úgy indultak meg anyámék felé. És leghátul az én szomorú szemű, fáradt tekintetű mamám. Akinek a nagy sietség mellett arra is vigyáznia kellett, hogy ne lépjen bele valami üvegcserepbe vagy valami másba. Egész életében meztláb járt, sohasem láttam cipőt a lábán!

Nagy volt a boldogság. Reggelig nem aludtunk, csak meséltem. Én, a gyerek meséltem a felnőtteknek, akik szájáttva hallgatták. Aztán mindenki ment a dolgára. Nekem ezzel a nappal új fejezet kezdődött az életemben. Lassan megszoktam a régi életet, hiszen nagyon sok váltás nem történt a cigánytelepen. Az emberek ugyanúgy ittak a hétvégeken, mint azelőtt, hogy intézetbe vonultam, az asszonyok ugyanúgy jártak koldulni, mint azelőtt, és a gyerekek ugyanolyan csodálkozással álltak körül minden idegent, aki a telepre jött. Csak egy kicsit én lettem más. Megfontoltabban és teljesen más megközelítésben beszéltem bizonyos dolgokról. Tudtam dönteni jó és rossz dolgok között. De továbbra is hányingerem volt attól a mocsoktól és piszoktól, amely néhány hanyag családnál még megvolt. A rendőrök továbbra is nagy előszeretettel tettek „rendet” azok között, akik valamiféle rosszat tettek. Sokszor gondoltam arra, hogy világgá megyek, de estére kelve mindig átgondoltam a lehetőségeimet, és kezdődött minden előről. Alig vártam már, hogy elfoglalhassam helyemet az ipari iskolában Zalaegerszegen. Aztán eljött a nagy nap. Óriási hévvel kezdtem már szombaton pakolni cuccaimat, mindent, ahogy a papíron szerepelt.

- Aztán vigyázz magadra és a dolgaidra - hívta fel figyelmemet anyám -, ne legyél mindenben első, főleg a rosszalkodásban.

- Nem kell engem féltetni, tudok magamra vigyázni - morogtam csak úgy ki a fogaim között, mert nagyon nem szerettem, ha bizonyos dolgokra papagáj módra, többször felhívják a figyelmemet.

- Meg hát jó lenne, ha azt a kómúves szakmát meg is szereznéd, hogy büszkéek legyünk rád! - káricált szegény anyám. Hej, Istenem, de jól megérzett ő valamit az én további életemet illetően, mert bizony a neheze csak ezután jött.

Zalaegerszeg csodálatos, gyönyörű város. Azelőtt, hogy intézetben voltam, nem voltam városban. Így a vasútállomásra érve nem tudtam csodálkozni, azt hittem nem is Magyarországon vagyok. Az a sok nép és az a sok roma! Mintha vásárban lettem volna, olyan volt a forgalom. A pályaudvaron nem sokat tartózkodhattam, mert két rendőr lépett hozzám és igazoltattak. Csak az idegesített, hogy miért kérdezik a nevemet, amikor ott a személyim a kezükben. Sok minden rossz jutott eszemben, ha rendőrt láttam, de nem volt mit tenni. Szép nyugodtan válaszoltam a feltett kérdésekre.

- Először jársz Zalaegerszegen? - kérdezte a fiatalabb rendőr.

- Igen, itt fogok iskolába járni - mondtam olyan büszkén, hogy azt azonnal észrevették.

- Na, na, kispajtás, ne olyan büszkén ezzel a dologgal! Várjuk ki a végét, mert lehet, hogy még találkoznunk itt az állomáson, amit nagyon nem szeretnék - adta vissza az igazolványt, majd még foghegyről ennyit mondott:

- Most pedig jó, ha szeded a lábaidat, ha még oda is akarsz érní!

Kellemetlenül érintett a rendőrök megnyilvánulása, de próbáltam az útra koncentrálni, hiszen gyalog indultam a Landorhegyi útra, ahol a szakmunkásképző iskola volt. Sosem mertem volna gondolni, hogy az igazoltató rendőröknek egyszer igazuk is lesz abban, hogy az állomáson fogunk mi még találkozni. Pedig így történt. Az első év nagyon nehezen telt el. Az iskolában sok jó barátom is akadt, de mivel nem tudtam a kollégiumot megszokni, így hazajáró lettem. Mindennap délutánján futhattam az állomásra, mely kb. 3 km-re volt az iskolától, hogy a 15 órakor induló vonatot elérjem. Úgy éreztem, megint elkezdődött az a gyerekkori életem, ami csupa futásból és menekülésből állt. Aztán a csömödéri állomásra érve még volt Petrócig további 4-5 km, amit nagyjából szintén futva szoktam megtenni. Reggel pedig, ha csak pár percet is késtem, az egész távot futva tettem meg az állomásig. Szüleim örültek is annak, hogy nem voltam kollégista, mert így többet segíthettem otthon. Most, hogy visszaemlékezem, én annyi fát hordtam háton haza, hogy ma több évig nem kellene fát venni a legnagyobb létszámú családnak sem. Télen, ha nagy hó volt, sokszor derékig jártam a hóban, és a hó alól is ki kellett szedni a száraz ágakat, amelyből rengeteg volt, mert a hó súlyát nem bírták, így egészen hatalmas, nagy ágak töredezték le. Szóval így jártam én iskolába, és kezdtem el a második évetem is, amely nem úgy sikerült ahogy én akartam. Sokat verekedtem az iskolában, az állomáson. Ha belém kötöttek, menthetetlenül üttöt-

tem. Volt valami bennem, amit úgy éreztem, a másikban nem volt meg. Nagyon sokat fejlődtem, hiszen ott mindennaposak voltak a verekedések, szóval edzésben voltam. Egyik nap behívott az iskolaigazgató. Tudtam, hogy nem dicséretet fog osztani vagy adni. Felkészültem s legrosszabbra is.

- Na idefigyelj, Pista fiam - szólt szép tagoltan -, annyi rosszat tettél már, hogy nem is tudom hol kezdjem, de azért megpróbálom.

- Először is, kévsve jársz be órákra, az órákon pedig legtöbbször elalszol. Aztán a gyakorlati órán az osztálytársad fejének betörése tégladobálás közben. Aztán a rendőröktől is kaptunk bejelentést, hogy az állomáson verekedésbe mentél a cigányokkal, soroljam még? - kérdezte szép nyugodtan, majd hozzátette:

- El akarod végezni egyáltalán ezt az iskolát vagy sem? Mert ha nem, semmi értelmét nem látom annak, hogy ide jársz, erre válaszolj és most azonnal - majd hátradőlt, és csakugyan a válaszra várt.

Azonnal átláttam a helyzetemet. Verés otthon, háztól való elküldés, csavargás, veszekeedés. Mindegy, legyen ami lesz, jöjjön aminék jönni kell, így válaszoltam.

- Igazgató úr! Nem akarom magamat védeni, de nem mindenben vagyok bűnös - kezdtem mondókmát -, az állomáson azok a csavargó, mocskos cigányok mindenkibe belekötnek, akit nem ismernek. Azt csinálják, hogy a gyerekeket küldik ránk, hogy azok kössenek belénk, és ha mi megütjük a gyerekeket, már kész a baj.

- Az igaz, hogy az órákon el szoktam aludni, de fél négykor kelek, futni kell a csömödéri

állomásra, majd az itteni állomástól az iskoláig szintén futnom kell, hogy beérjek. Szóval, igazgató úr - mondtam most már egy kicsit talán sírós hangon - én mindennap 13-14 km-t futok! Igen, ennyit, és már unom az egész életemet, mert egész életemben csak futottam és futottam!

Úgy éreztem, arcomat vér borítja el. Ez erőt adott, hogy mindent kimondjak, a fájdalmat, az eddigi szenvedéseimet, mindent!

- Igazgató úr! Nem akarok többé iskolába járni, sem itt és sem máshol! - már kiabálva mondtam ezt -, sem itt, sem sehol - ismételtettem -, elég volt, mert úgy érzem, jobb lenne meghalnom! Ezen én is meglepődtem! Úgy kijött a számból, hogy fékezni sem tudtam magam. Az igazgató látta, min megyek keresztlül, egy kicsit ki-várt, majd így szólt hozzám:

- Nézd, fiam! Én elhiszem neked ezeket a dolgokat, amit te most elmondtál és meg is értelek. De te is értsd meg, hogy ez nem mehet így tovább. Szóval maradjunk annyiban, hogy én most üzenek a szüleidnek, jöjjenek be, és megbeszéljük együtt a további sorsodat. Azonnal válaszoltam, szinte kiabálva:

- A szüleimnek nem kell bejönni, ők tudatlanok, nem jártak iskolába. Szóval, ők nem fogják fel a történéseket. Én most mindenki helyett kijelentem, hogy itt befejezem, hazamegyek és kész!

Most én vártam a hatást. Szépen hátradőlttem a székhben, és vártam az igazgató válaszát, amire nem is sokat kellett várni.

- Ahogy gondoló, intézkedem, hogy adják ki az iskolalátogatást megszüntető papírokat és egyebeket, s ezzel végeztünk is. Kezet nyújtott. Szép, férfias kézfogás következett, és mindenki ment a maga útjára. Hát így kerültem ki 1,5 év szakmunkásképzőbe járás után a zalaegerszegi ipariból, kézfogással és barátsággal, mintha mi sem történt volna. Egy pillanat alatt kerültem ki abból a biztos egzisztenciát biztosító rendszerből, amely sikeres elvégzése esetén talán nyugodtabb életet adhatott volna. Az igazi harc az életbemaradásért csak ezután kezdődött. Arra vigyáztam, nehogy lecsússzak azon férfiak szintjére, akik mindenféle bűnös dolgok elkövetésétől sem féltek, ha az itálról, a szórakozásról volt szó. Szinte futva jártam munkát keresni, hogy fiatalember létemre - alig 18 évesen - ne anyámtól kelljen 20-30 forintot kérnem hétvégekre, hogy valahova el tudjak menni. A csömödéri tsz-ben nagyon hamar munkát találtam, ahol gépkocsira kerültem rakodóként. Rengeteg bűzát, kukoricát kellett zsákokban cipelnem Csömödértől Lentiig. Erős férfiakat meghazudtoló erővel vittem én is a nagy zsákokat, és egy pillanatra sem engedtem azt a látszatot kelteni, hogy elfáradtam. Dicsérték is a többi rakodótársaim, akik olyan izmokkal rendelkeztek, hogy csak ámultam, amikor közéljük osztottak be. Az esti sörözésben már nekem is kikérték a sört, és minél többet ittak, annál jobban dicsérték.

Nagyon jólesett. Csak azt nem látták, hogy esténként az ágy egyik sarkába húzódva hány-szor sírtam el magamat a fájdalomtól, amely a gerincemből és a lábaimból jöttek. Kicsi hős

voltam mindenki szemében, csak egyetlen ember tudta, hogy mekkora fájdalom van a szívemben. Anyám! Első fizetésemet - ami elég jó volt - úgy adtam át neki, mintha a világ minden aranya lett volna.

Másnap volt minden! Nagy szelet kenyér, 24-es szalámi, meg amit akartam!

Hát kellett ennél nagyobb boldogság! Úgy éreztem megváltozott az egész csaláád élete azzal, hogy dolgozni mentem. Öreganyámnak is került belőle. Pipadohányra meg szivarra is. Öreganyám még a bagót is rágta. Akkorát szokott köpni tőle, mint egy római útlevel. De sosem tudtam ettől undorodni! Aztán óriási változások történtek a politikában is. Egyre-másra hagyhatták el a cigányok a telepet, vehettek házat a falvakban, vagy pedig ingyen adott telkeken építhettek házat. Nagyon nagy kedvezményekkel adták a bankok ehhez a kölcsönöket.

Elindult Magyarország a putrik felszámolása, mindenki előtt ismeretes volt ezzel kapcsolatban a cél és a tudat. Mert a cél az volt, hogy meg kell szüntetni azokat az áldatlan és embertelen állapotokat, amiben akkor a cigányok éltek. Megszüntetni az analfabétizmust, emberi körülményeket biztosítani számukra. Elfeledtetni a piszkot, a tetűt, a fertőtlenítést, emberibb bánásmódot biztosítva mindenki részére egyaránt. Nem volt könnyű feladat ez.

Óriási teher volt ez cigány-magyar számára egyaránt. A magyarok szinte rettegettek attól, hogy cigány lesz a szomszédjuk és vissza ugyanúgy. Nagyon sokáig húzóddó láthatatlan háború volt ez, az embernek, a politikának, egész Magyarországnak. 1970-ben az utolsó cigány is

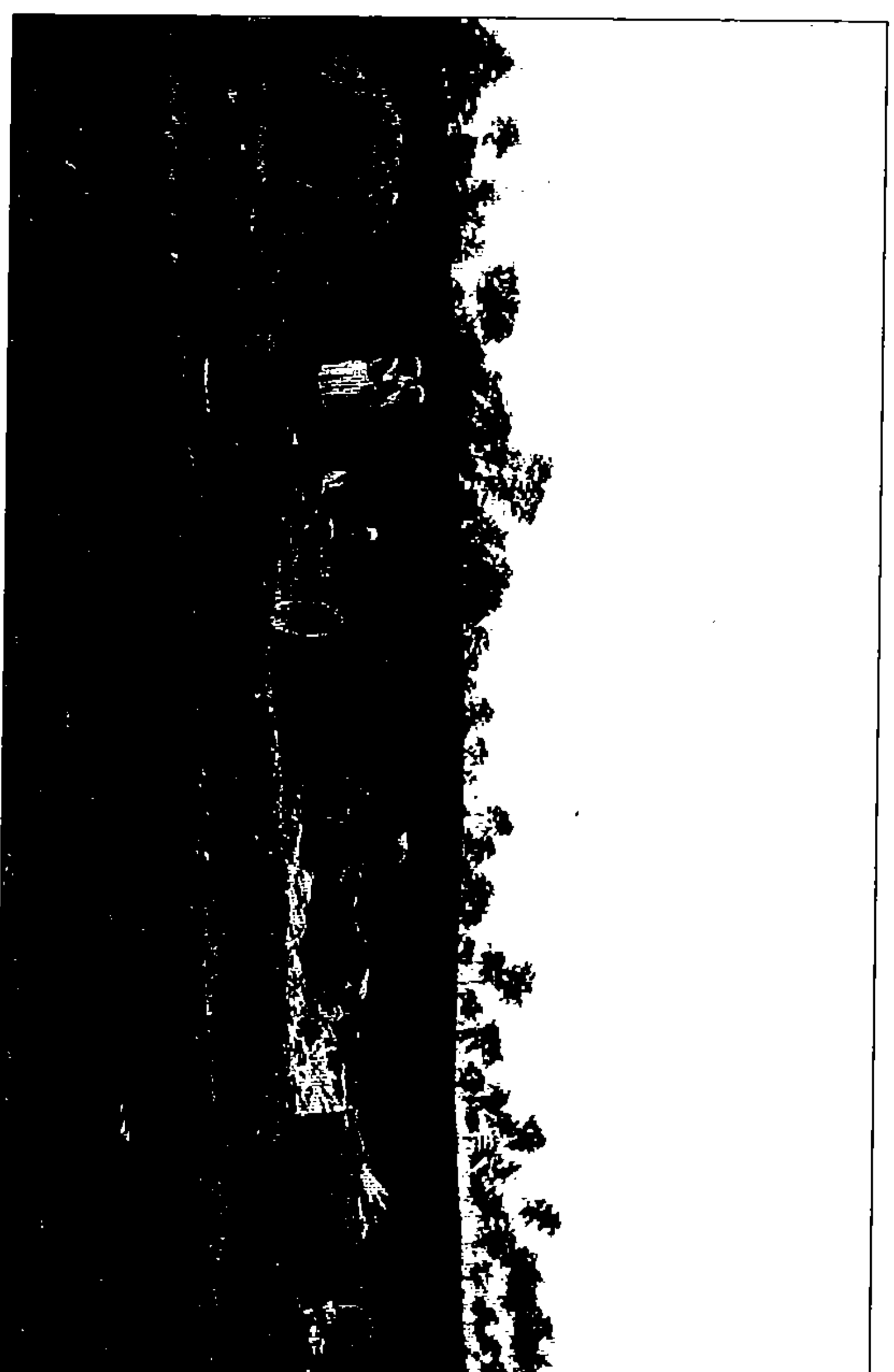
elhagyta Petrócot, kiköltöztek a környező falvakba. Ebben a munkában óriási szerepet játszott az akkori szécsiszigeti Végrehajtó Bizottság elnöke, Belső Ferenc, aki bizony nagyon sokat tett ez ügyben. Ő nem félt a kihívásoktól és azoktól az elvtársaktól sem, akik rossz néven vették, hogy emyire szívén viseli a petróci cigányok ügyét.

Bizony sokszor állta a sarat a legkülönbözőbb helyzetekben és azért, hogy Petrócpusztá, mint putrivilág egyszer és mindenkorra megszűnjön! Sikerült neki!

Ma már alig van élő azok közül, akik akkor ott éltek, de sem ők, sem mi - a fiatalabb korosztály - nem felejtheti el a nevét, emberségét. Mi - az egész családunk - Lovásziba kerültünk. Egy volt laktanya lapos tetejű épületét kaptuk meg, amely maga volt a villa. Édesapám munkatársai ágyakat is hoztak, asztalokat, székeket kaptunk. Villany volt a házban és gázfűtés, aminek a használatára külön betanították apámékat. Nagyon féltünk tőle, mert a gázzól sok minden rosszat hallottunk, és sohasem láttuk, hogy milyen az. Órákig tudtuk nézni a kályha nyitott ajtaján a kék színű lángot, amely maga volt a csoda.

Aztán emberek jöttek - csőszerelők -, és kezdtek átalakítani a házat, komfortossá építették. Lett WC, fürdőnk és minden. Nagyon nagy boldogság épült be ekkortájt a családunkba. Szüleim itt is haltak meg, mert én akkorra már nem voltam velük. Ugyanis időközben édesapám elintézte, hogy az olajiparban dolgozhassak. Soha életemben még nem éreztem olyan boldogsá-

got, mint akkor, amikor a több száz olajipari dolgozóval együtt átléphettem a porta kapuját. A munkára hívó légduda óriási hangját pedig annak tudtam be, hogy engem üdvözölnek, engem köszöntenek ezen a napon. Nekem ezzel a nappal új fejezet kezdődött az életemben. Nagyon új. Hosszú, nagyon hosszú volt az út, amely idáig vezetett. A putritól, a nyomortól, a nincstelenségtől a boldogabb, lakhatóbb életig! Hosszú volt az út hazáig. Ám ezt az utat göröngyök borították mindvégig, mely göröngyökből szép lassan por lett, és a porból újból megszülettem én. De ez már egy következő történet.

Teknővájó cigányok

Teknővájás, a teknő külső oldalát vonókéssel simítják le.

Teknővájó cigány
munka közben.

Teknővájó cigány. A szakajtó belsejének kidolgozása.

Kanálfaragó cigány.

Köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik anyagiakkal is hozzájárultak ahhoz, hogy ez a könyv megjelenhessen.

Külön köszönet:

- Magyarországi Cigányokért Közalapítványnak, Budapest,
- Dr. Gyenesei Istvánnak, Somogy Megye Közgyűlése elnökének,
- Szita Károlynak, Kaposvár Megyei Jogú Város polgármesterének,
- Farkas Lászlónak, Somogy Megye Közgyűlése Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága elnökének,
- Filebics Magdolnának, Esélyek Háza elnökének,
- Babbócsa Község Önkormányzat képviselő-testületének,
- Balogh Imrének, a Dél-Somogyi Cigány Képviselők Szervezetének és Barcs Város CKÖ elnökének,
- valamint a Somogy Megyei Cigány Kisebbségi Önkormányzatok elnökeinek és képviselőinek egyaránt.